

Revija SRP

oktober 2011 shtevilka 105/106

Revija SRP
/Svoboda, Resnica, Pogum/

Letnik 19, oktober 2011
sštevilka 105 - 106

Izdajatelj revije

Revija SRP /Svoboda, Resnica, Pogum/
zavod za založništvo na področju kulture
in umetnosti, Ljubljana
m.sh.1339427, d.sh.71461965, b.r. 10100-0038333910
e.m. urednistvo@revijasrp.si
i.a. <http://www.revijasrp.si>

Naslovnica

Bojan Bensa: Padec, 2010

Izbor likovnih del

Damir Globochnik

Tisk

VED d.o.o., Ljubljana

Uredništvo

Revija SRP, Prazhakova 13, 1000 Ljubljana

Uredniški odbor

Rajko Shushtarshich – odg. urednik,
Ivo Antich – lektor in korektor,
Lev Detela – neprevedene knjige,
Damir Globochnik – likovna priloga,
Jolka Milich – poezija,
Franko Bushich,
Matej Krajnc,
Iztok Vrhovec

Naročila, prodaja

Knjigarna KONZORCIJ, Založba Mladinska
knjiga, Slovenska 29, 1000 Ljubljana

Izposoja na dom

Slovanska knjizhnica, Einspielerjeva 1,
p.p. 2670, 1001 Ljubljana

Izdajo omogočajo

sodelavci v reviji

ISSN 1318–1912

Revija je dvomesečnik /izhaja trikrat letno na
shtiri mesece kot dvojna sštevilka/

Vsebina

<i>Drago Bajec</i>	Pesem primorskih emigrantov	4
<i>Adam Shuligoj</i>	Mrtva pomlad	6
<i>Luka Hrovat</i>	Mrtvina	8
<i>Matej Krajnc</i>	Pesmi za gospodarsko krizo	10
<i>Aleksander Cepush</i>	Najmochnejshi ostanajo	18
<i>Lev Detela</i>	Nočni koncert s Trdoglavom in Marjeto	21
<i>Igor Bizjan</i>	Posvetitve	49
<i>Ivo Antich</i>	Concrete	53
<i>Franko Bushich</i>	Vrtne impresije (III)	55
<i>Leonard Cohen</i>	Zgodbe z ulice	56
<i>Matej Krajnc</i>	Mozh, I	62
<i>Iztok Vrhovec</i>	Bozhichna vecherja; Mojchara Mojca /dve zgodbi/	70
<i>Lev Detela</i>	Zapleti v vijugah chasa, II	76
<i>Lev Detela</i>	Literarna popotovanja, XII /Budimpeshta/	89
<i>Damir Globochnik</i>	Zarezi v dlani	94
<i>Bojan Bensa</i>	Likovna dela /slike/	96
<i>Damir Globochnik</i>	Karikature v reviji »Ilustracija« (1929–1931)	105
<i>Ivo Antich</i>	»Neznanka« med pionirji stripa	109
<i>Konchi Abachich</i>	Trije tichki /iz stripa/	110
<i>Ivo Antich</i>	Janez & Jovan /strip – karikatura/	111
<i>Ivo Antich</i>	Identikit, Krutost, Zlato /tri humoreske/	112
<i>Ivo Antich</i>	Epigramizmi: Anti(ch)kronika	114
<i>Ivo Antich</i>	Popare	117
<i>Ivo Antich</i>	Mnozrichnomedijske belezhke	120

Chlovekov razvoj

<i>Andrej Lenarčič</i>	Slovenski »pocheni lonec« /K predlogom SDS na rob/	127
------------------------	---	-----

Za zgodovinski spomin

<i>Andrej Lenarčič</i>	Namesto in memoriam Odsotnost vsake zgodovinske (samo)zavesti	135
<i>Lev Detela</i>	Zvonovi zhalostno pojo /Na Dunaju pokopali zadnjega avstroogrškega prestolonaslednika Otona Habsburškega/	140
<i>Ivan Cankar</i>	Slovensko ljudstvo in slovenska kultura	144

Iz zgodovinskega spomina

<i>Jozefko Žiberna</i>	Onstran meje K vprašanju naše zapadne narodnostne meje /prvi opomin: plebiscit v Beneski Sloveniji 1866/	161
------------------------	--	-----

Neprevedene knjige

<i>Lev Detela</i>	Roman o cheshkoslovashkem »gluhem Rogu« /Josef Haslinger/	170
-------------------	--	-----

Chitalnica

<i>Lev Detela</i>	Presezna vrednost zgodovinskega spomina /Andrej Arko/	172
<i>Lev Detela</i>	Petindvajset let po avtorjevi smrti: Obshirna izdaja zbranih pesmi Valentina Polanshka	174
<i>Lev Detela</i>	V kotlu /Nagrada »Ingeborg Bachmann« za odlomek iz prvega romana Maje Haderlap/	176

Vprashalnica

<i>Rajko Shustaršič</i>	Zamah (manipulacije)	178
<i>Jolka Milich</i>	O prevajanju in poeziji, XIX	180

PESEM PRIMORSKIH EMIGRANTOV

Kot kaplje bezhimo od dneva do dneva,
v potoke se zbiramo, v reke široke;
in zbogom nash vedno glasneje odmeva,
ko z morja k obali iztezamo roke.

Ishchemo dela mi delavci chrni,
ishchemo kruha mi brezdomovinci;
gluhi za klic smo: »Vrni se, vrni!«

Ishchemo sreche krepki Tolminci,
mehki Vipavci in Krashevci, Brici,
tezhko po sončni nam je Gorici.

V rudnikih, v farmah nam teče zhiavljenje,
mesimo kruh tam, za žene, otroke;
kvas nam ljubezen, sol nam trpljenje,
večno se gibljejo trudne nam roke.

Misel le ena je varuh med nami
vsa za plachilo trpljenju, bolesti.
»Zhena in dom nash, za morjem, gorami,
she se povrnemo k tebi, mi zvesti ...«

OPOMBA K DRAGU BAJCU

Ob veliki trojici Gradnik, Gruden, Kosovel je še nekaj pesnikov, ki so v slovensko literaturo prishli s primorske strani in jo v prvi polovici XX. stoletja bolj ali manj opazno zaznamovali tudi z glasovi in podobami tega zahodnega obrobja. Eden od njih je Drago Bajec (tudi: Carolus-Karol Baj/e/c) iz »plejade tigrovcev« (chlani TIGR, ki so tudi pesnili), chigar biografija se skoraj »pokriva« s Kosovelovo. Rojen in pokopan v Vipavi (1904 – 1928), še pred maturo v Kranju je moral v Italiji odsluzhiti vojashki rok v kazenskem bataljonu v Kalabriji. Po vrnitvi je v skrajno tezhkih razmerah (zasledovan od policije in ovaduhov, prenocheval, kjer je nanleso) deloval kot chasnikar in literat v Gorici, izredno shtudiral pravo v Padovi, kjer je bil med opravljanjem izpitov opozorjen, da bo konfiniran, zato naj bi se takoj umaknil v Jugoslavijo. Tezhko bolan (verjetno zastrupljen od fashistov) je odshel na pot, pri Biljah je omagal in podlegel pljuchnici. Pogreb v Vipavi je bil narodna in protifashistichna manifestacija. Danes osnovna shola v Vipavi nosi njegovo ime.

Bajchev pesnishki opus je skromen, pesmi so v glavnem mladostne lirichne belezhke v prostih verzih, med njimi izstopata *Drevo sem* in *Pesem primorskih emigrantov* kot znachilna, skoraj »tipichna« (avto)refleksivna opozicija primorskih pesnikov med skrajnim solipsizmom in nich manj radikalno pokrajinsko-rodovno, kolektivno-idejno identiteto, s katero se pesnik zlije do »samoizbrisa« in spregovori v prvi osebi mnozhine (npr. Gregorchich: *V celici – O nevihti*; Gradnik: *Izповed – Vsi sveti v Brdih*, zbirki *Svetle samote – Primorski soneti*; Gruden: zbirki *Narcis – Primorske pesmi*, oboje 1920; Kosovel: *Krik po samoti – Revolucija*).

Pesem primorskih emigrantov (Albert Shirok, tudi tigrovec, je enakonaslovno pesem objavil v emigr. glasilu *Istra*, 1934) s simboliko zvestobe po svetu raztepenih Primorcev je Bajchev najbolj dodelan in celovit pesemski tekst, dosledno riman in kitichno urejen. Za zhivljenja je Bajec objavil le par pesmi; *Pesem primorskih emigrantov* (*Primorski glas*, 1929, sht. 17; ponatis: *Jadranski koledar 1935* in antologija *Nashi pesniki novemu rodu*, 1944) je s svojo preprosto uchinkovitostjo Bajchev »canto general«, recheno po Pablu Nerudi, kot izповed pesnika, generacije in cele etnije, presegaјoch prostor-chas nastanka v smislu naslova slike Bojana Bense *Primorska v srcu* (»tigrovske« asociacije omogochajo tudi vizije tigra na njegovih slikah; gl. likovno prilogo prichujocheга SRPa). Prvi knjizhni izbor Bajcheve poezije: *Drevo sem* (izbor, ureditev in spremna beseda Marijan Brecelj, zalozhba Lipa, Koper 1978).

Izbor in opomba Ivo Antich

Adam Shuligoj

MRTVA POMLAD

Kreta

Bela skala v rdechi megli.
Bela hisha
v krvavi zemlji.
Sonce mi utripa na sencah
in med kaplja tekoč
iz ust –
poln rdeche zemlje.
Kamor plujem s tabo,
ne pluje nobena ladja.
V kraje, kamor me vodish,
ne vodi nobena roka.
Tvoji lasje dishijo po mirti
in oljčno olje ti umiva
golo vznozhje trebuha.
In naenkrat je mir ...
in samota
dveh chloveshkih zrcal.

Zlata

Oblezhala bova
kot zlata snopa pshenice
na rjasti njivi.
Beli konji oblakov
nama bodo dirjali skozi ochi
in sabljasta burja
nama bo grgrala zgodbe
o zlatih zhlicah obal
in belih mestih
juzhnih morij.
Oblezhala bova
kot zlata snopa pshenice.
Rosna,
godna
in usmrchena.

Pomlad

Prishla bo pomlad
s chrnimi krizhi v chni zemlji,
s krvavimi nozhi v belem polju.
Tezhak veter jo bo nosil naokrog
z ostrim zvokom
prezhrtega grla kitare.
S chrnimi zvonchki
se bo oglasila
v suhih vrtovih
in s krvavim telohom
bo pletla grozo
v sanje ljudi.
Prishla bo pomlad.
Chrna,
mrtva pomlad.
Nato bo tishina
...
tisoč
milj
naokrog.

Luka Hrovat

MRTVINA

1.

Bezhechi obrazi viharjev se spotikajo ob stopnicah zapushčenega liceja. Vlazhnega, polnega prahu, ki se useda na tlakovane hodnike, kjer so hodili in tekali koraki uchechih nevednezhev. V balzamu skritosti so krichali nauchene vednosti, a hkrati

v bojazni pred brezbesednostjo iskali prepletenost v molku, v nagrobnikih in spomenikih, ki so jim kazali bodočnost. V tem lovljenju vetra jih je premetavalo kot orehove lupine, ki so bile pushchene ob rečnem pritoku kanalizacije. Smrad

se je shiril vsepovsod in mishi in podgane so njeni zadnji bralci, ki si utirajo poti v neizbežnost. Zato ob mraku in v nochi zhivijo kot pozabljeni duhovi, ki se znova uchijo pisati besede ljubezni.

2.

Sepijasta barva zubljev lushchi telesa. V svoji trdi bridkosti kliche spomine, ko je chas rodil povrshine, ki so postale znanilke smrti. V jamicah oči, teh kazalcev teme, in v tegobah ognja prosilci svetlobe predstavljajo prostore begajochih silnic, ki kot jadra chakajo vetra, da

jih ponese v vishave upanja. A pihanje je mrtvo; po dnevih chakanja pa, ko zrtje v nebes prinasha gube vrochine, odstopijo ushesa, spolovila, nosovi, podplati ... Ta zmes zherjavice, kamenja in pepela chaka pokop v breznih podzemlja, kjer mrtvi gnijejo, smrdijo in trohnijo. Pred chasom,

v preteklost dejanj tako prinashajo darove visechih plamenov, ki se sklanjajo nad pozhganimi jerobi, ki brez mochi jochejo v toplinah doma, ko njihove glave zahtevajo luchi, kjer bi se igrali varuhe povozhenih dush.

3.

Barvaste ozhine jezika stiskajo glavo v svoja naročja. Mrtvina
ozhivi in v sprehajanju polzi po poteh črnih vrelcev, ki v
svojih nasadih spominjanj ishchejo hrup izgovorjenih abeced.
V objemih rok se plazijo trni usode – hlipajo in jočejo pri

dnevni svetlobi, ki noče zaiti. Prsti so kot verige ladij, ki
pochivajo v lukah tihih voda – nich jih ne strashi v njihovih
velichinah tehnik topotanj in udarcev. V velikosti zlomov pa
lezhijo mrtvi udje pregrizenih teles, ki so ostala brez imen –

kot tekoče vode, ki stremijo k nichesu in ne poznajo ne dneva
in ne noči, kamor se zatekajo na smrt obglavljeni kriki. V tej
glasnosti teme se ob polnoči iztisne molk predrtih besed.

4.

V tishinah razbeljenih zidakov pesti drzhijo zlomljene dlani,
ki v trenutkih udarcev pokleknejo na pozhgana in razrushena
tla. Kolena se prepognejo, noge zlomijo in zobje zashkripajo
nad lastno nemochjo. A oči zazharijo v svoji besnosti in kriku –

in se ne uklonijo. Ishchejo svoj zadnji pogled groba, pochivalishcha,
ki ne bo nikoli zaznamovano, vselej pusto in prazno, brez
roz in ognja, ki bi spominjal na vечно temo. Te pozabe se
iztekajo v brezna in jame, v molk in tishine, ko zavese padejo

in zagrnejo oder: – takrat, ko se tudi luchi vech ne prizhgejo,
smrt pochiva. V velichini, v svoji beli zhalosti jo solzna tanchica
prekriva: kot bi jokala za molitvami, ki ne smejo molchati.

PESMI ZA GOSPODARSKO KRIZO

BLATO

Mmm, kako je dobro blato,
blato nam ugaja,
lej, iz blata na vse veke
krasen kolos vstaja.
Eno oko ima iz papirja,
drugo iz plochevinke,
krog vratu ima kosharo,
prodajal bo spominke.

Gremo mamam pet pod okno
lepe sevdalinke,
prej pa she od kolosa
pokupimo spominke.
Gremo glino zhgat na polje
in koruzo krast –
kdor nakrade vech koruze,
slava mu in chast!

Eno leto bo okoli,
eno desetletje,
gremo na zeleno travco
spet nabirat cvetje.
Gremo na pokopalishcha
marmor porazirat,
kmalu bomo vechno zhivi,
ni se za sekirat!

Mmm, kako je dobro blato,
blato nam ugaja,
lej, iz blata na vse veke
krasen kolos vstaja.
Zobe ima iz chistega
in zhivega srebra,
lej, kako lepo, prijazno
otrokom se smehlja!

Deklica pa gre po vodo
in kokoshi jare,
ko bo stara, bo gotovo
izdala memoare.

SHE ENA PESEM ZA GOSPODARSKO KRIZO

Utrujen od samega petja
sem se odlochil za molk.
Zdrzhal sem celo minuto,
odmor ni bil preveč dolg,
pogledal sem se v zrcalo,
odsev me je oslepil.
Po zemlji nashi sem hodil,
v grmovju se izgubil.

Hajd, urno pisala v roke,
čas je za aperitiv –
kdor se bo prvi obesil,
bo prvi pozhirek dobil.
Kdor bo ostal brez pozhirka,
na gavgah bo dehidriral.
To itak je bolje zanj –
kaj bi pochasi umiral!

Po zemlji nashi sem hodil,
porabil drobizh za sproti,
pobiral ga od berachev,
che se je kak nashel na poti,
spal na parkirnih prostorih,
pod shleperji olje tankal,
preshtel vse vrhove Triglava,
che bi morda kakshen manjkal.

Kako se nebo razburja!
Neurja imajo sistem!
Premokro je, da bi na oslu
pojezdil v Jeruzalem!
Prevroche je, da bi z lokom
naravnost v jabolko meril.
Wilhelm Tell ni bil stoik,
vrag se je zgolj shopiril.

Po zemlji nashi sem hodil
in shtel pasti za lisice.
Letne chase sem razdelil
na dobre in slabe novice.
Gledal sem pod kamenje,
mocheradom zavijal vratove.
Postopki so vedno isti,
samo finese so nove.

Pogledal sem se v zrcalo,
odsev me je oslepil.
Po zemlji nashi sem hodil,
v grmovju se izgubil.

CARPE DIEM

Uzhij dan,
pokoplji ga v zhari,
zberi njegov
harem na kup;
che ga pobijesh
z mladim kamnom,
bo she naprej
bruhal strup.

Che ga pobijesh
s chrnim humorjem,
bo umiral
vekomaj;
uzhij dan,
pokoplji ga v zhari,
njegovim muham
se ne daj!

Oblaki so taki
in tudi drugachni,
pljuvajo vodo
in tudi prezir;
dan jim je chudno
brezkompromisno podlozhen,
pobij ga zhe vendar,
da dal bo mir!

Slishim zvoke,
slishim chelo,
slishim citre
in pavke tudi;
na koledarju
je prepovedana smer
in Tone Selishkar
je pravzaprav Rudi.

Uzhij dan
in njegovo družino,
chasnik preberi,
chevlje si umij;
potem pa nad dan
dvigni krepelo
in mu pokazhi,
kdo pravzaprav si!

OBCHESTVO SVETNIKOV

Obchestvo svetnikov
se znova hahlja,
obche se sveti
in razlog ima;
in jutro dobiva
oglati obliko
in se dobrika
obchestvu svetnikov.

Ladjo stesajmo
in vkrcajmo se,
obchestvo svetnikov
to redno pochne;
v svezhe rokave
obrishimo prah
in dvajset muh
ubijmo na mah!

Kipci so lepi,
kipci so zdravi,
en kipec na dan
koristi prebavi,

dva svetnika na dan
odzheneta zgago,
ali pa ne –
kakor vam drago!

Obchestvo svetnikov
starshe zabode,
nalije si shnopsa
in zhegnane vode,
potem pa strmi
v tezhke oblake;
ne mara jih,
ker ne mara navlake!

Jutro ne ve,
kako se igra igrá,
naivno je she,
prihodnost ima.
Obchestvo svetnikov
chez kolebnico skache,
modro molchi
in si misli drugache.

GOSPODAR

Odkrij klobuk
in skrij denar,
glej, prihaja
gospodar.
Velik je
in pljuje kri,
sekira gleda
mu iz oči.

Bodi priden
in se uchi,
okoli deklic
se ne suchi,
deklicam
daj raje mir,
gospodar z njimi
bo zvecher.

Valptom nazaj
ne jezikaš,
če rad bi govoril
še kdaj;
ne skrivaj svinje,
pokaži žito,
gospodar ve,
kje je kaj skrito!

Che mu grashchino
bosh pozhgal,
te gospodar
bo poiskal
in trg bosh gledal
kakor ptich,
na gavgah te
bo vzel hudich.

Ne stokaj in
nikar ne lazhi,
nocoj je gospodar
na strazhi;
velik je
in pljuje kri,
sekira gleda
mu iz oči.

DIVJI ZAHOD

Shpica vrti se,
imena letijo,
kdo bo zabremzal
tole kochijo;
pushchice shvigajo
od vsepovsod,
menda smo prispeli
na Divji Zahod.

Izidor je
ovchice napasel,
zdaj tukajle v senci
ga chaka Jane Russell,

matere ni,
da prishla bi s potico;
smodnik narekuje
o svetu resnico.

Kirk Douglas je resen,
John Wayne pa she bolj,
che ime ti je Franci,
zdaj ni vech dovolj.
Ni vech dovolj,
che zashpilash Golico,
smodnik narekuje
o svetu resnico.

Nikar ne obeshaj
klobase nad prag,
medtem ko pred nosom
ti ropajo vlak.
Saj, skochish na konja,
zdrvish vsepochez,
a kaj, ko zhal nisi
Pony Express.

Nisi zategel
kot Billy the Kid,
pustish, da ti drugi
vlechejo nit.
Zvecher si brez skalpa
in rechesh si: shment,
zakaj tamle spodaj
pishe The End?

Igralska zasedba
se v glavnem ponavlja,
scenarij se vedno bolj
poenostavlja;
z veseljem gresh v kino
znova vsak dan
in pridesh na koncu
ven prereshetan.

ZADNJA PESEM ZA GOSPODARSKO KRIZO

Kako je lep svet,
poje Louis Armstrong,
lep svet pa na vrtu
nabija pingpong,
zmaguje, ker ve,
kako goljufat,
njegova lepota
nam diha za vrat.

In pride jesen
in pride Margot
in stikamo glave,
zijamo za njo,
dvigujemo robčke,
pa smrkamo tudi,
prijazen prehlad,
nikar se ne múdi!

Po poti navzdol
se kamenje razblini
in horizont
rahlo prej pozhivini
in medla nevihta
se razbesni –
povej, kako stopash
in povem ti, kdo si!

Aleksander Cepush

NAJMOCHNEJSHI OSTANEJO

Pecivo po dva evra

Lutka ima probleme z gravitacijo
petnajst ne gre v trinajst da vesh
in parkirishcha so oznachena s karfijolo
prepozno za kozmonavte druge galaksije

Sipka snov me spominja na sladkor
detomor je ostal zabelezhen v zhepu
glasilke brez ozonske pijavke ne obstajajo
sorazmerno z rastjo delnic padamo v kot

Radio preigrava najbolj nagnusne serenade
macheha si cheshe redke lase pred slashchicharjem
za pecivo sem dal dva evra in me je zadela kap
ko sem stopil izpod nadstreshka in videl belo lilijo

Sramota devishkega olja

Dolgo smo chakali a se nismo poznali
nismo se zavedali lastne bolechine
dolgo smo pluli brez oseke in plime
kakor shahovnica kjer se vsi poznajo

Dolgo smo bili predolgo predolgih
predolgega predolga predolgira
predebelega debelo je pogledal
ni mi jasno zakaj smo padli v to

Shahovnica nima predebelega
predolgiranci so tezhki zadrogiranci
predebatirali smo predebelo snov
in zdaj merimo debelino kar z vago

Najmochnejshi ostanejo

Najmochnejshi ostanejo
shibki in ranjeni

najmochnejshi ostanejo
poshkodovani in bolni

najmochnejshi ostanejo
obsojeni na zhivljenje

najmochnejshi ostanejo
z razgledom na posledice

najmochnejshi ali mrtev
oboje je kruto ni kaj

Pucfleki

Produkt tisochletnega sokrvja
in genov plavajochih v metanolu
s tanchico incestne reprodukcije
hermetichno zaprtega lebensrauma

Bojijo se zhenskih oblin
bojijo se oblin na zhenskah
bojijo se zhensk z oblinami
bojijo se lastne seksualnosti

Vriskajoch z vrvjo okrog vratu
plezajo chez evropski previs
lizingovega-mikropenis kompleksa
homofobichno-ksenofobichnega lobija

Do 30. leta se drzhijo mamice za krilo
in sesajo pivo iz njene dojke
plehnato bencinske fantazije
skozi oblake rimokatolishkega lunaparka

Lava Celje

Meso tvojega mesa
sem truplo tvojega trupla
hodim po tvoji krvi do shole
in nazaj po isti poti
ti si moja kri in jaz sem v njej
zmotili smo tvoj sen treh desetletij

Ko me pošlje mama v klet
po papriko ali marmelado
te vidim zlozhenega v steni
ali raztresenega pod mojimi stopali
begash me in strah je moja bridka tezha
ker sem tvoja kost in ti si moja resnica

Ko dezhuje smrdi po nechem kar se mi gabi
kot desetletni deček ne morem ločiti sanj
od svojih videnj ki so
z vsako nočjo razločnejša
nekoch sem ure in ure gledal skozi odprto okno
dokler se mi ni prikazal jarek poln okostij
prav nesramno se je vlekel
izpod bunkerja pod blok

Nekoch sem tekkel po snegu daleč proč od shole
se oziral čez ramo in tekkel
shola pa se je oddaljevala
naenkrat sem pritekkel v enko chudno cono
groze in smrti
zadel me je občutek da skachem po samih chloveshkih kosteh
zgrabila me je paranoja obrnil sem se in stekel nazaj po isti gazi
divje sem bezhal po snegu nazaj proti sholi proč od tiste ostudnosti

Lev Detela

NOCHNI KONCERT
S TRDOGLAVOM IN MARJETO

*... Zaspí, zaspí, nič se ne boj,
tvoje dekle je s teboj.
Nič se ne boj, zapri oči
pod varno strebo s streshniki.*

...

*Hišba se seli sem in tja,
na shtiri strani sveta.
Kje je dekle? Dekeleta ni,
na zglavju ležbe samo oči.*

*Gregor Strniša,
Uspavanka (odlomek)*

*... Zhivljenje je v bistvu le
senčna slika ...*

*umetnostni zgodovinar
dr. Milček Komelj*

1./

Umetnishki nastop v muzeju:
Zamolkla razstava samovoljnih razpolozhenj
Na sliki: Nozh v hrbtu in zhenska roka
Srce premochno utripa

Skozi skrivna vrata
priropota chlovek – zhival
Razbijashko poskakuje pred obchinstvom
in z brutalnim naglasom recitira
sentimentalne verze o zhenski lepoti
Ta surovost v obeshenjashki francoshchini boli

Na koncu dvorane med kosi starih slik
kot na dnu izpraznjene konzerve
chaka ostanek nechesa nemogochega
razobeshenega v nevarne oblike

2./

Polnoch

S povesheno glavo nastopi

Paranoia Band

Zachenja se veseli koncert surferjev in rockerjev

Junkie Tricky Dicki dirigira nacheljuje in poje:

*»Ni gospode v chudnem gradi,
stražhe ni, ne službinchadi,
le Marjeta, mlada, lepa,
v temni kleti je ujeta ...«*

*»Oh, Marjetka, bodi moja,
ljubil te bom brez pokoja!«*

*»Ne in ne in she trikrat ne,
saj vesh, gnusoba,
da ne maram te!«*

Chelo piska, godba vriska, boben votlo ropota,
Paranoia je gospa!

*»Marjetica, Marjetica,
kraljica nashlega srca!«*

3./

Razvrat malomarno polzi chez marmorne stopnice

»Gospod moj, kam torej ob tem najslabšem chasu?«

»Morda kar tja skozi zid ... v nich...«

»Ah, gospod, to je grozno ...«

»No, no. Le pogum!

Ampak ker vas tako skrbi in je šest manj kot tri,
naravnost dol v noč, kjer gospodarijo strahovi
in strahijo prepovedane stvari ...«

4./

Mesechina se cedi kot sluzast med
skoz ozko lino v zidu
na divan in posteljo
med bluze in nogavice

Ljubezen, temna zhenal
Da, je neka bolechina!

5./

Rockerji trdijo da ne vedo
odkod je prishla devica
ki jo je trdoglavc ujel v svoje pesti
cheprav je ves chas navzocha v ostrih ritmih
njihovega glasbenega nastopa:

*»Svoja sladka mlada leta
v pusti kleti izgublja Marjeta,
v hishi mrachni, ki ni grad,
saj brez oken je in vrat.«*

Mochno udarjajo na boben in kontrabas
ker chutijo da je zhe slekla svojo nedolzhno obleko
med slepimi stenami podzemlja:

*»Marjetka neusmiljena,
ali me hochesh za mozha?«*

*»Ne in ne in she trikrat ne,
Marjeta res ne mara te,
raje pogine in umre!«*

Chelo piska, godba vriska, boben ostro ropota,
Paranoia je gospa!

*»Marjetica, Marjetica,
kraljica nasbega srca!«*

6./

Zdaj je pravi čas za kosmati stvor
da prekine prostashki literarni nokturmo
in se prebije v chudnem muzeju samotnih strasti
skozi rove in meglo globoko navzdol do svoje ujetnice –
– lepe neveste med tremi belimi blazinami

Saj ste izvedeli na razstavi norih slik
da chaka na pol specha na pol gola na pol zgrešena
vsako noč na svoj temni randevu z zverjo

7./

Polnoč

Slišati je, kakor da bi nekdo
potrkal na kovinska vrata:
Usoda!
Lahno nihajoch
se kazhe mesto v megli
pozibavajo se hishe
trese se klet

Krchi se prostor za svobodo in ljubezen
Pravica zakriva samo sebe
ker je ni

Je res ni?

Prestrashenost ne zna premagati zamejenosti

8./

Menjavanje napetostnih stanj
je neizprosno

Poshast / Strast
Obup / Ljubezen

krepi zmagoslavje spolnih celic

S plenjenjem sreče drugih
ohranja stvor telesno moč

Za nasmeshkom se skriva okrutnost

9./

Z nevarno slastjo
zre zver v ženske oči
te zhalostne ugrabljene oči:

*»Nevestica neusmiljena,
me zhe marash za mozha?«*

*»Ne in ne in she trikrat ne,
saj vesh, gnusoba,
da ne maram te!«*

Je neka bolechina
rezka chudna strupena korenina
nabrekla luna pustolovska zarja
zelena muka gorechi grm
rumeni zvok chisto na dnu
navzkrižni let iz nekih spodnjih sanj
razbiti upi sredi votlega gradu

10./

Kaj sploh pochnem tukaj?
Moja uzhaljena ljubosumnost
sredi blata groznega mesta
kjer padajo device iz pogroshnih romanov
v objem zhivalskih nashopirjencev

V tem napachnem kozmosu ni vitezov iz pravljice
Zato ne vem kako naj te reshim tu na stopnicah v podzemlje
pribit v vzpon in padec opazovanja
ko me muchi nesrečna zavest
da nekdo chaka
a ga ne moresh dosechi
ker v rjavi megli pod zidovi nesramno klokota voda

Chuti se nekakšno mučenje
bes – prezir – posiljevanje
rezka psovka – obrekovanje:

*»Bod' moja, vsa moja,
ti poljubcbke bom dal,
te vedno bom ljubil,
pri tebi bom spal!«*

*»Ne in ne in she trikrat ne,
saj vesh, gnusoba,
da ne maram te!«*

Chelo piska, godba vriska, boben trdo ropota,
Paranoia je gospa!

*»Marjetica, Marjetica,
kraljica nashlega srca!«*

Voda, velika voda je spodaj sredi vechnega mraka
ki vrti ljudi in njihova hrepenenja skozi kroge pozhreshnih vrtncev
Voda nas nosi na mrzlem hrbtu med kratkimi vzdihmi v bledem zraku
pod pritiskom strasti, ob naskokih skushnjave

11./

Okrog temnega pojava je negibno gibanje
ples ki je okamenel
Očitno je stvor to noch she nekoliko utrujen
toda pozhelenje je neizogibno

Na sredini hodnika v zelenkastem mraku zaprashede laterne
kosmatoglavec močno zakrichi
Urok ki ne prizanasha
Vsekakor je pripravljen na napad
iz zasede
Muchi ga zhgochi plamen tezhkega hrepenenja
v svetu ostrih nozhev in popadljivih zob:

*»Bod' moja, vsa moja,
ti rechem močno,
te vedno bom ljubil,
ne bo ti budo!«*

Osamljen zaradi slabih misli
ogrožen od svoje lastne surovosti
ujet v klopčih iz verig in bodečih žbic bednega nagona
spodaj za zaprtimi vrati upa
da lahko doseže vse

12./

Potres:

Noch pomezhekne z levim ochesom
muzej obeshenjashko zaniha

Zhenska se dvoumno zaziba iz slike
gola stegna se ranljivo zalesketajo

V zverizheni polsvetlobi
ishche trdoglavi nozh ravnotezhje
med zhenskimi in moshkim mesom

S prizhgano cigareto pleshe
notranji nemir po mrezhah iz nikotina
in postavlja nemogocha vprasanja:
Kaj res hochesh da sem tvoj Reshitelj?

Velemesto se medtem kremzhi
z napetimi ustnicami
z neonskimi luchmi in nashopirjenimi reklamami
lovi se med pozabljenimi spomini

Ujet sem v nevarno nerazpolozhenje:
So ti prostori pod chudnimi zvezdami
sploh resnichni?
In kdo sem jaz?
Sem tu res in zares?
Oh, ti zhena!

*»Marjetica, Marjetica,
kraljica nashega srca!«*

13./

Od vzdaj spet udar radozhive glasbe:

*»Nebogljena ti sirota
sredi križhevega pota,
ko bi mogel te rešiti
iz ječe moshki plemeniti!«*

Zato v ritmu naravnost naprej do skrajnih meja
in buchno vedno bolj buchno ter skrajno nemirno

Dobri rocker ve da ujeta zhenska
tisochkrat prekasha golo vsakdanjost
znala bo premagati nevarnost
v kozji rog bo ugnala poshast

14./

Spet me zhgocha bolechina stisne v srce:

*»Ah, nesrechnica Marjeta,
v temni kleti si zakleta!«*

V to noch je vtisnjeno njeno ime
v belih chrkah se iskri zhivljenje

Dvigajo se kamen drevo izvir
zvezde ribe v nebo

Bozha sanje godba iz rozhnate preje
napaja dusho s tihim hrepenenjem

Chez cvet in sad se pne smehlaj
nas vara z zmoto da je blizu raj

15./

Moj strah zaradi tebe
pred strahom in blaznostjo
je velik
ker te ljubim
ker si prishla od tam kjer nisi
zato ker je edino
kar imash ta ostri pasjeglavi mozh – nozh

Presneto, to terja pogum od nas vseh
in zheljo, da je zlo mogoche premagati z Ljubeznijo
Smem rechi, da nochem rechi, da si bolna, perverzna, ranjena
Hochem rechi, da si ujeta
To povzrocha drget in izgubo
Nenavaden občutek Morda zhivchni zlom
Ali pa she dosti slabshe

Tu se morda skriva vzrok
s katerim bi bilo mogoche razreshiti uganko
Vprashanje je jasno, odgovor
... glede na raven premikajoche se emocije ...
brez odgovora

16./

Nikoli prej nisem pomislil
da se bova sreчала

She ena stopnica
Vsekakor se priblizhujem
Ta polom vsenaokrog poudarja scenerijo
ki si jo je nekdo
izmisлил za sliko v muzeju z nerazpolozhenimi gosti
obsedenimi z nochjo in blaznostjo

Vendar vzadaj za temnim zidom tli upanje
Samo korak v drugo smer je svet rahlo rozhnat
in ves sinji

»Kar poglejte! Beli metulji!
In mesec kot iz najdragocenejshe rumene svile.
Kako se nam smehlja nad goro! Obracha se v nebo
in leti proti zvezdam! Aleluja in angelsko chashchenjek«

17./

Toda otozhnost vsekakor zavaja
Svit proti jutru povzrocha neprevidnost
Tisti trenutek ne prichakujesh nevarnosti
Avto z napachno registrsko shtevilko

Zhivalski moshki s privihanim ovratnikom
in kosmato glavo zhe chaka za vogalom
da te popelje v svojo muchilno klet
polno pogroshnih sanj

Prekletstvo
Chasopisi porochajo da je neznanec
ugrabil dekile kar sredi ulice

18./

Temni se vdrugich:

Nevidna klet
v kateri je zaprta zhe sedem let
gospoduje

Slishi se dvoumni krik
razprtih spolnih celic
Za nasmehom lebdi okrutnost

Na meso skrчена ljubezen
mezhika s pozheljivimi ochmi
Zver zna naskochiti kot plaz
ki se utrga nad hisho
in pokoplje pod seboj nedolzhnost:

*»Ab, Marjeta, ne brani se,
prishla je ura, zdaj vžamem te!«*

*»Ne in ne in she trikrat ne,
saj vesh, gnusoba,
da ne maram te!«*

*»Nich ne pomaga ti jok in stok,
saj nisi vesh nebogljen otrok!«*

*»Nebaj, nesramnezh, tega pa ne,
dobro vesh, da ne maram te!«*

*»Nich ne pomaga, zdaj sem te vzel,
te strastno objemam, zelo sem vesel!«*

Chelo piska, godba vriska, boben chudno ropota,
Paranoia je gospa!

*»Marjetica, Marjetica,
kraljica nasbega srca!«*

19./

Svet se sesuva vase
Reka zamolklo butne ob bregove

Vrata v muzej so odprta na stezhaj
rockerji igrajo uzhivashko in ponorelo

Zvezde vrtoglavo svetijo v steklena okna
Magnetna luch, velika in okrogla,
divja za oblaki

Mesto jechi v megli
Krchi se prostor za svobodo in ljubezen

20./

So vecheri ko tiho hodim po zaspanem mestu
Nesrecha me zaboli v grlu
Staram se – in te povaljane hlachnice

Ti si medtem vrgla odejo s postelje
zaprla ochi, prislushkujesh prisluhu

Toda bil je samo privid
za zaprtimi vekami:
Neko srechno znamenje
Trenutek pred tisoeh leti
v domachi hishi
ki je zdaj she enkrat zazhivel

Kot da hoche spomin ponuditi
pozabljenim stvarem
nov zachetek
cheprav je to konec
sredi poka tujih ulic

ostra past brez zlatih jabolk
stara bolechina

Tako se zgodi
da se neusahljivi tok polnočne reke
peni brez pojasnila v prepade nochi
Chas prehitro bezhi

21./

Strmish v praznino in ne vesh
zakaj se je oglasilo vse to
na dnu tvojega srca?

Kaj naj bi bilo?
Na begu noch za nochjo tisto hrepenenje
po zhenski
ki sredi pomladi silneje zagrabi
A zdaj je zima

Takrat v vijolichasti uri
ko she nisem vedel da si zhe
zakleta na postelji s tujim moshkim
so nochi lepshe dishale

Moje oko tedaj she ni videlo
erotichnega prizora s stvorom

22./

Tisti tip v kleti
je pravkat postavil na mizo kruh in ribjo konzervo
se razkorachil pred steklenico s pivom

Na divanu razgaljena chakash
da jeznorita zhival
po spolnem druzhenju zapove chishchenje, ribanje
in obeshenjashki ples ringaraja

Ozhgana noch
Sredi kleti copate, modrc, bluza, nogavice
Ti slechena s poveshenimi ochmi pred kosmatim gospodom
v prichakovanju ponizhujochega prizora
Ali se to lahko imenuje Ljubezen?

23.

Za gluhim zidom se spet oglasi godba
z okrasnimi pridevki
Junkie Tricky Dicki uzhiga prostashke korachnice
Med muzejskim poslušalstvom gospoduje nashopirjeno veselje
seks in zariplo dihanje

Mozoljasti pasjeglavec s sezutimi sandali
medtem preverja tvojo garderobo
si pritiska tvoj modrc na svoje shchetinaste prsi

Pravijo da je ushel iz umobolnice
Zato se zateka v te rove ob reki
v skrivalishche ki ga je pripravil zate
ko te je ugrabil na predmestni cesti

Jezno premika
zlikana krila na obeshalnikih
Zadihano poskakuje po kleti
Postavlja nagradno vprasanje
za odvrzheno bluzo, slechene spodnjice
in razdrazhene dojke

V ozadju kikirika
obsedeni petelin

24./

Kaj dela zhensko lepo?
Zhenske so skrivnost, uganka,
predrznost, chudezh in vechna neznanka

Opolnochi zhivalski gospodar
poljub v kleti podeli
To zoprno stoletje, srd in kri:

*»Ah, Marjeta, ne brani se,
vem, kaj si zhelil tvoje srce.*

*To noch te bom ponovno vzel,
ljubil te bom do skrajnih mej.*

*Razgalil ti bom sladki zaklad,
ga prebodel dvakrat bom tisočkrat!»*

Poshast se iz nochi rezhi,
nesramnost se breza v temi

*»Marjetica, Marjetica,
kraljica našega srca!»*

25./

Nich ni posebno jasno
Nekakšno renchanje se shiri z leve na desno
Kdo si ti?

Ampak spodaj je voda
s štirimi krapji in tremi pishkurji

Ja, spodaj je črna voda
od severa do juga
in to zlobno nebo na dnu
ne pozna milosti

Ja, težka voda je spodaj,
velika voda je spodaj, pravijo

Zato nekaj cvrchi pod pazduho
kot v pechi ali chebeljem panju:

*»Meni se ždi, meni se ždi,
ker žvon tako hudo doni,
da se Marjeti sila godi!»*

Verjetno je postalo nenadoma zelo vroče
in sploh – ta pariski muzej izgubljenih dush
s prepovedanimi igrami swinger-cluba
– ta stalni hrup in sprenevedanje pod Eifflovim stolpom:

*»Meni se ždi, meni se ždi,
ker žlata veriga trdo žvenchi,
da se Marjeti sila godi!»*

Ne, ne!
Nihče naj ne napoveduje nashe usode!

Pariz naj zhivil!

26./

Menjavanje ohranja naravo svezho in zhivo
trdi ucheni filozof
vendar prestrashenost
ne zna prebiti zamejenosti:

*»Oh, Marjeta, v jechi skruti –
prepushchena si porogu
pri zverinskem polsoprogu
v razbojniskem brlogu!«*

Nora godba divja skozi noch
Privid prikriva resnichnost
ki boli

Pasji mozh sedi na stolu sredi kleti
samovshechno kadi cigaro
se porogljivo smehlja
pred svojo nago plesalko

Rutica z rdechim srchkom
zakriva razdrazheno spolovilo

27./

Voda ogenj kri
v urah strahu

Pasja glava se zabliska sredi teme
z blagoslovljeno vodo umita kost
pripoveduje obeshenjashko komedijo
Nagi mozh s trdo roko zapoveduje:

*»Silo ti spet storim, Marjeta,
ti pri meni si zakeleta.«*

Trdoglava predrznost z lažno monshtranco v roki
blagoslavlja pogubo:

*»Pleshi, žbenska, ostro pleshi,
in s poljubom me potesbi!«*

Chelo piska, godba vriska, boben grdo ropota,
blaznost je domov prishla

*»Marjetica, Marjetica,
kraljica nasbega srca!«*

Norci v muzeju vreshche in se kregajo
Paranoia Band veselo udarja na boben
noč je pretrgala vse verige
bo romantika vseeno iz groba vstala?

28./

V vosek je vtisnjeno tvoje ime
iz belih chrk se iskri usoda

Se dvigajo sonce drevo in izvir
zvezde in ribe v nebo

Bozha sanje godba iz zharne preje
napaja dusho s svetlim hrepenenjem

Chez cvet in sad se pne smehlaj
nas vara z zmoto da je blizu raj

29./

Polnoč

Trikratni udarec po rockerjevem bobnu:

*»Meni se zdi, meni se zdi,
ker zvon tako grdo brni,
da se Marjeti spet sila godi!«*

Vem da me čakash in pričakuješ
a kako te naj odreshim, osvobodim?

Po tebi noch in dan hrepenim

Se naj pozhenem v temo
da se spoprimum z zverjo?

*»Meni se zdi, meni se zdi,
ker zlata veriga chudno zveni,
da se Marjeti spet sila godi!«*

Nesrechen sem namrech zelo:
brez prijateljstva sem in kruha
na svetu je hudo
za ljubezen je ta doba gluha

*»Marjetica, Marjetica,
kraljica našega srca!«*

30./

Nemarna zver bi lahko mirno spala
v pozabljenih teminah
stoletni sen starih zidov

A kaj!

Rezka luh je bila na nebu in pritisk v glavi in neka groza

Stvoru je stisnilo srce
ko te je zagledal v rumenkasti svetlobi
ob potoku

Kot zapeljiva kacha si mu prishla naproti
a vsa nedolzhna

Ko je dvignil roko in zarjul
je bilo prepozno

Psu se je najezhila dlaka
v ochesu je zharela blazna zhelja
lepa zhena

Se zver lahko zaljubi?

Včasih sta potrebna pogum in usmiljenje
tudi zaradi zveri

31./

Končno ga zachutish
tik pred sabo v nemirnem krogu
Ni chasa za umik

Temni se vtretjih

Poshast v srcu je nesrecha ki te prizadene
ne bosh se tej zhenski odpovedal
zato spet tisti zatemnjeni zvok
nastavil bosh zrcalo zveri v tebi in sebi

Pripraviti se morash na udarec

32./

Stisnil si pest:

Stvor se je zdrznil
stegnil tilnik
se zasmeljal skozi izbochene zobe

Chudna noch
Skozi shpranjo v zidu
polzi nemarna muzika

Nori band v muzeju
je očitno she vedno
sredi prismuknjene generalne vaje
Vsekakor je zadeva nenavadna

Dvignil si roko:

Stvor je zashkrtal z zobmi
te prebodel z votlimi ochmi

Kocka je padla
Kosmatoglavcu je zavrela kri
jezno se je zavrtel po temi

Dvignil si glavo:

Ljubezen se z zverjo
bori

33./

Zgoraj nad muzejem
so oblaki sivo sito
Skozi nebesno resheto
malomarno prshi voda
Nova doba nespodobno dezhuje

Občasno votlo zagrmí
Slika na steni se ponovno zatrese
Ljubezen močno zaboli
Godba nesramno zadoni:

*»Pridi dragi, v kraj odljudni,
v kraj samotni, kraj ta chudni,
skochi hitro k Marjeti,
v grozni kleti tu ujeti!«*

34./

Velemesto ponoči
s tisočerimi rdečimi luchmi –
kako samota rezhe v srce!

Noč – chrno oko

Zahrbtnost vrta po zapuščenih ulicah
za zidom se oglasha nemirno stokanje
naslada se zrcali v pochrnelem zrcalu

Kdaj zasije sonce
in se odpre nebo?

35./

Na robu upanja
potem ta chudna luch
in deset zamorchkov
ki bi radi poleg tebe sodelovali
v boju za ljubezen

Iz ozadja nekakshen foxtrott:
Ritmichno nihanje
zhareche
hitro
pochasi

Zamorchki so bos
Prizanesljivo vztrajajo sredi plesa
obliti z rdecho svetlobo
Bodo prishli v polnem shtevilu
do cilja?

Oblaki so se raztrgali
Ochitno smo sredi poletja

Sedem zamorchkom je izginilo
v vetru in ognju

Dva sta she tu
med verzi in besedami
prezhivela bosta vse nesreche

Sta dobra angela
s preprichljivim orodjem
Dve svetli chrni znamenji
na nebu
na koncu neskonchnega psalma

Kje je deseti zamorchek?

36./

Ljubezen je dar Boga
Besede v pesmi zazharijo kot zvezde
Nasho vechnost oznanjajo z Neba
Vse je nenadoma rozhnato

Zato konchno vem
zakaj tako boli
che k moji roki njene tople roke ni
saj so se skrhale vse vezi
in zadnji vlak v gluho noch drvi

37./

O sladka suzhnost
Konchno slishim da mi govorish:

*»Labko me reshish chež osem dni,
che mi prinesesh te rechi,
mashni plashch blagoslovljeni,
zlati prstan dragoceni,
kost rdecho, cheshnjo belo,
babje psbeno, hudi les,
na sveti vecher utrgano zhibvo omelo ...«*

Tri korake navzdol
strmo po stopnicah
navzdol ...

...
...
...

Samo tri korake do poshasti
in lepotice v trdi pasti
ujete v izgubljeni kleti
tisochkrat zakleti

38./

Ziblje se noch pleshe v nebo
shumi in kipi in pada v temo
ziblje se voda pada pochez

na gluhe stopnice
pada navzkrižh
polzi skozi noch voda nazaj
ishche chez zid novi si kraj
shumi skozi noch navzkrižh in pochez
pada v nebo kipi v temo
se ziblje in pleshe
se vrti in kipi joche in moli
grchi in krichi sili naprej in sili nazaj
bo nashla pot v izgubljeni raj?

39./

Poshevni mrak
Zaspana cesta v praznini rojevajočega se jutra
Med oblaki nad mestom strah in sivi krogi
veter z reke utrujeno zvoni v zategli zhvizhg lokomotive
Stvor zdaj pochiva
Njegove noge
visijo z divana kot konjska kopita
Vzadaj v spanju razgaljeno vzdihuje devica
Leva dojka, nabrekla, drzna, she vedno izziva

Nevarnost je neprestano prisotna

Chakam na pravi trenutek
Vrata so odprta
Vlaga na hodniku se plazi v srce

40./

Vse je zelo neprijetno
ta noch nam je v napoto

Zhival se je zato obrnila na levo stran
hitro diha srce nemirno utripa

Mesto grchi v poshevni polsvetlobi
ochitno sanja da boli
sanja da odpada omet z zidu
sanja usnjeni jopich zhelezno pest ovna s petimi nogami

povest z ostrim nabojem ponesreчени pornografski film
sanja klavirno stoletje in do zob oboroženo bando
vojashke korachnice tanke nacistične oficirje v škornjih
smrt v gramozni jami slavospev pod rafalom iz brzostrelke
muchilno klet nagachenega leva ki deli državna odlikovanja
povodnega mozga na dnu zamazane ljubljaničice
ostre britvice pečenega purana nesramno rdečo kapico in jeznega brdavsa
hudicha kot lovca na duše nesrečnejšev pa dobrega jezusa in marijo
sanja le vkup le vkup ubogo gmajno tudi dravo in savo
orbitoglavce kranjsko klobaso zhepni nož
državnishkega hibrida v smokingu z desetimi odlikovanji
sanja blato vodo ogenj kri črno srjco pregled zgodovine
pokushanje vina naslednjo vojno bajeslovnega rajavca z rdečim dezhtnikom
ribnishko alenchico kralja matjazha cvilimozha laketbrado
ptichje prebliske velezagato zakleto gospodichno
nepridiprava v belih rokavicah slepo ljubezen vojake korenjake
machka murija plavolaso charovnico najdihojco in mojco pokraculjo
oblak v hlahah aleksandra velikega konec druge svetovne vojne
hitlerja na vislicah debelega potoglavca kraljico miru dinamit in papriko
marshala tita na občnem zboru komunistične partije buenos aires
lepo vido zakleto gospodichno karla velikega in pipina malega
deset obeshencev polko in potico atomsko bombo razbiti boben
sanja da vidi krvavo pomlad 1945 in smrt na električnem stolu
vidi na klinih za zakol umirajoče chloveshke zhrtve in devico orleansko
sanja picassa bunuela maxa ernsta cocteauja menage a trois
bacchanal cavallerio rusticano lepotico in zver s ptichjo glavo
goyo psa ki kadi cigareto univerzitetnega filozofa z noro divjakinjo v postelji
sanja harmoniko polko in potico razglasheni klavir krtov riley
fizhol nočno posodo maminega sinka izgubljeni raj fatamorgano
sanja mi se imamo radi pa brez zamere ker je vedno vech mrchesa na svetu
in dober dan in kako ker je ravno tako in nam strezhejo po zhivljenju
sanja modrost neunichljive ženske golote
in neumnost brezglavo oblečenega moshkega
sanja mrtvashko glavo rastlinskega krizhanca in opij za ljudstvo
razbito shipo nago plesalko ki hipnotizira mimoidoche
blazhenost neba blagoslov zemlje stari kurnik deveti shportni dan
tovarno celuloze ter glinice in aluminija
dvaindvajset metrov visokega kamnitega leva iz belforta
ogenj vodo črno kri sliko groze goslacha v kopalni kadi
dürrenmattove fizike sredi raziskave o koncu sveta
sanja zhganje burek grshko solato razvrat in propad
tschuschenkappelle viagra preventivne postopke chefurje raus

predrzne device iz ilustriranih revij v objemu trdoglavih zločincev
sanja preganjanje beg zapeljevanje mučenje kazni
in se klavrno smeji ker je vzadaj zhe poskrbljeno za ples pod lipo
zhganje iz chutarice se razliva chez irhaste hlache
aktivist s pishtolo v desnici in z aktovko v levici
deli levite in razglasha poslednji manifest
petletka se vzpenja na vrh stoletja
slishijo se brezupne korachnice
slike nesmrtnih voditeljev vstajajo iz groba
vendar pri vsem tem ne smemo zanemariti koloradskega hroshcha
smrtne kazni vrtočlavice in ljudske veselice

Pochasi se dani
zato v srcih tli upanje

41./

Zdaj je postalo nevarno:

Nekaj pada z neba
nekaj kot ostrizhi ali brzostrelka
nekaj kar se ves chas spreminja
spochenjajo se nove oblike
kreshejo se rumene sanje
sence legajo med travo ob bregu reke
iz daljave je zakrichal pavji glas
vse je zelo tesno
prepkih in vrtočlavica sta med nami
dobri bog bi rad delal potres

42./

Chelo poje samosvoje,
boben sladko se smehlja,
blazheno klavir igra:

*»Si prinesel mi rechi,
ki srce si jih zheleli,
z zlato dusho v zvesti roki,
da se zdruzhiva v poroki?«*

»Tu je vse, kot si zhelish,
złata dusba, zvesta roka,
krasen prstan, sveti krizh,
jutri, draga, bo poroka!«

»Si premislil, ko si jezdil,
kaj bosh delal z mano v gnezdi?
Trdoglavova nevesta
ni nikomur zares zvesta!«

»Ne verjamem, kar si rekla,
ker prevech bi se opekla!
Bodi raje pridna, zvesta,
moja chudezhna nevesta!«

»Trudila se bom na moch,
da ti res bom v pomoch!
Ljubi me vztrajno brez pokoja,
potem bosh moj in jaz bom tvoja!«

»Nadeni, draga, si zlatnino,
se spustiva brz h skozi lino!
Skochiva na konja zdaj,
odhitiva v blagi kraj!«

»Bila sem uboga reva
v kleti hudi v dan iz dneva!
Od bridkosti sem bledela,
od strahu sem omedlela!«

»Dal sem konju psbenice zrele,
dal mu piti rebule bele,
brz h chez goro odbrziva,
chez tri reke odfrchiva!«

»Hitro, chlovek plemeniti,
ne sme naju Trdoglav dobiti!«

»Ne bo naju dobil v roké,
zdaj nabrusimo peté!«

»Hitro, hitro, se dani,
pohitiva, se mudi!«

»Vse bo dobro, Marjeta mlada,
glavno je, da me imash rada!«

»Oh, reshitelj chudoviti,
stvor ne sme se prebuditi!«

»Vse bo dobro, ne se bati,
zper pustiva trdno spati.«

»Hitro, hitro konja v skok,
v svobodo urnih nog!«

»V strmem diru kar brez log,
z nama je srecha in sam bog!«

...

...

»Konj z Marjeto kot blisk drvi,
izpod podkev mu ogenj prshi.«

...

Pozno stvor zbudi se v kleti,
z roko sezbe po Marjeti.
Ker je ni, divje zarjove,
ni Marjetice njegove.

Tuli, da se gora lomi,
v svojo moch prvich podvomi.
Noche dolgo vech zhibeti,
od zhalosti zbeli umreti.

Maje zemlja se velika,
poje ptica plemenita,
ziblje se drevo mogochno,
srechno jezdita ljubimca.«

Melodije samosvoje
chelo radostno zapoje,
blazheno klavir igra,
srecha je pri nas doma

»Marjetica, Marjetica,
kraljica nashega srca!«

43./

Veter pljuska chez reko

Junkie Dickie Tricki je odlozil kitaro in kontrabas

Muzej pochiva

Godba spi spanje pravichnega

Poshasti spijo

Kamen spi rozha kip glava lev drevo spijo

Vsi krivichni in pravichni spijo spijo spijo

Spodaj globoko spodaj spijo

kjer pod starim zidom nesramno klockota voda

Ja, voda, velika voda je spodaj

ki vrti ljudi in njihova hrepenenja skozi kroge pozhreshnih vrtincev

Voda nas nosi na mrzlem hrbtu med kratkimi vzdihni v bledem zraku

pod pritiskom strasti, ob naskokih skushnjave

*»Ah, Marjetica, Marjetica,
kraljica si nasbega srca!«*

(Pariz – Dunaj – Sredishche ob Dravi 2009 – 2010 – 2011)

Opomba o nastanku *Nochnega koncerta s Trdoglavom in Marjeto*

Na nastanek teksta je vplivala razstava surrealističnih slik nemško-francoskega umetnika Maxa Ernsta (2. april 1891 – 1. april 1976), ki sem si jo ogledal julija 2009 v pariskem muzeju Orsay (Musée d'Orsay). Na ogled je bil obširen cikel Ernstovih grotesknh motivov, nastalih v Parizu nekaj let pred drugo svetovno vojno v času velike evropske politične krize. Te risbe je Ernst oblikoval kot kolazhe na podlagi starih podob, objavljenih v ilustriranih izdajah francoskih senzacionalističnih romanov iz 19. stoletja. Umetnik je upodobitve raznih neverjetnih dogodkov preoblikoval na izviren način v groteskne prikaze strahu in groze. So izraz protiavtoritativnega duha, ki se upira vojni, nasilju in krivicam.

Razstava v muzeju Orsay je bila razdeljena na več delov. V prvem delu z naslovom *Prablato* se je obiskovalec srečal s ciklom fantazmagorij z motivi devic, ki padajo v temnih podzemnih skrivališčih v objem oblastniških zločincev z zhiivalskimi glavami. Ernst tu opozarja na vedno aktualno nasilje nad ženskami, na kar je desetletja pozneje politično zavestno opozorilo svetovno feministično gibanje. Poleg tega Ernstovi motivi ujetih žensk spominjajo na aktualne kriminalne dogodke iz danesnje Avstrije, na »primer Fritzl« z dolgoletnim trpljenjem na milost in nemilost moshkemu izpostavljenih mlade ženske in njenih otrok v zatohli kleti ter na podoben primer ugrabljenih odraschajočih deklice Natasche Kampusch v temnem podzemlju nizheavstrijske podezhelske hishe.

Ugrabljanje deklet se dogaja od nekdaj, o tem pricha med drugim antichna mitologija pa tudi slovenska narodna pesem *Trdoglav in Marjetka* z mnogimi arhaichnimi sestavinami, ki kazhejo, da je morala nastati zhe zelo zgodaj, morda v 13. stoletju. V *Nochnem koncertu* sem jo na poseben način preoblikoval in »moderniziral«. Motiv ugrabljenega dekleta se poleg tega pojavlja she v nekaterih drugih slovenskih ljudskih baladah, v *Lepi Vidi*, *Kralju Matjazhu in Alenbici*, *Strelcu in zakeleti gospodichni* ter v *Ribniški Alenbici*. Posebej zanimivo je ta motiv obdelal France Presheren v *Povodnem mozhu*.

Devica v objemu poshasti je sploh velika tema literature; pojavlja se v najrazlichnejsh pravljicah. Francosko pravljico *La belle et la bete* je veliki oblikovalec poetichnih surrealistichnih filmov Jean Cocteau leta 1950 prelil v imeniten istoimenski film *Le potica in zver*. Tudi Luis Bunuel je surrealistične protiavtoritativne fantazmagorije vnesel v literaturo in film. V letih 1927 in 1928 se je v pesmih in v prozi z naslovom *Andaluzijski pes* – ti njegovi teksti so tedaj izshli v alternativnih umetnishkih revijah – ukvarjal z nenavadnimi surrealističnimi erotichnimi motivi (*Bacchanal*, *Ménage a trois*, *Cavalleria rusticana* itd.). Leta 1929 je Bunuel skupaj s Salvadorjem Dalijem na podlagi teh tekstov posnel tudi avantgardistichni film *Andaluzijski pes*, ki je vzmimiril tedanjo konservativno javnost.

Politični simbol in izhodishche Ernstovih leta 2009 v pariskem muzeju d'Orsay razstavljenih slik (pred tem so bile na ogled kot izraz protiavtoritativnega upora in svobode samo leta 1936 v Madridu tik pred prihodom generala Franca na oblast) je bil orjashki francoski, dvaindvajset metrov visoki, patetichno slavilni kip *Lev iz Belforta*. Ta stoji v istoimenskem trdnjavskem mestu, ki je v francosko-nemshki vojni med 3. novembrom 1870 in 13. februarjem 1871 kar 103 dni pogumno kljubovalo napadom nemshkih vojashkih sil, cheprav kljub temu ni moglo preprečiti francoske kapitulacije in zrušenja francoskega cesarstva ob sohasnem vzponu novega nemshkega cesarstva, ki je potem obstajalo do konca leta 1918. Tudi simbolistichno oblikovana umetnost velikokrat zrcali rezko nedonoshenost dolochenega zgodovinskega trenutka. (L. D.)

POSVETITVE

REIKI

Vrežcu

Okno v sliki
iztaknjena
jasnina

REIKI

T. S. Rampa

Pokazhi mi vrata
skozi katera
bom vstopal sam

REIKI

Kleju

Narava svetlobe
je smrt
smrt pogleda

REIKI

E. Bishop

Hlapljive besede
v rezhi
odsotnost

REIKI

Nevenu Birsi

... tudi to noč
sem sanjal o smrti

a me je zjutraj
prebudila pomlad

REIKI

za T. Shalamuna

Biti pesnik
do zadnjega diha

umorjena beseda
teče za mano

REIKI

P. Verlainu

Chist sneg
lahen kot
poljana sna
glasba, glasba
nedokončana bolečina
sla

REIKI

Katji

... iz oči
prshijo nedokonchane
zvezde

rob veselja
je nestalno
spet v senco

REIKI

Franchichu

Bil si privid
nemirnega
chudaka

pljuval, renchal
si za mano
kot stekli pes,
gluh in chemeren

poezija je drhtela
v zraku samo
za knjige

REIKI

Borisu

Prostor
nasekan v sredici

zdrobljena miza
zdrobljen kozarec

v praznini sobe

REIKI

Tamari

Ne zhenska,
ne otrok

lebdi
v postelji

je rana,
smrt

trenutek

vnebovzetja

REIKI

Katji

Blizhina –
neskonchno
odstiranje senc

REIKI

Metki

naj
te predrami kaplja
brzica,
ki odteka

v prah

REIKI

Klopchichu

Ljubish
in potem
je vazhno
vse

REIKI

Mami

Bog je prah,
naletava
v brezno spomina

REIKI

Mikiju

Verjemi,
beseda pesniku
ne prizanasha

REIKI

za M. J.

Ptica in samotni
jezdec ishchoch tishino -
kapljo vnebovzetje

REIKI

Bogichu

Morje, morje
jadro
v krvi

REIKI

Tarasu

Dva
v dveh
razklana

REIKI

R. Vrančič

Notranje oko
zavedanje
prasketanje chasa

REIKI

Borgesu

Petdeset let imam,
petdeset stopinj,
ki se ugrezajo
v zhivi pesek,
razzharjen od smrti

REIKI

Shprahu

odnashanje pogleda
uzhitek zastrte
besede

REIKI

Joni

O, koliko
zhivljenja
v barvah

in nisi
pozabila
na chas

REIKI

Kojanchichu

Ti si
pushchava teksta

uteleshenje besede,
temna luch

v svetlobi
pogleda

REIKI

Liji

... in she in she
te ni
slutim te
v molku

REIKI

Aleshu

... najti

pravo besedo
za nostalgijo,

ki bo
tiho tlela

ne kot
prestrasheni volkovi

zavijala
v gluho noch

REIKI

za Jaka T.

Iluzije je potrebno spoznati,
da resnichnost
vznikne iz divjih sanj,

besedo je potrebno izrechi,
da koshuta na polju zastane
in lovca zaboli srce

REIKI

M. Komelju

Skozi pisavo
zreti v minljivo

buden vzdihljaj
v sinjini večera

REIKI

Miklavzhu K.

Imash okna
(barve) v besedah
ugreznjeno prisotnost

CONCRETE

CONCRETE
(graues Grauen)

I

Kot za zabavo,
kot za stavo krvavo
kositi travo –

z zemljemersko napravo
vsem rozham sneti glavo.

II

Kot za zabavo
predelovati travo
v sivo zastavo –

zbrisati zadnjo kravo
pod betonsko pushchavo.

III

Najbolj grozljiva
med barvami je siva,
nedolochljiva –

kakor cement nezhiva,
v beton vse barve zriva.

DUGONG

I

V krvavi travi
se sveta krava davi
na zli zabavi –

z oljnoplinsko napravo
in betonsko naravo.

II

Lavra je larva,
iz morske trave krava,
ta pa je kav(d)ra –

tako je vsaka mavra
prispodoba kadavra.

III

Trava pomeni
iz zelenih dlak vrata
v sivi domeni –

visijo okrog vrata
dugongovega brata.

Franko Bushich

VRTNE IMPRESIJE (III)

(pet haikujev)

Septembrski poldan.
Dve muhi se parita
na hishnem pragu.

V sosedstvu
stavbarska dela
in brenchanje chebel.

Ali chebele letijo
ali pa ima pesnik drugachen
obchutek za prostor?

Razsushil se je
stol na soncu.
Pa kaj, pravi on.

Mlada jesen.
Med branjem tujih haikujev
sem spesnil enega.

Prevod iz hrvashchine Ivan Dobnik

Leonard Cohen

ZGODBE Z ULICE

ZGODBE Z ULICE

Zgodbe z ulice poznam in smeh shpanskih glasov.
Skoz noch in plin strupen se avti plazijo domov.
In jaz slonim na oknu v hotelu, ki sem ga izbral –
z eno roko bi se ubil, z drugo vrtnico drzhal.

Vem, slishala si: konec je, zdaj vojna bo prishla.
Mesta so shla na pol, posrednikov ni nich vech doma.
A naj vas vprasham she enkrat, o otroci mrachnosti:
vsi ti gonjachi, ki vreshche – mar njih glas za nas vreshchi?

Kam grejo vse te avtoceste, zdaj ko smo prosti spon?
Zakaj chete she kar naprej uganjajo pogrom?
O dama z nogami za pet, o tujec, sred cest zgubljen –
zaklenjena sta v muko, a slasti pechat so njen.

Vek sle bo ravnokar rodil in starsha prosita
sestro, naj jima kar naprej pravljice shepeta.
In zdaj se dete kakor zmaj v zhivljenje zavihiti
eno oko iz nachrtov ima in drugo iz nochi.

O pridi z mano, mala, saj kmetijo greva iskat,
travo in jabolka gojit, zhivali vzdrzhevat.
Che pa ponochi se zbudim in vprasham, kdo sem, kdo,
me pelji v klavnico, tam bom pochakal z jagenjchkom.

V eni roki heksagram, v drugi pa dekllico –
tako po robu hodim, ki ga »svet« imenujejo.
Kako smo majhni sredi zvezd, veliki sred neba!
In v podzemni v gnechi izgubljena – se bova nashla?

ZHE DOLGO JE TEGA, NANCY

Zhe dolgo je tega,
Nancy je osamljena bila,
zrla v oddajo na zaslonu
iz kamna poldragega.
In v Hishi Odkritosrchnosti
ochetu je za nohte shlo,
v Hishi Skrivnosti pa nikdar
nikogar ni bilo,
nikogar ni bilo.

Zhe dolgo je tega,
ko je shibkost vladala.
Nancy v zelenih nogavicah
je chisto z vsemi shla.
Na nas nikdar ni chakala,
chetudi sama je bila,
leta 1961 pa se je
v vse nas zaljubila,
v vse nas zaljubila.

Zhe dolgo je tega,
Nancy je osamljena bila,
pishtola poleg njene postelje,
slushalka odvrzjena.

Vedela je, da je prelepa,
in da svobodna je,
a kaj, ko v Hisho Skrivnosti
ponjo ni shel nihche,
ponjo ni shel nihche.

Zdaj pa povsod lahko jo uzresh,
che jasno imash oko –
mnoge njene lase imajo,
premnoge nje telo.
In ko noch se izvotli,
ko gluh bosh in brez glasu,
jo bosh zaslisal govorit,
srechna bo, da si tu,
srechna bo, da si tu.

MORAM RES PLESAT CELO NOCH?

Luna je polna, staram se,
ljubish me vsa vrochichna.
Dotikash se me prav skrbno,
vshech si mi, gospodichna.

Tako si svezha, mlada si,
uzhivam, damica.
S teboj najraje sem, che se
tako premikava.

Moram res plesat celo noch?
Moram res plesat celo noch?
O Rajska Ptica, daj povej –
mar moram plesat celo noch?

Kaj si zares mislish o meni,
ni treba rechi mi.
Sem v redu. Pa bom moral res
vso noch preplesati?

Moram res plesat celo noch?
Moram res plesat celo noch?
O Rajska Ptica, daj povej –
mar moram plesat celo noch?

Tale korak obvladam zhe.
Vadil sem ga, ko je vechina v snu chemela.
Celo zhivljenje chakam te,
nisem prichakoval, da bosh sprejela,
zdaj pa stojish tu pred menoj,
shepechesh: »Da! Da! Da!«

Moram res plesat celo noch?
Moram res plesat celo noch?
O Rajska Ptica, daj povej –
mar moram plesat celo noch?

HOTEL SEM ITI

Hotel sem iti, ne bom tajil,
vsaj stokrat zhe sem se pripravil, da bi te pustil,
a vedno znova se ob tebi prebudil.

Leta minevajo, ponos zgubish,
ne hodish ven, ker je doma otroshki vrishch,
in v nos te bode vse, kar naredish.

Najdrazhja, lahko noch, upam, da ti je prav tako –
postelja je ozka, a moj objem širok,
in tukaj sem, she vedno tvoj zelo.

JOD

Potreboval sem te, slutil sem, da grozi mi
izguba tistega, nad chemer naj imel bi moch.
Pustila si me k sebi, dokler nisem klonil,
pustila si me k sebi, dokler nisem klonil –
tvoja lepota je bila na rano jod.

Vprashal sem te, ali sem vreden odpushchanja.
Je razocharanje v ljubezni mar zlochinn?
Rekla si: daj no, ne skrbi, dragi.
Rekla si: daj no, ne skrbi, dragi,
trpish lahko she na kak drug nachin.

Peljala si me tja, kjer sem pogrnil,
nisem zaprl ochi, bilo je presvetl6.
Pa sem bil s tabo, o sladka milost,
pa sem bil s tabo, o sladka milost,
milost, ki je pekla kakor jod.

Sveti poljubi tvoji so zaudarjali kot jod.
Tvoj vonj na meni bil je kakor jod.
V sobi pa usmiljenje, kot jod.

Sestrski prsti so zazhigali kot jod.
Vsa moja divja strast bila je jod.
V zaupanje oblechena poshast, kot jod.
In vsepovsod se je razlezel jod.

PAPIRNATE STENE

Stene v hotelu so papirnate,
sinochi slisal sem, da sta ljubila se,
boj ustnic dveh, telesa na telo,
hropenje harmonije, ko mu je prishlo.

Stal sem ob steni in prislushkoval,
zachuda chisto miren sem ostal;
kamen se pravzaprav mi je zvalil s srca:
ljubezen konchno je po svoje shla.
hud kamen se mi je zvalil s srca:
ljubezen konchno je po svoje shla.

Ko je odhajal, slisal sem poljub,
svet se mi zdel je lep in chist in ljub,
ko shla si v kad in si prepevala,
sem srechen bil, da she nikdar tega!

Stal sem ob steni in prislushkoval,
zachuda chisto miren sem ostal;
kamen se pravzaprav mi je zvalil s srca:
ljubezen konchno je po svoje shla.
Hud kamen se mi je zvalil s srca:
ljubezen konchno je po svoje shla.

Komaj zhe chakam, da bi rekel ti v obraz –
da bi bila, kjer sem nocoj bil jaz.
Zame si Nagi Angel,
zame si Zhenskica, Ki Rada Da.
Hotelske stene govorijo, vesh:
sbele ko v pecklu bil si zhe, v nebesa smesh.

Hud kamen se mi je zvalil s srca:
ljubezen konchno je po svoje shla.

KJER SKRIVAJ ZHIVIM

To jutro sem te videl,
zelo hitra si bila –
preteklost me, kazhe,
ne bo obshla.
Tako te pogresham,
nikjer nikogar ni,

in she vedno se ljubiva,
tam, kjer skrivaj zhivim.

Smejim se, ko sem jezen,
lazhem in goljufam,
moram naprej,
in drugache ne znam.
Vendar vem, kaj je narobe,
in vem, kaj drzhi,
in umrl bi za resnico,
tam, kjer skrivaj zhivim.

Ne predaj se, ne predaj se, brat,
sestra, nikar se ne predaj!
Konchno sem dobil ukaze!
Korakam skozi jutro,
skozi noch korakam zdaj.
Shel bom onkraj meje,
kjer zhivim skrivaj.

V chasopis pogledam –
kar zajokal bi!
Che ljudje zhivimo ali ne,
to vsem dol visi!
Preprichujejo nas, da je svet
chrno-bel, se bojim –
Hvala B-gu je vse manj enostavno
tam, kjer skrivaj zhivim.

V ustnico se ugriznem,
kupujem, kar ukazhejo:
od najnovejshega hita
do resnic starih mozh.
A vedno sem sam,
v prsih pa ledenim.
Hladno je in vse gomazi,
tam, kjer skrivaj zhivim.

LEONARD COHEN (1934) je kanadski pesnik, pisatelj in glasbenik. Po vech pesniskih zbirkah in dveh romanih (Najljubsha igra, 1963, in Lepi zgubljeni, 1966) je leta 1967 izdal prvo ploshcho *Songs of Leonard Cohen* in ustvaril antipod tedanjemu psihadelichnemu toku v rockovski glasbi. She vedno aktivno snema in nastopa, v slovenshchini pa imamo prevedenega vechino njegovega opusa. Prichujoche pesmi so she neobjavljeni prevodi nekaterih njegovih pesmi s ploshch, ki niso bili vključeni v antologijo *Stolp pesmi* (2004).

Izbor, prevod iz angleshchine in opomba Matej Krajnc

Matej Krajnc

MOZH

(I)

0.

Lepo je vedeti, da imash potomce. Ludvik bo kmalu shodil, zdaj lahko zhe tudi sedim s spomini, ali kako se zhe temu reche. Ne spominjam se, da bi ga bil spobel, veste. Ampak njegova mama menda zhe ve. Njegova mama ve marsikaj, pa she hudichevo dobra etimologinja je, vsaj tako pravijo tisti, ki se na to spoznajo. Jaz se ne, nekaj chasa sem shtudiral, potem skerbel za vashko zhpunijo. Zdaj drugi skrbijo zame, kar tudi ni tako slabo. Imam svojo sobo, skoraj vsak dan vidim ta malega, dajejo mi zdravila z vech okusi ...

Lepo je vedeti, da imash potomce. Tudi bog naj bi to vzpodbujal. V Mojzesovi knjigi 1,28 pishe: »Bodita rodovitna in mnozhita se, napolnita zemljo ...« To je dobro povedano. No ja, jaz zemlje ne bom napolnil, sem pa nekaj malega dopolnil. Cheprav se ne spominjam, ampak pri meni je tako, da mi vchasih kaj izgine. Tudi svojim zhpupljanom sem vedno govoril, naj polnijo zemljo. In so umirali, revezbi, in potem sem stal na tistem britofu in jih spremljal k zadnjemu pochitku. Narobe so me razumeli, nisem mislil, da morajo zdaj cepat kot insekti. Na pogrebih mi je sicer vedno shlo na smeh, moral sem se prav zadrževati, she posebej na smeh mi je shlo, che so imele mamce tiste grozne ogromne chrne rute, cel avto bi lahko pokrili z njimi. Ampak sem se zadržal. Ponavadi sem mislil na kaj neprijetnega, na kako zastrupiten, ali pa na kak prizor iz Lassie, na tiste zhalostne odlomke, ko se ne ve, ali bo Lassie uspelo ali ne ...

Vechkrat sem mislil tudi na ogenj. Tisti pogrebi so bili she posebej svechani in mrki. Solze zhalujochih bi sicer lahko pogasile ogenj, ampak ... Mojega tezhko ... Tako silen je bil. Ampak najbolje, da zachnem od zachetka ...

I.

Ko sem bil star osem let, je izbruhnil pozhar. Kar naenkrat se je zgodilo; s teto sva bila pri sosedih in skozi okno videla, kako je puhnilo. Hisha se je kar sesedla. Ne plin, nekaj drugega. Nikoli si nisem zapomnil, kaj. Gasilci so sicer prishli, a iz ostankov privlekli zoglenelo mamo, ocheta in deda. Stara mom, kot smo jo klicali, je shla kako leto prej, zbil jo je kolesar in potem je tako nesrečno padla, da jo je dobil she kombi. Takrat sem si nehal zheleti, da bi kdaj vozil kombi.

Stric nas je spomladi, ko so grede zachele rojevat, vechkrat peljal v kak rastlinjak. Celo družhino, od tamalih mene; stric in teta nista imela otrok. Pravili so, da so stricu med vojno nekaj odrezali, a mi niso hoteli povedati, kaj. Sprasbeval nisem, to so osebne stvari.

Ko sem bil star osem let, me je k sebi vzela teta. Stric je bil takrat prvich v bolnici, nekaj mu je raslo na hrbtu in ga schasoma tudi preraslo. Takrat se je she vrnil, nekaj chasa she delal, naslednjih pa ga ni bilo vech nazaj. Teta se je potem odlochila, da bo iz mene naredila chloveka. Tako se je zachelo.

Prechastiti Lutecij Holt je ravnokar shel z vashkega obhoda, pisalo se je zhe zvecher. Iz oblizhnjih hish so mu dishale vecherje; sprasheval se je, kakshnega vraga je zvarila Mina Kastrolca, dvanajsta pomochnica, ki jo je najel na rachun vashchanov. Toliko hrupa za nich, si je zamrmral, a vendar ... nobeni od prejsnjih ni bilo jasno, da ne mara, da krompir plava v omaki. Iz cheshpljevih cmokov morajo cheshplje nujno ven, da ostaneta samo testo in sok. Z mesa je treba porezati vse kite in zhile. A je to tako tezhko razumet? Ena od babur je celo imela manjsi zhivchni zlom – »Ampak gospod, kaj pa bo ostalo od mesa?« – takoj jo je nagnal.

Strogo se je drzhal nachela, da intimno s pomochnicami ni drugoval. Ugodje je raje iskal drugje, v nakljuchnih obiskih ... Nekega dne je prishla mlajsha fotografinja, ki je delala reportazhe o okrozhnih farah. Bila je lepa, dishala je po boljshem milu, kako neki bi ga ne premagalo? Imel je ploshcho Mirelle Mathieu, to jo je vzburljalo, ni je bilo treba prepriчевati. Ko je igla pripotovala na La premiere étoile, tisto sentimentalno pesmico, sta bila zhe med zvezdami, vsaj tako je Kristinca rada govorila. Dishala je po boljshem milu, tudi iz ust. Reportazho je naredila in prihajala she dva meseca. Potem mu je nekega večera po nesrechi padla Mirelle po tleh in se razlomila, ne da bi ga dala svojim uchencem. Kristince ni vech bilo, stanovanjce se ji je zdelo prazno. Cheprav je prechastiti imel she vech ploshch, ni shlo. Slovenski oktet je ni zadel, cheprav so fantje silno lepo peli Mojcej, ah Mojcej, vzeme m'ne, nashel je tudi Vse manj je dobrih gostiln, a to ji ni ugajalo, vsaj ne v zhupnishki sobi. Ni je bilo vech nazaj, precej pozneje jo je videl na trzhnici v blizhnjem mestu z nekom pod roko. Nov ljubimec? Soproj? Brat? Morda celo sin? Njun??? Eh, ne, toliko let kljub vsemu ni minilo.

Pozneje je drugoval s she vech gospemi, takimi in drugachnimi, a nobena ni bila kot Kristinca. Bile so take, ki so z veseljem poslushale Mojcej, a jih pesem ni vzburla, Pavel Kernjak jim ni kaj dosti pomenil. Bile so tudi take, ki jim je vrtel Balashevichevo pesem Ratnik paorskog srca, a je niso razumele; kaj bi s takimi plehnobami! Potem je kupil nekaj kaset s pesmimi s splitskega festivala in si z njimi pridobil njihovo pozornost. Ni jih vodil na vecherje, tudi v gledalishche ali v kino ne. Nikoli ni bil z nobeno v kinu, tja je hodil sam in se navdusheval nad romantichnimi komedijami. In risankami. Zhenske pa je obravnaval izkljuchno v stanovanjcu. Po udejanjanju odlomkov iz Genesisisa jim je bral zbrana dela Frana Ksavra Meshka, ki jih je zapustil njegov predhodnik.

Stari zhupnik Janez Krstnik Zavavlav je umiral, ko se je Lutecij Holt kot negoden kaplan pojavil v fari. Zavavlav je bil v zadnjih vzdihljajih, ki jih niso redile solze, pach pa zadnja stopnja raka na pankreasu, ki se je zakljuchila dva večera po Holtovem prihodu. Stari je mochno stisnil Holtovo roko in mu s prstom preostale roke pokazal zbrana Meshkova dela na polici. Bila so svetinja. To je she zamrmral: svetinja! – in umrl. Holt je postal glavlar fare.

II.

Ognja ne bom nikoli pozabil. Plamenčki so bili prav lepi. Dvigali so se nad mestom in se izgubljali v oblakih. Pravzaprav so jih celo ustvarjali, oblake. Sosedje so chudoma gledali, kaj se dogaja. Nibche ni imel cevi za zalivanje; pardon, Astatovi so jo imeli, a jih ni bilo doma. Tudi ne bi kaj dosti pomagalo, bisbo je vrglo vkup in konec. Niso mi pustili, da bi videl ostanke starshev, to bi bilo za osemletnika verjetno le prevech. Teta me je odvlekla stran, za vodo. Tam mi je dala v roke kamenček in rekla: vrzi ga! Potem jih je prinesla she nekaj in zabichala: mechi in me pochakaj tukaj! Takoj bom nazaj! Iz daljave sem slisbal predirljiv krik: MARJANA! FILIP! Potem nisem nich vech slisbal. Teta se je res kmalu vrnila, bila je nekoliko marogasta po obrazu, morda od dima, morda od pepela. Nisem pomislil, da bi bilo od chesa drugega. Nisem je niti vprashal, samo zamrmral sem, da je zmanjkalo kamenchkov. Naberl si jih sam, nadloga, je stisnila skož zobe, a mi nekaj trenutkov zatem nezho pogladila kodrček vrh glave. Imel sem samo enega, precej izživalno je shtrlel, prirochen za izražhanje chustev, z ognjem ali brez njega.

Lutecij Holt je shel mimo zadnje hishe v vasi, v njej je sama zhivela Rebeka, tako so ji pravili, hcherka tiste pianistke, menda malce ... samosvoja. Holt je vedel, da ni tako. Rebeka je bila v ravno pravih letih, nachitana in bistra. Pred vashchani se je delala noro, da bi jo pustili pri miru po materini smrti, kaki dve leti bo zdaj od tega. Zadnje chase je precej zahajala v zhupnishche, odlicno je poznala staro francosko knjizhevnost in Holta je nadvse vzburlalo, che je kaj golchala v stari francoshchini. To so bile nochl! On k njej sicer ni hodil, vsaj ne pogosto. Ni hotel govoric. Ga je sicer prijelo tisti vecher, da bi shel, ampak che kaj ve, bo ona chez kako uro pri njem. Ali pa jutri. Bilo mu je malce zhal zanjo, tako izobrazhena, pa brez sluzhbe. Prishla je s shtudija nazaj k mami, baje jo je v mestu medil nek kipar srednjih let, a se ni izshlo. Sicer ni bil porochen, je pa imel družhino. Rebeka je nekaj chasa vztrajala, potem pa shla. Baje jo je tik pred odhodom she poshteno premikastila kiparjeva partnerka, mati njegovih shtirih detec. No ja, diplomo je imela v zhepu, sluzhbe v muzeju, ki si jo je zhelela, pa na koncu ni dobila. Speljala ji jo je prasica Dederoska, njen atan je bil po poreklu iz Makedonije, poznal je direktorja muzeja, sosholcevala sta, pa ni bilo tezhko uganiti, kdo bo dobil sluzhbo. Dederoska je bila silno ambiciozna, zhe na fakulteti, che se je le dalo, je skakala v hrbte. Ko je izvedela, da Rebeka videva kiparja, si je tudi sama omislila umetnika, samoocklicanega izumitelja, ki se je zhe leta muchil z izboljshavami za proge elektrichnih vlakcev. Oba sta bila izgubljena primera, a Rebeki ni bilo mar za prasico in izumitelja, lepo je shla nazaj na vas. Dobivala je nekaj socialnega denarja in prezhivela. Nikoli se ni pritozhevala, drzhala se je zase in v vashki shtacuni kupovala med in sadje. Je pa znala precej zanimivih trikov, takih, o katerih zhupniki pravzaprav ne bi smeli kaj dosti vedeti, to je bila verjetno posledica družhenja s kiparjem, imel je bogato zbirko raznoraznih filmov za odrasle, tudi z zheno sta jih snemala, tudi po narochilu, a o tem se ni govorilo. Holt ni nikoli

slisnal za noben film, v katerem bi igrala Rebeka, čeprav ni nujno, da niso obstajali. A o tem smo premalo poučeni.

Holtu se je zhe nekaj chasa zdelo, da v zakristiji zhupnijske cerkvice nekaj ni v redu; tu je bil zdaj zhe osmo leto, bes ga poplentaj, pa se mu je zhe kmalu zazdelo, da nekaj ne shtima. Ponochi je bil ponavadi zaposlen, ni vstajal, a che je bil sam, bi lahko prisegel, da je bil iz cerkvice nekaj slisnal. Ne bi bil bozhji, che bi po polnochni uri hodil naokrog oprezat po cerkvi, čeprav se je tudi zgodilo, da je hodil domov ob zori, ko je bilo treba chuti ob kakem vashkem mrtvaku. To ni bilo ravno njegovo najljubshe opravilo, a kaj pa je hotel! Ni imel kaj, v tistem koncu so vashchanje she zmeraj pripravljali pare in zhupnikova naloga je bila ukvarjati se s starejšimi zhenskami, sorodniki in litanijami, ki so jih molili vso noch. Vsi, ki jih je tako pospremil h Gospodu, so bili kar poshteno mrtvi, okrog polnochi se nikoli ni nich zganilo, nobenega giba ali glasu, nobenih mashchevalnih krikov, da bi ti shli lasje pokonci. Holt v tistem predelu ni bil vech posebej bogat, cheravno she ni bil star, niti priblizhno, a lasje so se odlochili, da grejo na svoje, dovolj jim je bilo.

Od vseh chuječnosti pri preminulih mu je shla najbolj na zhivce tista, ki so jo pripravili Pajtonshkovi, trdni kmetje z malce manj trdnimi potomkami, tri hchere so bile, vse tri strashno neugodne in lascivne. Holta je med chuječnostjo oblival krvav pot zaradi chutil, kajti zhenice so bile kot steklene, nepremichno so zhebrale svoje, njemu pa so pred nosom nastavljale svoje obdarjenosti vse tri od najmlajshe do najstarejshe hchere, menjale so se, se hihitale in shepetale med sabo, se nagibale pod vsemi mozhnimi koti, se vsaj dvajsetkrat v nochi preoblekle, vedno v kaj prozornejshega in krajshega, dokler ni oche zaropotal, da se med chuječnostjo ne vstaja in ne miglje z organi, ki jih je Gospod ustvaril za starshevstvo. Holt si je oddahnil, a Pajtonshkove niso zares odnehale, le uspravale so ata, odlichno so obvladale citre. To sicer ni bil obichaj, pri mrtvecu se ne poje in ne gode, ampak se moli, a je uchinkovalo; starega je odneslo, zhenice itak niso nichesar slisnale, Holt pa je zjutraj prishel domov s spodnjicami, ki so bile takoj za pranje; in she poceni jo je odnesel.

Tisti vecher Rebeke ni bilo na spregled in Holtu je bilo kar malo zhal, da na koncu obhoda ni potrkal pri njej; malce ga je zhe tishchal gon. Tega je, che se je obetala samotna noch, odganjal z branjem Meshka, che pa to ni pomagalo, je poiskal Lassie; to je zhe od otroshtva prenashal v malhici; sploh se ni spominjal, odkod jo je dobil, zhe od nekdej je bila tam. V malhici je imel tudi dve plishasti zhivalci iz svojih najrosnejshih let: medveda in lisico, oba sta imela ime in od njiju se ni lochil nikoli – ni ju odnesla nobena naravna katastrofa, tudi v semenishchu ju je imel, pa potem nekaj let v samostanu tudi. Njiju in Lassie. Ta mu je preganjala gon, che mu ga zhe ni uspelo poteshiti.

Bral je in se zabral in Lassie se je zhe vrachala, ura pa se je pomaknila chez polnoch, ko je spet zaslisnal nekakshne zvoke iz cerkvice. Zavzdihnil je – osem let jih je uspesno ignoriral. To noch pa so bili glasnejshi kot ponavadi, zhe prav zoprni. Nich, si je rekel Holt, treba bo zbrat pogum, se priporochit zavetniku

hrabrih in stopit v cerkev, morda se zhe osem let po malem podira kor in bo neko nedeljo naredil samo she FLOP! z vsemi pevci na sebi. To bi bila sramota za faro, kaj pa bi rekli kmetje! Precej denarja so zdajali za nove orgle, restavriranje kipov je tudi stalo, prav tako nove shtenge na prizhnico.

Holt je torej jel napredovati proti cerkvici, precej trhljivo se je premikal in ves chas prosil vsevishnjega, naj mu bo vendar milostljiv. Saj ni nich posebnega, se je prepričeval, Gospod zhe ne bi dovolil, da bi kaj paranormalnega ali tatinskega zashlo v cerkev, si je mrmral. Naenkrat je ob potki do cerkvice, sicer vsega 50 metrov od zhupnijske hishe, zagledal temno postavo; bil je prepričan, da je, v luchi trenutnega strahu, ponj prishel sam ta rogati, in jel se je krizhati na vse kriplje, ko zasliši gromek smeh sredi teme: pa menda ja nisi zhe presvisnil, Lutecij? Ugledal je Rebeko, ki je v samem ogrinjalu stala sred potke in se mu rezhala. »Kaj hudicha pochenjash tod ob tej uri?« je zagodrnjal, precej osramochen, ker se mu je menda videlo, da ni bil neustrashen, kot bi se mu to spodobilo. »Stopicash, kot bi te tishchalo!« je rekla ogovorjena. »K tebi sem namenjena; stavit grem, da si me chakal zhe pred kako uro, dvema!« Holt ni zanikal, res je, chakal jo je, poniglavko, kje neki hodi, ampak potem je mislil, saj je zhe poshteno pozno, ne bo je. Ha, se je zarezhala Rebeka, vidish, tu si se pa zmotil, vedela sem! Potem je opazil, da je bosa in v samem ogrinjalu. »Si nora, saj nismo sred poletja!« je vzrojil. »In napol naga hodish po vasi, a se ti je opledlo?« Rebeka mu je polozhila prst na usta. »Junjska noch menda ni ravno vrh zime!« je shepnila. »In kdo neki bi me videl, moja hisha stoji zadnja v vasi, par grmovij in poldrugi kolovoz oddaljena od trga, nihche ne hodi po tej trasi ob taki uri!« Holt je moral priznati, da ima prav.

»Spet sem slishal ruml v cerkvi!« je shepnil.

»In?« ga je zachudeno pogledala Rebeka. »Slishish ga zhe osem let, a te ni prizadelo, vedno pravish: Gospod bo zhe odgnal hudika stran od svojih duril!«

»Ne vem, che je primeren chas za ochitke!« je zagodrnjal Holt. »Pridesh z menoj?«

»Tákale?« je zamrmrala Rebeka. »V posteljo zhe, ne pa v cerkev, si zmeshan?«

»Pridi!« je odločno rekel Holt. »Che nich drugega, bosh zmedla kake vlomilce! Odvrnila jim bosh pozornost, jaz bom pa medtem poklical policijo!«

»In kdo bi vlamljal v *nasho* cerkev?« se je zachudila Rebeka. »Kaj pa imamo dragocenega?«

»Saj vesh, da smo obnovili vse kipe!« je rekel Holt. »Barabe zhe kaj najdejo! Tabernakelj je iz zlata!«

»Pozlachen je in she to zelo diletantsko!« je rekla Rebeka. »Se ti ne zdi, da pretiravash?«

»Pridi!« je odločno rekel Holt. Shla sta do cerkvenih vrat in ugotovila, da so zaklenjena, kot to pritiche vratom. Iz notranjosti se je slishalo nekakshno oglashanje, a ni bilo mogoche točno dolochiti, kaj je.

»Chakaj,« je shepnil Holt, »nikoli ne vem, kateri ključ je za ta vrata ...«

»Na temle pishe *Cerkev – vbod!*« je shepnila Rebeka. »Domnevam, da bi lahko bil pravil!«

Lutecij Holt je nekaj grdo zamrmral in odklenil. Tega, kar je zagledal, ga na teologiji niso učili.

III.

Glavno, da sem imel svojo malhico; nje ogenj zbe ne bo požrl, sem se miril, ko sem chakal teto. Egon in Priska sta v njej ležhala v chudnem stanju, predvsem Egon; ni spal, kot bi kdo pričakoval. Zdelo se je, kot da zhele nazaj, v hisbo, kejer je toliko chasa bival in ki jo je zdaj vzal plamen. Priska se ni obremenjevala, z repom je chovala knjigo o Lassie, ki je ležhala chisto na dnu malhice.

»Ne vem, zakaj si vlekel ta drek s seboj,« je zagodrnjala teta, ko se je vrnila. »In vso obleko ti je vzelo v ognju, kaj bomo? Zjutraj bova morala v mesto, ne moresh tak v sholo!«

V usbesih sem she vedno slisbal prasket ognja. Prav zavidal sem Egonu in Priski, bila sta zadovoljna z malhico, tudi o obleki nista razmishljala. She najmanj pa o sholi! Ostal sem brez družbine, teta pa govori o sholi.

»Tako bo, kot da se ne bi nich zgodilo!« je pribila teta. »Slisbish – nich! Slisbish? O moj Bog, she pooblastila za dvig nimam, kako bomo vse to speljali?«

Medtem ko je teta vila roke glede pooblastila za dvig, je do reke pridishalo po dimu. Ponavadi sem bil vonja vesel, pomenilo je, da kdo kaj kuri, kdo ve, kaj, kaksbne odpadke, vchasih so tudi pekli, slisbala se je glasba. Zdaj pa je veter nosil duh po zadnjih trenutkih ocheta in matere. In komaj sem dopolnil osem let!

Shkof Inovar ali sveti Ignacij, kar je bilo ime, ki so mu ga nadeli njegovi verniki, ker naj bi bil v svoji mladosti silno pozhrtovalen bolnishki kurat, je lezhhal na oltarju in zhongliral s kelihoma.

»Dober vecher!« je voshchil zachudenima prishlekoma. »Bosta tudi vidva kaj od inventarja?«

Holt je kar zazijal; tega pach ni pričakoval. Po njegovih izrachunih in dejstvih, ki so jih jemali na fakulteti, bi moral Inovar sedeti na oblaku zhe vsaj kakih trideset let.

»Ej, ej!« je grabil Rebeko za rokav, »a ti vidish, a ti to vidish?«

Vsaj zdelo se mu je, da jo grabi; ko se je ozrl, Rebeke ni bilo nikjer.

»Kaj se rezhish kot Buddy Holly!« se je oglasil Inovar. »A ti kaj ne pashe?«

»Emmm ...« se je opogumil Holt, »che je verjeti knjigam, ste pred tridesetimi leti padli po stopnicah, si trikrat prelomili hrbtnico, udarili z glavo v zid in preminuli!«

»In vse to brez ochall!« je pokimal Inovar. »Ne dolgo pred smrtjo sem jih izgubil točno v teje tvoji cerkvici! Draga so bila, bemtish, pa vsaj osemkrat sem moral na

pregled, da so mi nashtimali dioptrijo. Vse odkar sem jih izgubil, jih ishchem ... Ti nisi nikoli nashel nobenih ochal?»

»Che so bila, jih je nashel zhe kdo pred menoj!« je zinil Holt. »Jaz nisem tako dolgo tukaj!«

»Ziher je bil oni pankrt Chemazhar!« je zashkrtal Inovar. »Grem se stavit, kolikor me je v shkofovski kapi! Takrat je bil chisto sluzast in prijazen – vasha eksclenca, boste she vina h krompirju, vasha eksclenca, boste pochivali ali greste na sprehod, vam lahko poklichem prevoz, vasha eksclenca?«

Holt ni chisto dobro vedel, kaj naj si misli.

»Pojdi spat,« je nato zarenchal Inovar, »in me pusti, da she malce zhongliram s kelihoma, to mi je edino razvedrilo!«

Holt ni natanchno vedel, kako se je kar naenkrat znashel v kuhinji zhupnishcha. Rebeke ni bilo nikjer. Odlochil se je, da stopi do njene hishe in jo pobara, zakaj je naenkrat spet shla. Vse skupaj se mu je zdelo chudno – ona v samem ogrinjalu, preminuli shkof sredi cerkve ... a je spet pretezhko jedel?

Pomislil je ... juha iz paketa, cmoki, solata ... ne prevech testenin ... kozarec vina ... koshchek smetanove torte, prelite z orehovim likerjem ... nich posebnega. Bi she pomislil, da se mu blede od prevech pitja, che bi imel kakih osem pirov v riti, ampak takole ... saj spodobnemu zhupniku ne gre nalivati se s pirom kot kakshnemu ...

She preden je zakljuchil misel, je prishel do Rebekine hishe. Spala ni, ker je videl luch. Priplazil se je pod razsvetljeno okno in kar onemel. Rebeka je lezhala na postelji, povsem neodeta, kot bi pravkar stopila spod tusha, tja, odkoder prilezejo otroci, pa je sunkovito vtikala nekakshno gumijasto oné. Na obrazu se ji je videlo, da precej uzhiva. Ni spustil pogleda; Rebeka na postelji je s tistim onétom opletala vse hitreje, obraz so ji spreletavali krchi in Holt bi prisegel, da je slishal tudi glasove, sicer pritajene, a vendar. Naenkrat je sunkovito trznila, dvakrat, trikrat, in takrat je Holt zares slishal glasove. Nato je oblezhala, prsni kosh, Holtu na razstavi, kot ga je videl zhe precejkrat, se ji je divje dvigal in spushchal, obraz pa je imela she vedno rahlo spachen ... Holt je ta izraz poznal, saj ga je vechkrat imel prilozhnost opazovati v dolgih noceh, ko je ostajala v zhupnishkem stanovanju. Kaj je zdaj to, je pomislil, najprej pride po temi napol naga, potem kar gre, ne da bi kaj rekla, na koncu se pa poteshi kar sama! Tako se pa ne bomo shli!

Jeznorito je zlezal spod okna in pozvonil. Trajalo je nekaj chasa, a je odprla, odeta v kopalno haljo.

»A ti poznash na uro?«

Holt je odlochno vstopil in kar takoj vrge vse karte na mizo.

»Vitia erunt donec homines!« je zadonel. »Zakaj pa kar izginesh, ne da bi kaj rekla? Pustila si me samega sredi cerkve z onim ... onim ...«

»O kom ti to?« ga je zachudeno pogledala Rebeka. »A si spet zameshal malto s pudingom in zdaj ne moresh spat?«

»Ne zanikaj, da si prejle prishla k meni v samem plashchu!« je strogo vzdiknil Holt.

»K tebi? V plashchu? Kdaj?« je zijala Rebeka. »Nocoj sem imela osamljen filmski vecher, ne morem chisto vsak dan skakat k tebi!«

»Torej nisi shla z menoj do cerkve?«

»Ne!« je rekla Rebeka. »In kaj si pochel v cerkvi ob tej uri?«

»Slishal sem hrushch in trushch!« je rekel Holt. »Saj vesh, vechkrat sem zhe kaj slishal, pa nisem shel pogledat! Zdaj sem si pa rekel, klinc, grem, dovolj mi je tega razgrajanja ...«

»Ti in tvoji prisluhil!« je zamahnila z roko Rebeka. »Vedno kaj slishish, enkrat v kuhinji, drugih v cerkvi! A vzamesh lexaurin pred spanjem? Pa ono drugo tabletko? Ne! A uposhtevash zdravnikova navodila? Ne! Kaj rechesh, che te jaz silim, da vzemi tableto, preden lezheva? 'Ne ne, Rebeka, od tega ratash potem odvisen in sveti chlovek mora bit odvisen samo od boga!' To ves chas poslusham! Potem pa ne, pa imej prisluhe in zdaj celo privide, che prav razumem! A mislish, da sem nora – res je toplo, ampak chlovek si spodaj zhe kaj obleche!«

»Che pa ... saj te nihche ne vidi ...« je jecjal Holt.

»A bi rad, da pridem kdaj k tebi samo v plashchu?«

Holtu so se zasvetile oči.

»A bi?«

»Nehaj!« ga je ustavila Rebeka. »Bosh chaj, nekaj ga je she ostalo od vechera?«

Holt ni nikoli rekel ne, che je shlo za chaj. Spominjal se je, kako ga je kot mini Lutecij pil pri teti. Edino tega ni maral, da ga je teta klicala Lutko, ampak to ni imelo zveze s chajem. Rebeka je vedno kuhala metinega. Teta je vedno varila kamilichinega. Po njem ga je nagnalo, vedno je moral iti. Po chrevesju mu je zachelo rovariti, kot bi se v njem borili trije mushketirji. Potem je sedel in listal chasopis, ki ga je na stranishchu ponavadi pushchal stric. Ko je stric umrl, chasopisa ni bilo vech. Ne na stranishchu ne kje drugje. Teta ga je odpovedala, rekla je, da ga na hitro prelista v shtacuni.

»Sprosti se zdaj!« je shepnila Rebeka, ko je Holt sedel za mizo s skodelico metinega v rokah. »Zapri oči, pusti, da te chaj preplavi! Chaj je dober zate! Prisluhni chaju!« Holt je ubogljivo zaprl oči in poslushal, kako mu chaj polzi po grlu.

BOZHICHNA VECHERJA

(dve zgodbi)

BOZHICHNA VECHERJA

Shtiriindvajsetega decembra, malo po tretji popoldne, je iz daljne Sevnice v chrnem fraku, z zlatim cilindrom okoli vratu in she krvavo pechenko med zobmi pristopical v Ljubljano nihche drug kot sam volk Korenjak.

Zapodil se je v bozhichno jelko, ki je pred Preshernovim spomenikom sramezhljivo chakala, da v spremstvu postavnega hrasta Snoba Robide odide k polnochni masi in tam svojemu ljubemu dahne pod lubje svoj nezhni *da*, jo podrl na mrzla snezhena tla, da je revica prestrasheno zaklicala uuuuh, in zapihal: »Ljubljanchani in Ljubljanchanke, le dobro si me oglejte! Volk Korenjak iz Sevnice pri Trojanah sem! In kdor me ne uboga, ga zataknem med chekane, prezhvechim in pozhrem, prav tako kot sem to storil s tole okusno pechenko, ki se mi she vedno cedi iz korenjashkega gobca!«

Babica Bodica Trn, ki je nagovor sevnishkega korenjaka ni najbolj preprichal, je nejeverno zamahnila z roko in bevsknila: »Gobec volchji!« – nato pa zagrabila veliko kepo snega in jo zaluchala v bahacha.

Volk je za trenutek presenecheno obstal, potem pa uzhaljeno stekel v lekarno in se skrtil pod krilo dezhurne usluzhbenke Tabletke Zdravich.

»Ne bodi no tako predrzen, volkec,« ga je nagovorila Tabletko. »Saj vesh, da je pod kiklo komaj dovolj prostora za moje krive noge, kaj shele za tvojo kosmato glavo in zasvinjane tace.«

»Pa jo sleci,« se je znashel volk, »potem se bo moja kosmata glava brez tezhav skrila vanjo.«

»Ja kaj bodo pa rekli ljudje, ko me zagledajo v samih spodnjih hlachah stati za pultom?« je bila v skrbeh Tabletko.

»Nich ne skrbi, Tabletko,« jo je tolazhil volkec. »Saj vendar vesh, da si v nedeljo vechina vashih strank zhivchno grize nohte ob gledanju najnovejshe nadaljevanke Rabarbare, greje prezebno rit na babichini krushni pechi ali pa lachno stoji na zheleznishki postaji in chaka v vrsti za sirov burek! Je morda danes zhe prishel kdo po zdravila?«

»She nihche,« je priznala Tabletko.

»Evo, tochno tako, kot sem dejal. Zdaj pa sleci to presneto krilo, da bo zhe enkrat mir!« se je razhudil volkec.

Tabletka si je prestrasheno odpela pas, se bojeche ozrla proti vratom lekarne, in ko se je preprichala, da res ni nikogar, si je odpela she zadrigo in krilo je padlo na tla.

Sramezhljivo si je poskušala prekriti gola kolena, potem pa nejevoljno pihnila: »Si zdaj zadovoljen, mrcina?«

»Kako ne bi bil, Tabletka, ko pa vidim, kakshna sochna bedra si skrivala pod tem dolgochasnim krilom, presneta rech!«

»Kaj pa govorish, baraba!« se je razhudila Tabletka. »Za krilo te vendar sprashujem, ne pa za svoja bedra! Sploh pa, kdo ti je dovolil cediti sline ob mojih krivih nogah, te vprasham?«

»Si morda pozabila, s kom imash opravka, da se takole pogovarjash z mano, a, lekarnarka golonoga?« se je razjezil Korenjak. »Jaz sem vendar strashni volk iz Sevnice pri Trojanah, in che se mi zahoche, ti v sekundi ali pa she prej pregriznem vrat, razvezhem tistole rdecho mashno, ki jo tako vzvisheno nosish pripeto na lobanjo, ali pa popishem prazne recepte, ki jih skrivash pod pultom! Me imash za norca ali kaj?!«

»Oh, saj res, *Korenjak*. Neumna tepka sem chisto pozabila, kdo si. Oprosti, prosim,« se je opravichila Tabletka in ponizhno sklonila zardelo glavo.

»Tako je zhe bolje, punca,« je zapihal volkec. »Pa ne zardevaj, ker imam zhe prevechkrat poln zhelodec pordelih sevnishkih deklin, presneta rech! Tjale na pult sedi in se igraj z nogavicami, zapoj kakshno znano popevko ali pa si izmisli recept proti steklini!«

Tabletka je urno sedla na pult in se bojeche zazrla v pretesne holahopke.

»No, vidish, saj ti gre, che hochesh!« jo je pohvalil volkec. »Je tako tezhko malce ubogati?«

»Nikakor, gospod Korenjak,« je odvrnila Tabletka in zapela popevko o Rdechi kapici in hudobnem volku.

»Ja, kje si se pa nauchila tole bedasto pesmico?« je zapihal razjarjeni volk. »Mi mislish she pred vecherom zavreti kri, pobalinka?«

»Kje neki le? Pred dvajsetimi leti v mali sholi, ko nam je prijazna vzgojiteljica Mravljica Chopek povedala pravljico o Rdechi kapici in hudobnem volku. Che bi kdaj hodil v sholo, nevednezh, bi se bil s temi rechmi zhe zdavnaj seznanil, ne pa da zdaj tratish moj dragoceni chas s temi trapastimi vprashanji!« je jezno odgovorila Tabletka.

»Zdaj je pa res zhe prevech!« je zakrichal volk. »Sem ti rekel, da pazi, kaj in kako govorish, pa nich! Pri prichi te pozhrem, obleko pa prodam na Bolshjem trgu!«

»Nikoli! Raje se zazhgem, mrcina, kot pa da ti dovolim, da mi gresh prodajat obleko na Bolshji trg!« se je she bolj razhudila Tabletka.

»Zazhgesh? Pa saj te bo bolelo, presneto?« se je zachudil volkec.

»Che me bosh pozhl, pa ne, glava zabita?« je togotno zavpila Tabletko in pograbila krilo, pod katerim se je skrival volkec. »Pa tudi tele mashkarade s krilom je bilo dovolj. Stori, kar hochesh, pod mojo kiklo se ne bosh vech skrival!«

Volkec je zbegano pogledal razjarjeno Tabletko, nato pa pobito zajokal. »Pa saj ti nisem hotel storiti nich zhalega, Tabletko!« je zahlipal. »Sem pach volk in vsi prichakujejo od mene, da rjovem, jih strashim, in che niso pridni, pojem. V resnici pa mi ni prav nich do tega, da bi se me ljudje bali in bezhali pred mojim strashnim goltancem!«

Tabletki se je jokajochi volkec zasmilil, sedla je k njemu pod pult in dejala: »Ja, potem se pa nikar ne cmeri kot kako razvajeno otroche, bucha neumna. Steci ven na sneg, povej otrokom pravljico o cheshnji Rdechki in chrvu Borisu, che pa jim sluchajno ne bo vshech, zatuli v luno!«

»Ko se me pa tako bojjjo, da pri prichi zbezhijo, ko zagledajo moj kosmati gobec, Tabletko! Ali pa poklichejo zhivinozdravnika, da mi zapichi injekcijo proti steklini v zadnjo plat in se mi potem she teden dni tako vrtil, kot da bi me privezali na najvratolomnejshi tobogan smrti,« je potrto odvrnil volkec.

»Se me bojjjo, se me bojjjo!« ga je oponashala Tabletko. »Nich bojjjo! Le stori, kot sem ti rekla, pa bosh videl, da bo she vse prav!«

»Naj bo,« je nepreprichljivo odvrnil volkec. »A che ti tako pravish ... « In je skrusheno odkrevsljal ven na trg, bojeche naredil veliko snezheno kepo in jo vrgel v mimoidochega policaja Kravala.

»Poglej ga, volka presnetega,« se je zachudil Kraval. »Kepal bi se, zverina.« In se je na shiroko zarezhal, she on naredil veliko snezheno kepo in jo vrgel proti sevnishkemu korenjaku.

Kmalu se je pred Preshernovim spomenikom nabrala kar precejshnja grucha policajev in drugih pobalinov, ter se kepala z razigranim volkom.

»Pa smo mislili, da znash samo renchati, tuliti in zobati nedolzhne starke, pokoral!« je zaklical ciciban Pobalin.

»Kje pa, Pobalin!« mu je odgovoril volkec. »Tudi mladi cicibani mi teknejo!« In se je zagnal proti Pobalinu, ga previdno zvrnil v sneg in omavzhal.

Pobalin se je pobalinsko zarezhal in brisal mokro glavo.

»Pa si res pojawa, volkec! Jutri zjutraj, takoj ko pridem v vrtec, zaprosim tovarishico Shibo za koshchek krede, pa te nakracam na she svezhe pobrisano tablo in zaprosim cicibana Inteligenco, naj pod sliko napishe: *Tu na tej slici zali je nash volkec mladi, ki je vcheraj omavzhal junaka Pokoro tam zunaj na livadi!* Potem pa jo strazhim cel dan, in che snazhilki Obilni sluchajno pade na um, da bi jo hotela zbrisati, se zapodim vanjo, jo ushchipnem v debelo zadnjico in zaklichem: Nak, gospa Obilna. Nashega volkca pa zhe ne boste zbrisali. Pri moji veri, da ne, che ne boste imeli opravka s samim cicibanom Pokoro!«

»A prevech je le ne ushchipni,« je bil v skrbeh volkec, »da ji potem ljubosumni mozh Batina zvecher ne prisoli kakshne nepotrebne okoli ushes. Saj vesh, kako pobesni, che kdo brez njegovega dovoljenja ushchipne zheno v zadnjico.«

»Bo gospa Obilna pach morala biti previdna z mano, pa bo vse v redu, kajne, volkec?«

»Kazhe, da res,« je priznal volk, potem pa se zapodil proti Rozhniku. »Na Rozhniku bomo spekli palachinke,« je dejal, »pili malinovec in se obmetavali s torto!«

»Juhu!« so zavpili otroci in stekli za njim.

Tabletka je, presrechna, da se je vse tako dobro izshlo, pihnila v velikansko lekarnishko trobljo, ki jo je hranila v posebni omarici pod pultom, da bi v primeru potresa, požara, predpraznichnih popustov ali kake druge katastrofe opozorila stranke na prezhecho nevarnost, in zaklicala: »Na Rozhnik torej!« Nato je urno zavrtela telefonsko shtevilko lekarnishkega nadzornika Travice Moshta, zdrdrala v slushalko: »Saj za bozhich le redko kdo zboli, che pa zhe, stakne le kakshen nedolzhen prehladek, ozeblinico ali vnetje grla, ki ga s toplim chajem, volneno deko in prijazno besedo pozdravi vsaka babica, ki nekaj da na svoj ugled!«, zaklenila velika lekarnishka vrata, in tudi ona stekla z razigrano mnozhico proti hribu, kjer so jo chakale slastne palachinke, sladki malinovec in obmetavanje s torto.

MOJCHARA, MOJCA

»Mojca, Mojca!«

»Kaj se deresh, Kekec?«

»Koline imam zate, Mojca, tule v nahrbtniku jih nosim.«

»Koline? Pa so svezhe tele koline, Kekec?«

»Ja, seveda, Mojca. Ravno vchera j smo klali. Pa je mati dejala: 'Kekec, nekaj krvavic, suhah rebrc in pechenic pa kar Mojci odnesi, da jih bo revica lahko glodala s svojimi mlechnimi zobki.' In zaprmej, kakor sem Kekec, junak prenekatero debele knjige, sem tale nahrbtnik zvrhoma nabasal, stekel po ledeniku navzgor in te srechal tule ob Troglavi gazi.«

»Naj ti bo, Kekec. Evo, ustavim se tik nad prepodom, ti pa le hitro priteci in mi izrochi tvoj mali nahrbtnik, poln kolin.«

»Zhe shprintam.«

»No, saj niti nisi tako slab fantich, Kekec. Bom Bedanca nagovorila, naj ti naslednjih, ko te dobi v svoje medvedje shape, ne polomi prav vseh kosti. Naj ti le kakshno dobro primazhe, pocuka za ta sladke in v svojo chrno luknjo za kak mesec zapre! Si vesel, Kekec, da se bom takole postavila zate pri strashnem Bedancu?«

»Devet hudournikov neugnanih in flasha politega moshta, Mojchara, Mojca! Kar sneg se topi mi pod novimi shkornji in tu v prsah me zhge, tako sem vesel! Kar na Triglav bi se podal, se vode napil in zavriskal s starim Aljazhem, potem pa se prisankal sem dol, da te objamem in se ti prav prisrchno zahvalim!«

»No, le pomiri se, Kekec. Pa ne klichi me Mojchara, se strashansko ujezim, kupchijo preklichem in zagrmim kot ugrabljena machka!«

»O, Mojca, le tega nikar!«

»Naj ti bo tokrat, pobalin razoglav. A naj te le enkrat she slishim tako nesramno se pachit, pa ti tako primazhem po pobalinskem jeziku in ti jih po shpichasti riti napnem, da bosh leto in dan javkal po domachiji, tarnal ter stokal in se stiskal v kot! Zdaj pa le hitro teci po ledeniku navzdol k mamici svoji, ji zlezi v narochje in si obrishi svoj smrkavi nos v njeno umazano kiklo, ti pobalin.«

»Zhe hitim, Mojca, zhe drvim po ledeniku navzdol!«

»No, konchno, da enkrat tudi Kekec uboga!«

»Bedanca pa le mi pozdravi, Mojca.«

»Pa she kaj. Takole se pa nisva zmenila, postopach razoglav!«

»Pa Pehto in Kosobrina.«

»Kar misli si, ti nesramni pingvin.«

»Pa Rozhleta, pa Josipa ino Vandota.«

»No, vesh kaj, nadloga ti mala! Kar je prevech, je pa mnogo! Pri svetem Slovanu in njegovi pomochnici Hozani! Koline zmechem za tabo, pa naj drvijo po ledeniku navzdol! Potem se pa zagovarjaj na nechastnem sodishchu, ti brezchutnezh, hinavecl«

»Kar mechi jih, Mojca! Le pazi, da si roko ne izpahнеш, v kolenu ne klecnesh ali pa prav shtorasto padesh na nos! Ali sem Kekec, pokojnega Kekca potomec, al kaj! Ali me je zhe bilo v kateri prigodi kdaj strah? No, morda vchasih pred podivjanim frizerjem, postanim kosilom ali prevrocho vecherjo! A nechastno sodishche? To Kekcu niti malo ni mar!«

»Uh, ti pobalin licemerski! Poglej, zhe letijo koline: rebrca suha, pa kracha debela, pechenica razklana, krvavica krvava.«

»Hahaha, Mojchara, Mojca. V zhivljenju svojem she ne polnoletnem se she nisem nikdar tako salamensko zabaval. Niti takrat, ko sem Bedancu za stavo stopil na otekli otishchanec ali pa zbasal Pehto v zaprti tramvaj pri Radovedni Kocini. Hahaha, Mojchara, Mojca! Kar po kolenih se tlesknem, nagajivo zazhmrkam z veko neugnano in se she trikrat zasmejem. Ha, ha, ha, Mojchara, Mojca!«

»Pha, kar rezhi se, shema. Jaz pa odidem na vlak pred vagoni, sedem v zakajeni kupe in shele sredi Pariza jezna izstopim! Se na Montmartru na zapeljivo zadnjico usedem, pa pochakam Van Gogha, da me naslikal«

»Mojchara, Mojca! Ravno tebe she chaka Van Gogh! Kaj ne vesh, da se je z Montmartra preselil v Kranj pri Madridu? Tam sedi ob mogochni mosheji, z zvoncei pozvanja in se mimoidochim galantno priklanja! Ti pa v Pariz, na Montmartr! Haha, Mojchara, Mojca, gorjanka nevedna, che kdo tu med nama je shema, to si pach ti!«

»Zdaj mi je pa vsega dovolj, Kekec! Koline sem vse zhe zmetala, zdaj grem. Ti pa tozhi in jokaj za mano! Pa v Legolandu se z najnovejshe kolekcijo kockic kar sam poigravaj! Jaz bom pa obchepela za vedno tam gori pri neustrashnem Bedancu, mu kuhala repo, pekla ocvirke, pa pokvarjene mishi in netopirjeve glave, ki jih tako neznancko obozhuje, da vesh. Ti pobalin salamenski!«

»Oh, kako sem nesrechen, Mojchara, Mojca. Bedanca ti ne bi zavidal niti pijani merjasec Alfonz, kaj shele jaz, Kekec! In zdaj, ti butara stara, le she hurej in dvakrat juhej ti zaklichem in zhe me ni vech!«

»Pha, kot da to meni je mar, ti ... frkolin mlechnozobi!«

»Hahaha, Mojchara, Mojca. Hurej, juhej, pa dobr se mej tam gor pri Bedancu in njegovem tolstem goltancu. Juhej in hurej in zhe ni me vech zdej! Hahaha, Mojchara, Mojca!«

ZAPLETI V VIJUGAH CHASA (II)

Strah – razpoznavni znak 20. stoletja

Poglavitna literatura prejšnjega stoletja je povezana s travmatičnimi doživetji njenih protagonistov. Je odsev obeh agresivnih svetovnih vojn pa tudi različnih odtujitvenih procesov v obdobju industrijsko-tehnokratske razrasti sveta. Še posebej je izraz strahu, kakor so ga zakolichile raznovrstne represivne ideologije. Mnogi literarni teksti in likovne umetnine ter filmi iz ne šhe tako oddaljene preteklosti se zgoščajo v metafore splošne ogroženosti zaradi nedonoshnosti chlovekovih dejanj in snovanj.

Danashnji chlovek je brodolomec, ki je po srechnem nakljuchju prezhivel neko vsesplošno politichno, družbeno in kulturno katastrofo. Ta je unichila na desetine milijonov nenadomestljivih in enkratnih chloveshkih zhivljenj. Nekaterih najboljshih zhe desetletja ni vech med nami. Chlovek, podrejen osebnim strastem in zapeljan v kontekstu mnozhichnih družbenopolitichnih histerij, je postal muchitelj, rabelj sochloveka. Kot prispodobno pove zhe svetopisemski ubijalski dogodek o Kajnu in Abelu, je chlovek sam zasejal seme nasilne smrti, ki je obrodilo obilen sad.

V romanu *Kuga* je Camus prek svojega protagonista zdravnika Rieuxa oznanil, da »kuzhni bacil nikoli ne izumre, da v sobah, kleteh, v kovchkih, robcih in v svezhnjih starega papirja potrpezhljivo chaka ...«

Kuga je pri Camusu metafora strahu prav tako kot v romanu Poljaka Andrzejja Szycpiorskega *Masha za mesto Arras*. Toda che je tu »kuga« odsev ogroženosti in strahu, ki je v letu 1458 dejansko netila grozo v severnofrancoskem mestu, je obenem tudi simbol za strah 20. stoletja, za kugo nacistichnih in stalinistichnih represij, ki niso prevech oddaljene od tistega, kar je kugi v Arrasu 15. stoletja sledilo. Takrat so izbruhnili preganjanja charovnic, pogromi nad drugachnimi ljudmi, chistke med mestnimi veljaki.

Po drugi svetovni vojni se je ob pogledu na grozote v nacistichnih koncentracijskih taborishchih smrti med pesniki in intelektualci na nemshkem podrochju pa tudi she kje drugod razvnemala diskusija, ali je pisanje pesmi po grozodejstvih Auschwitza she mogoche (to je pravzaprav vprashanje, ki se postavlja vsakemu brodolomcu po srechno prestanem brodolomu). Da je pisanje pesmi kljub vsemu tudi po katastrofi mozhno, je v sloviti *Fugi o smrti* dokazal vechsmerni oblikovalec metafore »smrt je mojster iz Nemchije«, tragichni brodolomec Paul Celan. Njegova temno prelivajocha se hermetichna dikcija zveni

potomcem hitlerjanskega pekla kot strahno in skorajda neverjetno poročilo o grobu, ki ga »kopljemo sredi zraka in v njem ti ne bo pretesno«.

Ko se konfliktna situacija med od družbe drugachnim posameznikom in družbeno normo, ki takega posameznika ogrožja, razširi do nevarnega absurda, se najdemo na območjih romanov Franza Kafke *Grad* in *Proces*. In zhe zaslišimo korake inkvizitorjev po mrasnih hodnikih, shkrtnje zapahov in ključavnic, pred nami zloveshche stojijo temne postave absurdnih sodnikov in krvnikov, prisostvujemo shkandaloznemu soochanju mashchevalcev s samovoljno individualističnim, po krivem obsojenim nepridipravom.

Pogum – dialektični dvojnik strahu in groze

Strah velja premagati z njegovim dialektičnim dvojnikom – pogumom, z vero v chloveka, z upanjem v boljshi razplet stvari. Pri tem je vsak posamezen chlovek skrivnost in vrednota, ki stoji nad ideologijami in političnimi razmejevanji. V družbi s humanimi temelji je potrebno upoštevati različnost mishljenj in stalishch ter to tolerirati kot prvi pogoj demokratičnega družbenega razvoja, ki temelji tudi na sposhтовanju drugachnega – na primer vernega oziroma verujočega – chloveka. S pomočjo dialoga, ki družbene probleme diferencira in jih ne poenostavlja za ceno ene same absolutizirane, edino pravilne poti, je možna rast v bolj odprto in bolj pozitivno narodno in chloveshko skupnost.

Problem je na samosvoj nachin zhe leta 1951 obelodanil Edvard Kocbek v zbirki shtirih novel *Strah in pogum*. Po nakljuchju sem njegovo tabuizirano knjigo dobil v roke zhe kot shestnajstletni gimnazijec. Kocbek me je takoj zachel zanimati kot chlovek drugachnosti, ki se v svojih literarnih sporočilih bistveno lochi od tistega, kar so tedaj uradno tiskali in pridigali v sholi in javnosti. Zanimal me je kot pisatelj, ki utira nove poti ter pishe in razmishlja na nachin, ki je za odprtega kritičnega chloveka zavezujoch. Prevzeli so me Kocbekovi opisi vojnega dogajanja, she posebej prikazi vedenjskih nachinov pri protagonistih v *Strahu in pogumu*.

Ravno s tem je Kocbek podrezal v srshenje gnezdo dogmatične politike in razdrazhil tedanje oblastnishko enoumje. Obchutek dialektične izpostavljenosti slovenskih ljudi med strahom in pogumom v boju in v ilegali sredi druge svetovne vojne je namrech predstavil prevech heretično za tedanjo enopartijsko oblast. V kar dveh novelah te zbirke (*Blažhena krivda*, *Chrna orbideja*) je poleg tega opozoril na kochljivo vprashanje medvojnih komunističnih likvidacij zaradi suma izdaje. V *Blažheni krivdi* se skusha medicinec Damjan izogniti nalogi, da bi likvidiral izdajalca iz lastnih vrst, ker hoche po Kocbekovih besedah ostati »chloveshko neodvisen in svoboden, ne samo zgodovinsko uporabljiv in koristen«, to pa je ostro nasprotovanje maksimi o priznanju zgodovinske nujnosti pod absolutnim komunističnim vodstvom, ki se mu mora vsakdo pokoriti. V romantično zanosni, simbolistično stilizirani in ekspresivno privzdignjeni »ljubezenski noveli« *Chrna orbideja* o dveh zaljubljenih političnih nasprotnikih pa je po mojem

občutku nekoliko preveč bolešno razpletel primer lepe neveste – izdajalke Katarine, ki jo mora likvidirati vanjo zaljubljeni partizan Gregor, čeprav bi se v normalnem kontekstu zhihjenja hotela poročiti med sabo. V *Temni strani mesca* je verjetno opisal svoj lastni razpon med strahom in premagovanjem strahu tudi za ceno zhihjenja; to je postalo eksistencialna dimenzija celotnega nadaljnjega Kocbekovega bivanja. Morda bi se tedanja »socialistično realistična« kulturnopolitična družbena usmeritev še najlazuje sprijaznila s Kocbekovo novelo *Ogenj*, v kateri fanatični belogardistični kaplan Zhgur spoveduje na smrt obsojenega sodelavca partizanov, ki ga je on sam ovadil okupacijskim silam. Zhrtev, ki jo je samohotno pognal v nesrečo, razume kot primer chloveshkega trpljenja, potrebne za zveličanje. Na koncu umre med branjem mashe za somishljenike in za sovrazhniko v ognju granat in rafalov iz brzostrelk v cerkvi, ki so jo napadli partizani.

Metafizichna vera v velikana, ki vidi grozi prek ramena

Za razumevanje duhovnega in politichnega položaja v Sloveniji sredi shestdesetih let prejšnjega stoletja je pomembna Kocbekova zbirka z znachilnim naslovom *Groza*. Izshla je leta 1963 po dobrem desetletju uradnega zamolchevanja in zapostavljanja Kocbekovega ustvarjanja. Kot druga avtorjeva pesnishka zbirka (po predvojnem prvencu *Zemlja* iz leta 1934) je ponovno opozorila na izvirne razsezhnosti Kocbekovega literarnega in miselnega profila.

Znachilno je, da zbirka združuje pesmi treh zgodovinskih obdobij. V prvem, predvojnem obdobju se avtor bojuje z zlo slutnjo, da »se odpira prepad«. Z ekspresivnimi izraznimi sredstvi in z občutkom »vesoljne groze« napoveduje prihod vojne in novih družbenozgodovinskih sprememb. Njegova vera v vishji, lahko bi celo rekli metafizichni smisel bivanja, v »velikana, ki traja ... in ne hiti, v upanje, ki se utrinja na vesoljnem dnu«, pa ga spremlja skozi vso zbirko. She v drugem chasovnem obdobju sredi druge svetovne vojne, »v sredishchu nochi«, obdan z neposredno nevarnostjo (»strelji, strelji, smrtni kriki«), veruje, da ni nich izgubljeno. »Naslonjen na zid, ki je she vroch od dolgega požara«, najgoblje presunjen ponovno raste »v velikana, ki vidi grozi preko ramena«. Zelo redki so trenutki, ko bi »divje bezhal« in se mu »poderejo strani neba«. Te pesmi izpovedujejo silovito grozo bivanja, kot jo je nakazal zhe v prozni zbirki *Strah in pogum* (1951), ki jo more, kot je zapisala v recenziji *Groze* v drugi shtevilki trzhashke revije *Most* leta 1964 Milena Merlak, »v tej meri občutiti samo pravi ..., z zlom nenehno se bojujochi vernik«. Medtem ko mnozhica sredi vojne goji »bratsko sovrashstvo«, pesnik zanjo in zase sprashuje vest ter na ta nachin združhi, podobno kot v *Strahu in pogumu*, zunanjo družbenozgodovinsko in notranjo individualno revolucijo.

Tudi v pesmih tretjega, povojnega obdobja Kocbek ohranja dimenzijo »neskonchnosti« in se z bolecho silovitostjo, ranjen zaradi bridkih preizkushenj v

novi politični stvarnosti, vedno bolj živo in odločno sprashuje po »poslednjih shtirih stvareh« in po »neizrekljivi resnici«. To so seveda vrednote, ki so na tedanjega vladajočega ateističnega slovenskega komunista delovale kot »klerikalna provokacija«. Za tedanji oblastniški novi razred so bila Kocbekova spoznanja le še usedlina neke prezhivele družbene zavesti in reakcionarni mit. Kocbekovo moderno in dinamično krshchanstvo, ki se je za poglobitev svoje individualno doživete vere zatekalo k nedogmatični misli, je bilo za marksistično oblast težko razumljiv in težko sprejemljiv absurd.

Ali očetje posiljajo sinove v smrt?

Prichevalci polpreteklosti so nujno potrebna vest naroda in chloveshtva. Nevarni in tragični dogodki, o katerih poročajo, nasilno odrezane perspektive zhivljenja, odsekani udi naroda, unichene možnosti bivanja povzročajo še danes fantomsko bolechino in uchinkujejo kot opomin. Bolechina je toliko vechja, che odlochujochi družbeni dejavniki nikoli ne ponudijo zdravila za storjene krivice in napake.

Pred ochmi se mi zaiskri nekaj podob iz otroshstva: stric, ki se – preden je v zadnjih dnevih vojne postal partizan – skriva na podstreshju nashe hishe v Sredishchu, vedno v strahu, da ga odkrijejo Nemci; letalo, ki strmoglavil v gozd ob Dravi in pri tem kot apokaliptična kosilnica poseka mlada drevesa; jezni sovjetski oficir, ki nastavlja revolver na chelo mojega dedka, drzhavnega tozhilca, ker brani zhensko, ki jo hochejo pijani vojaki posiliti; kepe chloveshkega mesa na blizhnji cesti, pokrite s slamo in muhami kot ostanek sovjetskim chetam pridruzenih bolgarskih vojakov, ki jih je vrglo v zrak ob eksploziji pri nepravilnem nakladanju min na lojtrski voz. Mama me aprila 1945 drzhi za roko, ko iz domache sredishke hishe pred sovjetsko-bolgarskim napadom na Sredishche bezhiva v klet v sosednji vasi. Skacheva chez mine, ki jih je umikajocha se nemshka vojska nastavila po cesti. V krvavi pomladi 1945 se skrivamo v kletih Prlekije, medtem ko granate treskajo v jablane v sadovnjakih in jih unichujejo. Kljub ognju v pokrajini v srcih ljudi tli upanje na mir ter na boljshe, vse ljudi povezujoche zhivljenje. Vechina she ne ve, da se je zmotila.

Druga svetovna vojna s slovensko revolucijo in kontrarevolucijo je zhal do metafizichnih razsezhnosti povechala nasho zhe od nekdej prisotno latentno polemiko drugega proti drugemu, nastalo zhe v liberalno-klerikalnih razprtijah ob koncu avstro-ogrske monarhije. Slovenska podtalna drzhavljanska vojna zhe od nekdej nikomur ne prizanese. Zakaj strojnice sovrashstva do drugachnosti tiche pri nas na vsakem seniku in kozolcu. Oziroma, kot sta znala v privatnih pogovorih o kritichnih posameznikih vechkrat povedati nekdanja socialistichna voditelja Ivan Machek-Matija in Franc Leskoshek-Luka: »Mafija je to! Najraje bi vzel v roke mashinco in jih vse pobill« In tu je seveda kaj hitro tudi nekdanji krshchanski socialist in partizan Brejc alias Jozhe Javorshek, ki ob tragichni smrti svojega sina

leta 1969 pripishe v izpovedni knjigi *Kako je mogoče* Edvardu Kocbeku vlogo »zapeljevalca in zvodnika slovenske mladine« in ga posredno – neposredno obdolžhi za smrt svojega sina.

Ob tem pa vsekakor ni zanemarljiva misel nobelovca Eliasa Canettija pa she koga, da v resnici očetje izrabljajo in ubijajo sinove za svoje egoistichne namene. V chasu politichnih kriz morajo sinovi braniti interese svojih ochetov na daljnjih in blizhnjih bojishchih. Velikokrat jih poshiljajo v vech kot gotovo smrt za nekaj praznih fraz, za nekaj votlih nacionalizmov, za nekaj patetichnih egoizmov.

Maja 1970 sem v nekdanjem londonskem liberalnem mesechniku *Klic Triglava* ob polemiki, ki je nastala zaradi Javorshkovih oчитkov, da je Kocbek kriv za smrt njegovega sina, in v kateri je sodeloval tudi Taras Kermauner, zapisal v članku *Tudi tako je mogoče* naslednje besede: »Toda, Jozhe Javorshek, kaj je Edvard Kocbek res tisti edini in resnichni krivec te nesreche? ... Kaj pa, che si ti, oche, posebno kriv smrti ubogega sina in se tvoja nesrečna podzavest upira, da bi to krivdo ... priznala?«

Vedeti moramo, da je Javorshkov sin pri svojem ochetu, nekdanjem krshchanskem socialistu in partizanu, prichakoval pokonchno kljubovalno drzho, ki se upre oportunistichni lazhi in politichnim pomankljivostim. Namesto tega pa je dobil, kot pishe februarja 1970 v istem *Klicu Triglava* Javorshkov nekdanji prijatelj in poznejshi emigrant, pesnik in publicist na Bavarskem in v Avstraliji Jernej Roj, ochetu, nekdanjega revolucionarja, ki se je po zacetnih razocharanjih po drugi svetovni vojni vrnil iz komunistichnega zapora prepleskan s partijskimi parolami, in to potem, ko so ga bili predchasnó izpustili na svobodo z njegovim podpisom, da bo vse zhivljenje delal za komunistichno tajno politichno policijo.

Nevarna razmerja

Socialni zagon se pri Kocbeku vedno znova na kompliciran nachin mesha in bojuje z mitom brezchasne, izvenzemeljsko naravnane zavesti krshchanskega vernika. Skozi vijuge in zanke chasa se zaradi Kocbekove vidne izpostavljenosti sredi slovenske stvarnosti bolj kot pri povprechnem posamezniku zrcalijo karakteristichni kulturnopolitichni pa tudi eksistencialni zapleti, sprostitve, premiki in zamiki. V trpkih premenah zhivljenja (ki segajo od objave *Premishljevanja o Shpaniji*, v katerem se je uprl uradni liniji tedanje katolishke Cerkve in konservativnim politichnim nachinom reshevanja nacionalnih in drzhavnih kriz, do njegovega delovanja v partizanskem gibanju in Osvobodilni fronti, kjer ni mogel uveljaviti svojega pluralistichnega druzhbenega koncepta) je namrech (p)ostal predvsem pesnik in mislec, she posebej tudi kritichni opominjevalec in globljo resnico ishchochi posameznik Kot tak je po drugi svetovni vojni uveljavljenim komunistichnim oblastvenim strukturam ponujal dobro prilozhnost za odstranjevalne ukrepe.

Po razmeroma uchinovitem pesniskem vzponu v letih 1963 – 1974 (med drugim je tedaj objavil zbirke *Groza*, 1963; *Porochilo*, 1969; *Zberjavica*, 1974; dnevnik *Listina*, 1967; prichevanja *Svoboda in nujnost*, 1974), s katerim je bila prekinjena Kocbekova izobčenost iz javnega in duhovnega zhivljenja, ki je nastala na zacetku petdesetih let prejsnjega stoletja ob objavi novel *Strah in pogum*, se je namrech sprozil nov usodnostni konflikt s komunistichno oblastjo zaradi njegovega intervjuja v publikaciji *Edvard Kocbek, prichevalec nashlega chasa*, ki jo je leta 1975 v Trstu izdal Boris Pahor skupaj z Alojzom Rebulo.

V tem konfliktu, prepletenu z napadi na Kocbeka s strani razlicnih komunizmu zvestih uradnih slovenskih protagonistov, ki mu je sledilo ogorčenje shirsho mednarodne javnosti s posegi nemshkega nobelovca Heinricha Bölla v zashchito preganjanega slovenskega pesnika, sem sodeloval tudi sam s shtevilnimi prispevki v avstrijskem, nemshkem in shvicarskem tisku, v drugi polovici novembra 1975 pa tudi z govorom o preganjanju Edvarda Kocbeka na dunajskem 40. kongresu mednarodnega PENa. Toda o tem nekaj vech pozneje.

Dejstvo je, da sta se ob teh dogodkih pojavila v Sloveniji z novim demagoshkim zagonom zhe tradicionalna Kocbekova nasprotnika Josip Vidmar in Jozhe Javorshek kot generalna obtozhevalca in sramotilca njegovih duhovnih dejanj, to pa gotovo ni nakljuchje, temvech ima shirsho, iz tedanjega politichnega zakulisja dirigirano ozadje.

Leta 1978 je Javorshek pri mariborski zalozhbi Obzorja objavil delo *Nevarna razmerja*, ki je nedvoumen napad na nekonformistichne pisatelje tedanjega aktualnega kulturnopolitichnega trenutka. Za svojo ne prevech daljnovidno razmejitev z »nasprotniki socializma« si je avtor izbral posebno metodo. Spominjala naj bi na trike kakega hudichevega advokata, zapeljivca in preshushtnika, chigar osnovni namen je zavajanje, zaslepljevanje in očitna demagogija. Choderlos de Laclos je zhe leta 1782 v *Liaisons dangereuses* pokazal ta neprijetni zhivljenjski nachin, ki je nashel pot v kabinete najrazlicnejshih politichnih pisarn vsega sveta, najvech pa seveda v delavnice tistih, ki ga najbolj potrebujejo: v kabinete tajnih policij najrazlicnejshih obarvanosti in demonichnih stopenj.

Javorshek se v omenjeni publikaciji dela, kot da skusha pogledati resnici v oči in povedati njeno pravo ime. Ustvariti namrech hoche vtis posebno poshtenega in pravnega pisanja. Pri tem pa je tak kot junaki iz Laclosovega romana v pismih, namrech kot vicomte de Valmont, ki trdi, da so vsi ljudje »enako hudobni in slabi«, vendar svojih slabih pozheljivosti ne znajo uresnichiti, ker so prevech navezani na moralistichno tradicijo, katere se bojijo.

Poleg za Javorshka skrajno negativnega anarhistichnega pisatelja Vitomila Zupana, o katerem ve povedati, da »mu je zhal, da ga niso ubili« (*Nevarna razmerja*, str. 13), je glavna tarcha seveda spet Edvard Kocbek:

»Res je sicer, da se je (v partizanih) nekajkrat ojunachil in javno izjecljal nekakshne protestne stavke, resnici na ljubo pa naj bo povedano, da so bili ti stavki podobni otrochjemu blebetanju. Na primer, che kdo v pravljici srecha leva pa mu pravi: "Ti

si pa hud, kajne? Saj me bosh pozhl, kajne? In nato zbezhi.« (*Nevarna razmerja*, str. 70 – 71).

»Che sem v partizanih gledal Kocbeka, kadar je govoril na mitingu ali se motal med mnozhico kot visok predstavnik politike, nikdar nisem mogel razumeti, zakaj mu taka vloga tako godi. Sprehajal se je, kot da bi imel mitro na glavi in shkofovsko palico v roki, kot bi bil ognjen v dolg zlat nebeshki plashch.« (*Nevarna razmerja*, str. 113).

»Z grozo sem opazil, da je Edvard Kocbek, tedaj she podpredsednik prezidija LRS in velmozhichek chudne slave, v bistvu v popolnem sporu z Revolucijo. O Kocbeku – partizanu ni bilo vech ne duha ne sluha. O vsem tem bi bilo treba "znanstveno" pisati, bila bi klinichna shtudija "o prehajanju intelektualcev z revolucionarnih pozicij v nazadnjashke".« (*Nevarna razmerja*, str. 175).

»Kocbek je pach nove vrste divji petelin, ki na jutranji veji poje hvalnice samemu sebi in svojemu svetu, zato sploh ne slishi, kaj se okrog njega dogaja ...« (*Nevarna razmerja*, str. 387).

»... Je pach chisto navadna metafizichna kislica ... Ljudi ne priteguje zaradi svoje filozofije (ki je nenavadna meshanica oziroma zbirke raznih eksistencializmov), k njemu hodijo poslushat pojocho obredno melodijo ideoloshkega tenorja v abstraktni operi ...« (*Nevarna razmerja*, str. 388).

»Kocbek je spet pravi Kocbek postal shele takrat, ko je moral zapustiti politichno polje zaradi svoje knjige *Strah in pogum*. Od takrat se je legalno spreminjal v pomembno negativno silo na Slovenskem.« (*Nevarna razmerja*, str. 389).

Kar me je in me pri Javorshkovem nachinu pisanja in druzhbenega vedenja najbolj moti, je bistveno pomanjkanje vsakrshne tolerance. Je namrech janzenistichno strog in neprizanesljiv, z navlako iz krshchanske miselnosti, a brez uvida v krshchansko ljubezen in usmiljenje. Iz krshchanstva, kakrshno je obstajalo pred drugo svetovno vojno, si je prisvojil le najslabshe: klerikalizem, ozkosrchni napad, enosmerno, vchasih celo slepo akcijo v resnici le navideznega »pravichnika« v boju s pokvarjenim svetom.

Toleranca, humanitarna spodbuda, toleranchni patent, odprava muchenja in smrtne kazni so pojmi in dejstva, ki izhajajo iz Voltairjevih in Rousseaujevih filozofskih naporov ter koreninijo v znanih politichnih reformah avstrijskih vladarjev Marije Terezije in Jozhefa II., bila pa so merilo tudi za nash slovenski prostor. Javorshek te tolerance ne pozna. Rechi bi mogli, da je plachal davek razvoju, ki je sledil zacetnemu utripu francoske revolucije pred vech kot dvesto leti, saj ta ni znala realizirati duhovnih vizij o dobi, ko bo »razum zlomil moch teme nevednosti, ko bo rastocha demokracija izboljshala stanje druzhbene morale in bo sonce sijalo na svobodne ljudi brez poglavitnih grehov, zakaj zlochin in greh sta posledica ignoriranja«, kot je izjavil Antoine-Nicolas Caritat de Condorcet, eden od tedaj ključnih utopichnih francoskih vizionarjev, katerih hrepenenja se v praksi niso uresnichila.

Javorshek svoje zasebne interese bistveno stilizira, patetizira in seveda (le kako bi moglo biti drugache?) »ritualizira«. Aktualne dogodke vedno znova povezhe s svojo zasebno stisko, za katero pa so zmeraj krivi drugi – predvsem tisti, ki so se sami znashli v stiski in izpostavljenosti ter se zato ne morejo braniti. Javorshek namrech nikoli ne vidi svojih lastnih napak in slabosti. Raje ravna po nachelu klasičnega oblastnika – tirana in njegovih hlapčevskih izvajalcev: Morilec ni kriv, ker je ubil zhrtev; ta je za svojo usodo sama kriva, ker je poniglava, neprisebna, podla in bistveno slaba. Zhrtev je hudodelec, medtem ko je oblastnishki aparat, ki jo je pahnil v nesrečo, po marksizmu zapovedano »priznanje nujnosti« naprednega obnashanja in plemenita krepost. Javorshek se v bistvu vede kot virtuozni fashistoidni italijanski futurist Marinetti, pri katerem je znani nemshki literarni teoretik in filozof Walter Benjamin zasledil hedonistichno-uzhivashki estetski princip, ki »unichevanje drugih ... dozhivi kot estetski uzhitek prve vrste«.

Rdeche prepleškana črna mentaliteta

Eden osnovnih problemov, ki zaposlujejo tako Javorshka kot tudi njegovega akademskega zashchitnika Josipa Vidmarja, je gotovo tako imenovani boj za položhaje. V eseju *O univerzi zhibljenja*, objavljenem v knjigi *Dnevnik* (1968), ta pojav Vidmar zelo hitro omeni, cheprav hoche ostati »vzvishen« do negativnih strani chloveshkega vedenja: »Ostali pa so na svojih mestih samo tisti, ki so bili pripravljene na klecheplashtvo, na neposhthenost in ki so bili dovolj spretni v bojih, kakrshnim se na svojih mestih niso mogli izogniti. Okrog njih je teklo nenehno spletkarjenje, klevetanje, izpodkopavanje in neizprosno tekmovanje njihovih najblizhjih med seboj in celo zoper lastne pokrovitelje, na katerih mesta je stalno pretendirala truma ljudi, spet pripravljene na vsakrshno izdajo in lopovshchino.«

Cheprav hoche biti Vidmar dvignjen nad »moralno podlostjo« negativnih elementov, jo vseeno uporabi v svojo korist, a tako, da ostane »nevidna« za svet. Sodi namrech v kategorijo izrazitih karieristov posebno nevarnega tipa, ki napetosti v družbi izkoristijo tako, da jih v senci nadvse potentnih vladajočih sil »nevidno vrzhe strmo navzgor«, v elitnishko »resnichno izbranstvo«, med »homeride«, ki so nasledniki visokega homerskega pesnistva. Eden takih Homerjevih naslednikov je za Vidmarja na primer Goethe.

Jernej Roj v eseju *Odrto pismo Jozhetu Javorshku ali pripombe na rob knjige Kako je mogoche*, objavljenem v februarški shtevilki londonskega *Klica Triglav* za leto 1970, trdi, da je bil Vidmar s svojo burzhoazno pozo na »socialistichnem« prestolu Slovenske akademije znanosti in umetnosti kot poslednji predstavnik stare predvojne Ljubljane, obdan z vsem udobjem ljubljanskih knezoshkofov (pa tudi drugih slavnih velmozh), »teh oblikovalcev ljubljanske mentalitete, ki se je, črna v dushi, po letu 1945 rdeche prepleskal«, za kritichnega opazovalca pravzaprav smeshna figura. Toda v danih razmerah je bil tudi nevarna figura, ki je shirsho kulturno javnost znala vedno znova pouchiti, da je »vrsta nashih umetnikov ubrala

drugachno pot, kakor bi bilo treba« (spis *O smislu nasbe literature*). K takim »nepravilnim« umetnikom je po Vidmarjevem mnenju sodil tudi Edvard Kocbek.

Spredaj zlato, zadaj pajchevina

Sprva optimistični, potem pa tem bolj travmatični politični in kulturnopolitični dogodki s študentskimi revoltami širom po svetu in z vdorom vojashkih sil varshavskega pakta v Cheshkoslovashko, ki si je hotela z vidnimi demokratičnimi reformami sredi komunističnega sistema oblikovati chloveka vreden obraz, so zaznamovali leto 1968 in vtisnili obdobju rezek pečat.

Tedaj je moral Sovjetsko zvezo, kjer so se dogmatični oblasti uprli predvsem posamezni kritični intelektualci, pisatelji, likovni umetniki, znanstveniki, zapustiti tudi Anatolij Kuznjecov. V Londonu je zaprosil za politični azil. Njegovo dejanje je shokiralo uradne sovjetske kulturnike in sploh vse dogmatike. To tembolj, ker se je zdelo, da Kuznjecov sodi med uradne pisatelje socialističnega realizma. V emigraciji se je odpovedal svojemu dotedanjemu literarnemu delu in začel objavljati pod psevdonimom A. Anatol. Vendar je zhe pred tem v nekaterih v Rusiji objavljenih tekstih dokazal, da ni oportunist. V chetrthi shtevilki moskovske revije *Novi mir* za leto 1968 je objavil novelo *Statist* (v slovenskem prevodu Janeza Zora je izshla 23. in 30. avgusta 1969 v sobotni prilogi ljubljanskega *Dela*).

Kuznjecov v tej noveli opisuje tragedijo »malega bednega« chloveka Ilija Ilicha, ki je statist v nekem velikem sovjetskem gledalishchu. Opisovanje trpljenja malega chloveka ni seveda nikakršna novost v ruski literaturi. Z veliko prizadetostjo sta to tematiko med drugimi razvijala zhe Gogolj in Dostojevski. V literaturi socialističnega realizma pa ta tema ni bila zazhelena. Delovala je zelo moteche v tem kontekstu, ki je težil h glorifikaciji vodilne vloge komunistične partije, lepih strani zhivljenja in k optimističnim vizijam prihodnosti.

Statist Anatolija Kuznjecova je v veliko nejevoljo uradne kritike postavil vse te lepe vizije na glavo oziroma jih je zmetal v kosh za smeti. Njegov mali gledalishki statist namrech dozhivi na odru neljub spotikljaj. Toda napake ni povzročil sam po lastni krivdi, temvech jo je zakrivil glavni igralec, »zvezda gledalishcha«. Vsa krivda se kljub temu zvali na ubogega starchka – statista, ki se skusha braniti, protestirati, vendar ga nihche ne poslusha.

Statista se doma lotijo chudne sanje, gledalishche se mu prikazuje kot resnični konec sveta in prispodoba dogmatičnega oblastnishkega sistema. V centru tega sistema je bleshchecha dvorana z lestenci, zlatom, okraski in s slavnostnim petjem, spredaj je svetel praznični oder, obsijan od visokih svechanosti in svete umetnosti, toda zadaj so zaprashede kulise, mrak in pajchevina. Spredaj na odru gospodujejo svechane kretnje, obdane z lazho in hinavshchino. Zadaj za kulisami je prerivanje, nered, brce in klofute, natolcevanje, shkrtanje z zobmi. Tako gledalishche je simbol drzhavne hierarhične ureditve. V glavni lozhi sedijo

najvišji, nedotakljivi voditelji, v prvih vrstah zaslužni drzhavljeni, direktorji in »napredni« javni delavci, zadaj na galerijah pa nepomembni, brezpravni statisti.

Med take statiste je slovensko-jugoslovanska komunistična oblast skushala poriniti poleg drugih kritičnih glasov tudi Edvarda Kocbeka, vendar se ji to k sreči ni posrečilo. Kot se Vidmarju »post festum« ni posrečilo ohraniti statusa »glavnega nezmotljivega razsodnika«, ki visoko nad vsemi drugimi akademsko nacheljuje vsej javnosti na okeh, cheprav je sicer predvsem siva eminenca, zlobno napihnjena kot neumni puran.

Jasno pa je, da v nedemokratskem sistemu, manipuliranem od zgoraj, »nezmotljivi velikani« nikoli ne odgovarjajo za svoja velikokrat vprashljiva, pa tudi povsem nemoralna dejanja, saj so za vse to vedno krive le zhrtve, ki so statisti v veliki družbeni tragediji. Zato ni chudno, da tudi nekateri »slovenski glavni umetniki« vchasih izjavijo, da si je Edvard Kocbek sam kriv za svojo usodo, chesh »zakaj ga pa tako lomi« (izjava Mire Mihelich).

Slavni mozh

Za senzibilnega Kocbeka je postal Vidmar, ki se je vedno bolj razrashchal v njegovega vodilnega nasprotnika na kulturnem področju, »mali sivi mozh z vlazhnimi ochmi in nasrshenimi obrvmi«. V pesmi *Slavni mozh* Vidmarja vprasha: »Zakaj tako slovesno potujesh v svoj nich?«

Zhe v partizanskem obdobju se nista razumela. Do komunizma skrajno oportunistični Vidmar je menil, da Kocbek rushi enotnost odpornishkega gibanja, ker noche pristati na nujno prevlado komunistov kot »vodilne in edine zares zgodovinsko upravichene mochi« nad vsemi dejavniki slovenskega zhivljenja.

Ochitno je, da Vidmar ni znal ali pa ni hotel videti realne stvarnosti z njenimi antagonizmi, razpokami, nevarnostmi, a tudi novimi upi. Ker je skushal vse estetske in duhovne pojave prilagoditi svoji iluzorni podobi lepega in umetnishko primerne in je tudi celotno slovensko kulturnopolitichno danost – podobno kot komunisti – nategnil na svoje nasilno kopito priznavanja nujnosti komunistichne oblasti, se ni mogel dokopati do spoznanja o nujno potrebni duhovni vechsmernosti oziroma pluralistichni razlichnosti na podlagi vzajemne solidarnosti med ljudmi.

Zhe v letih 1951 in 1952 je Vidmar javno, she bolj pa zakulisno posegel ob izdaji Kocbekove zbirke novel *Strah in pogum* v tedanjo nelepo igro razdrazenih machk z vedno bolj osamljeno »mishjo zhrtvijo« – Kocbekom.

Vidmarjevo razmerje do enega najbolj odlochilnih slovenskih avtorjev 20. stoletja razgali akademikov stanovitni neposluh za aktualne manifestacije chasa in njegove najbolj pomembne predstavnike. V spisu *Pisatelj*, v odlomkih objavljenem leta 1964 v knjigi *Misli*, Vidmar med drugim takole oceni duhovni profil Edvarda Kocbeka: »... Doslej so njegovi stih she vedno bolj lepi kot resnichni. Njih smisel

ni vedno jasen ... Njegov stil je bogat in bujen, toda kakor izgublja Kocbek kontrolo nad svojo miselnostjo, tako mu pogosto uhajajo globokoumne besede, ki v svojih zvezah nimajo jasnega smisla ali pa sploh nimajo smisla. Tako mu nastaja nekakšen megljen hiperbolizem, ki izvira iz zanesene misli in ki služi ad maiorem gloriam njene vsebine, obe pa sta brez skrbne in pozorne kontrole ... Če bi človek podrobneje raziskoval sestavine te splošne meglenice ali psihike kristjana, bi se kmalu preveril, da je njen bistveni element neka modna spiritualistična miselnost, ki jo je Kocbek prevzel iz sodobne francoske literature, od nekod med personalisti in eksistencialisti Sartrove shole. In dodati moram, da je vsaj ta miselna zmes pri Kocbeku sumljivo slabo prebavljena in nekritično prisvojena ... Vazhno ... se mi zdi ..., da se je Kocbek lotil obravnavanja osvobodilne borbe, ki je bila elementaren chloveshki in družbeni pojav, s to svojo slabo prisvojenjo francosko aparaturo, ki je resnično izraz meshchansko rafiniranega in nezdravo kultiviranega ozrachja ... Tu je vnovich očitno, kam človeka lahko privede primitivna, malo inteligentna intelektualistična mistika, kakršna je Kocbekova. Kot jetnik svojega mističnega gledanja sub specie aeternitatis koraka Kocbek slepo preko vseh razlik, ki jih chloveshtvo mora chutiti in priznavati, če hoče obstati, in se prav nič ne zaveda, kako globoko zhali in skruni ne samo chustva, ki jih mi moramo gojiti do naše osvobodilne borbe, marveč kako zhali in skruni tudi chlovečnost kot tako, zavest in voljo sveta, ki se bije za svobodo, za napredek, za popolnejšo eksistenco, za razvitje vseh mochi in za vishjo podobo človeka, skratka kako zhali in skruni vse tisto, kar je najvishje v chloveshtvu, kar ga je privedlo iz teme pradavnosti v sedanost in kar ga vodi in ga bo vodilo dalje ...» (*Misli*, str. 179 – 180).

Vidmarjev kronični neposluš za utrip chasa ter za posebnosti in razsežnosti 20. stoletja je sicer vsesplošen, vendar je posebno očiteno in usoden pri obravnavanju Kocbekovega prispevka k sodobni slovenski literaturi in duhovnosti. Nasploh je shel Vidmar, prepoln lepих visokodonechih besed o »vzvishenosti visoke umetnosti«, mimo najodločilnejših dogodkov komplicirane in vechsmerne sodobnosti, ne da bi jih odkril v njihovih pomenih in razkril v njihovih namenih.

Odlochitev za pozitivizem, se pravi za snovnost oziroma »predmetnost« tako imenovane slovenske družbene nujnosti (konkretno enopartijskega sistema »socialističnega samoupravljanja«), je bila za Vidmarja obenem standardna utilitaristična odlochitev proti disonancam, vechplastnosti in kritičnosti umetnosti, proti modernizmu, a tudi proti obsežni spiritualistični tradiciji, na primer proti (kljub katoliškim zarisom) dokaj samohodski duhovni literaturi Ivana Preglja (ki je za Vidmarja pisatelj za »preproste pameti«, h katerim sodijo predvsem »slovenski klerikalci in podobno obchinstvo«). Vidmar je proti »intelektualizmu« in eksistencialnim izpovedim osebne stiske, kot se uveljavlja v avtentični, vseslovensko pomembni literaturi Mirana Jarca ali Slavka Gruma; je za Zhupanchichevo leporechnishtvo in proti integralnemu duhovnemu kozmosu Srechka Kosovela, pri katerem podobno kot varuh pesnikove zapushchine Anton

Ocvirk pavshalno in shablonsko potrdi le klishe tradicionalnejših pesniških dejanj. V tem smislu odklanja – podobno kot njegov oproda Javorshek – moderne individualne poetike novih avtorjev Petra Bozhicha, Rudija Sheliga, Lojzeta Kovachicha, Vitomila Zupana, Tomazha Shalamuna, Daneta Zajca, Gregorja Strnishe, Vena Tauferja, Francija Zagorichnika in še koga. Ko se odloči za svetovno linijo »pozitivne literature« Tolstoj – Gorki, se usmerja proti bistvenim literarnim dokumentom novega časa, kot so se uveljavili od prvih začetkov pri Gogolju in Dostojevskem do Kafke, Camusa ali Sartra, pa tudi pri slovenskih modernih avtorjih s prikazi individualno zapletenih življenjskih stanj.

Vidmar je tipičen primer inteligentnega, duhovno visoko razvitega ateističnega in utilitarističnega malomeshchana, pri katerem je vero v vseprisotno metafizično bozhjo skrivnost zamenjala vera v energijo Mochi in Oblasti. Od tod izvira zame kot kritičnega sodobnika vech kot neprijetno Vidmarjevo chashčenje gospodovalnega oblastništva od Napoleona do Tita. Ponotranjen odnos do vsestransko razsežnih pojavov življenja, kot se kažejo tudi v literaturi, je pri Vidmarju zdrknil v pozunanjeni »zdravorazumarski«, oportunistični vedenjski način, v skladu s katerim je treba biti povezan z dejansko (politično) močjo časa, ki je ontološki odraz življenja kot manifestacije moči. Povezanost z Močjo je za Vidmarja moralna dolžnost, to pa so podobno občutili tudi nemški nacisti v svoji slepi brezpogojni podvrženosti Hitlerju.

Jasno je, da je za Vidmarja Kocbekov poetični princip, ki prek paradoksalnosti, kot jih nudi dialektični odnos med lastnimi zavestnimi in podzavestnimi spoznanji in občutki ter med navzkrižji zgodovine in družbeno političnega trenutka, ki se postopoma razodene v paradigmaticnih poetičnih skokih skozi velikokrat absurdno življenjsko resničnost, nerazumljiv in brez pravega smisla. Saj je za Vidmarja očitno edini smisel pokorno priznavanje življenjske nujnosti, torej v danem trenutku komunizma, ter boj starega liberalca proti zanj metafizičnim shpekulacijam, kot jih baje ponujajo Kocbek in klerikalci. Zato seveda ni čudno, da je Vidmar obchudovalec tako Napoleona kot tudi Napoleonovega chastilca Goetheja. Slednji je za Vidmarja »najumnejši Evropejec«, ki je odklanjal mistiko in svetu kot eden velikih homeridov oziroma visokih nadaljevalcev Homerjevega duhovnega izročila razodel, »da se je dokončno prichela era naravoslovja in priznavanja tostranskega sveta in življenja«.

Zmotna utopija velikega prichakovanja dokončne družbene sreče

Navzkrižja s Kocbekom so bila v resnici seveda odsev širše politične in duhovne krize. V mariborski reviji *Dialogi* je leta 1967 pisatelj, pesnik in esejist Marijan Kramberger priobchil daljši esej s pomenljivim naslovom *Zakaj še nisem postal komunist*. O nekaterih ključnih predpostavkah komunistične utopije, o absolutni sreči in brezrazredni družbi, je povedal tudi tole: »Sprejemam prakso marksizma, ne morem pa sprejeti njenih deklariranih ontološko-etičnih pobud

... Temeljni etični motiv vseh pravih socialističnih gibanj je pričakovanje realizacije chloveshke sreče, ki bo praktično popolna, stoodstotna, ali pa vsaj tako bistveno večja, kot jo lahko doseže katerikoli posameznik v kateremkoli družbenem sistemu pred socializmom, da bi bila vsaka primerjava nemogoča in nesmiselna ... Mislim namreč, da je marksizem v tem svojem velikem pričakovanju v zmoti ... In resnično je konec sedanje zgodovine chloveshtva, kakor ga predvideva marksizem, zelo zelo problematičen ... Gre za tipičen pojav eskapizma: v tej utopiji se izrazha nezavedno priznanje proletarcev, da se v bistvu sramujejo samih sebe in svoje družbene vloge ter si intimno želijo, da bi jih nekak chudezh prestavil na drugi breg, med gosposko, med izkorishchevalce, ki bi pri tem nehali biti izkorishchevalci, tako da bi negativni predznak pred njihovim načinom zhivljenja odpadel.«

Kramberger v omenjem eseju pishe o problemu kapitalističnega in socialističnega sveta ter odkriva stabilizacijske faktorje kapitalizma, ki govorijo o tem, da so se zahodne liberalne države močno »socializirale«. Odločno pristavi, da je »osrednja negativiteta socialističnega mesijanstva skratka v tem, da se prej ali slej začne kazati ljudem kot lagoden moralni alibi in opravichilo za sleherno lumparijo ...«

Ali ne tichi v tej ugotovitvi, ki je povzročila ostro jezo mariborskih komunističnih dogmatikov, eden od vzrokov za sedanjo slovensko moralno, politično in gospodarsko krizo, ki smo jo pravzaprav podedovali iz nekdanjega komunističnega sistema? Jasno je namreč, da je tudi danashnja družbena stvarnost, cheprav je ne moremo poistovetiti s chasom prejšnjega prisilnega rezhima, zelo motecha. Vendar ni motecha le v slovenskem nacionalnem okviru, temvech je taka tudi shirshe, globalno, na svetovnem prizorishchu dogajanja. Pretres aktualnega družbenopolitičnega položaja bi pokazal, da gre za razpadanje po mnogih shivih. Na različnih področjih – v gospodarstvu, financhnishtvu, ekologiji, politiki, kulturi in znanosti – so se pojavili vidni antagonizmi, ki so znamenja globalne krize. So ta znamenja pravzaprav strukturne lastnosti kapitalizma, ki se je razbohotal potem, ko se je komunistični projekt chloveshke sreče, o katerem je pred desetletji javno podvomil tudi Marijan Kramberger, sesul kot grad iz peska? Vprashanje je, kako ocenjujemo sedanji položaj ... Ali je možno oblikovanje nove družbene eshatologije, ki pa bi se morala izogniti nekdanji absolutizaciji sreče v raju na Zemlji? Ali je sploh she mogoche oblikovati družbene mehanizme, ki shchitijo koristi nepriviligiranih in jih vključujejo v družbo, delujocho na principih solidarne vzajemnosti, ko pa se povzpetniki iz vrst baje prej nepriviligiranih brezobzirno vrivajo med kapitalistične izkorishchevalce in tako sodu izbijajo dno? Toda naj se zavedajo, da ljudje she vedno hrepene po osvoboditvi iz prisil, ki jih muchijo in obremenjujejo. Skozi vijuge chasa in krogotoke zgodovine se namreč pne večna zhelja chloveshtva po družbeni in osebni osvoboditvi.

(Nadaljevanje prihodnjih)

Glej tudi: *Zapleti v vijugah chasa, I* (Revija SRP 103-104/2011)

LITERARNA POPOTOVANJA (XII)

Budimpeshta, pomeshana s preteklostjo in sedanostjo

Na trgu Deák tér zachutish neenakomerni utrip velikega mesta. Tu, sredi Budimpeshte, poka v kolesju velikega kompleksa, ki so ga navdusheno gradili ob koncu 19. stoletja. Po svetu malo znani impresionistično barviti madzharski romanopisec **Gyula Krúdy** (1878 – 1933), avtor imenitnega ornamentalnega romana *Rdeča poštna kočija* (1913) in še okoli dvesto drugih daljših in krajših literarnih del, je gradbeno mrzlico iz zadnjega obdobja avstro-ogrske monarhije opisal takole: »Podnevi so neprestano gradili, na palache so zidali stolpe soncu naproti, toda nochi so bile bolj podobne pogrebom. Neskončna vrsta mrtvashkih vozov je tedaj odvezhala trhli material iz mesta, odvezhala je stare ljudi, stare hishe, stare stavbe in stare navade.«

Leta 1902 so ob donavskem bregu v Peshti zgradili poslopje madzharskega parlamenta, ki se ponosno in bahavo shopiri vsem na okeh. Velikanska zgradba uchinkuje skrivnostno in neverjetno. S sedemsto sobanami ter z velichastnimi dekorativnimi slikarjimi in drugim okrasjem, ki so ga polepshali z dvaindvajsetimi kilogrami najboljšega zlata, uchinkuje kot neverjeten grad iz pravljice. V palacho vodi sedemindvajset vhodnih vrat, od katerih je ostala vechina vse od leta 1902 do danes zaklenjena. Budimpeshtanski parlament je zgrajen v bombastichnem psevdozgodovinskem stilu: osnovne poteze izhajajo iz barochnega občutja, kupola je zgrajena v renesanchnem slogu, nad vsem pa lebdi velikopoteznost in prostodushna »brezskrbnost« magnatske megalomanije – z rahlim shkiljenjem proti angleški gotiki westminstrske palache.

Na Déák téru dozhivi madzharsko velemesto ob Donavi, ki je danes vechje kot Dunaj in ima okoli 2,300.000 prebivalcev, vsak dan svoj telesni zlom. V trenutku odpove promet. Prihaja do velikih zastojev. Avtomobilski izpuh se mesha z industrijsko umazanijo. Toda istochasno se spodaj pod zemljo krizhajo tri linije podzemske zheleznice. Velikanska reka ljudi se preлива z enega tira na drugega. Ena linija povezuje grichevnato Budo z nizhinsko Peshto, druga vodi iz juzhnega industrijskega predela Peshte do severnega, tretja, najstarejša v Evropi, ki je nastala v legendarnem chasu nadobudnih graditeljev madzharske velemestne prestolnice v letu 1896, pelje do Trga junakov (Hösök tér), zgrajenega ob tisočletnici Madzharske v istem letu. Tu na 36 metrov visokem stebru kraljuje nadangel Gabrijel nad kipi najslavnejših madzharskih knezov, kraljev in drugih odličnikov. Pred spomeniki je grob neznanega vojaka, v blizhini stoji imenitni muzej upodablajochih umetnosti (z dragoceno zbirko klasichnih umetnin kneza Esterházyja), zadaj se shiri Mestni gozdich z zabavishchi, podobnimi dunajskemu Pratru. Tu se nahajajo zhivalski vrt, zabavishcha, restavracije in kavarne.

Che ne prej, pa pred tem stebrom Slave z madzharskimi kralji zachutish, da se soochash z usodo nekega naroda, ki je kot tujek zazhivel sredi prvotno drugachne Evrope. Predvsem jezikovna drugachnost vodi Madzhare do preprichanja, da so posebnost sredi Srednje Evrope. S svojo ugro-finsko jezikovno strukturo in znachilno usodo so baje potomci desetih prvotnih nomadskih rodov, imenovanih *Onogur* (Deset pushchic). Od tod prihaja poimenovanje za dezhelo teh jezikovnih drugachnezhev in osamelcev v obdajajochem jo morju indoevropskih jezikov: Hongrie, Hungarus, Ungarn, Ogrska.

Madzhari, ki so ob koncu 9. stoletja zacheli s priblizhno 20.000 oborozhenimi konjeniki in s pol milijona nomadov zasedati nizhinska in tedaj mochno slovanska obmochja med Donavo in Tiso, so veljali do bitke na Leshkem polju za strah in trepet Evrope, vendar so se kot potomci za preostalo Evropo vech ali manj nerazumljivega jezika nekdanjih Onogurov tudi sami vedno znova chutili ogrozhene in odrinjene iz poglavitnega in sredishchnega dogajanja. Cheprav se ob koncu avstro-ogrske monarhije, ko so dobili shiroko drzhavno avtonomijo, niso izkazali v razmerju do njihovih v isti drzhavi zhivechih sonarodov, Slovakov, Hrvatov, Srbov, Romunov, nemshkih Shvabov, kot strpni demokrati, ki uposhtevajo drugo in drugachno, tudi njim zgodovina ni prizanashala. Dolga obdobja so jim vladali kralji tujih rodov. Mongolski vpad v letu 1241 je opustoshil velike predele Madzharske in Hrvashke. V 16. stoletju so nato glavne predele madzharskega kraljestva zasedli Turki. Po zlomu njihove mochi so drzhavo z Dunaja nadzorovali Habsburzhani in jo izkorishchali predvsem kot zhitnico za ves imperij. Poskus osvoboditve v letu 1848 se je krvavo konchal. Vsekakor nudi pestra in krvava madzharska zgodovina obilno snov za shtevilne zgodovinske romane.

»Vstani Madzhar, domovina te kliche! Prishel je chas, zdaj ali nikoli! Bomo suzhnji ali svobodni? To je vprashanje, izbiraj!« se je tedaj glasilo geslo zanosnega romantichnega pesnika upora **Sándorja Petöfija**, s katerim je predramil rojake, cheprav je sam padel v boju.

Po pobudnikih tega nacionalnega odpora in temu – kljub zachetni avstrijski represiji – sledeche emancipacije in drzhavnega vzpona so poimenovali glavne budimpeshtanske ulice in inshtitucije. Tem so dali imena **Lajos Kossuth**, **Ferenc Deák**, **István Széchenyi**, **Józef Eötvös**, **general Bem**. Leta 1849 so Avstrijci v Peshti usmrtili prvega madzharskega ministrskega predsednika iz leta 1848 **Lajosa Batthyányja**, v trdnjavi Arad pa trinajst generalov uporne madzharske vojske.

Dobrih sto let pozneje se je zgodovina na tragichen nachin ponovila. Po neuspelem uporu proti komunistom in sovjetskim okupatorjem so upornega ministrskega predsednika **Imreja Nagya** leta 1958 usmrtili in na zakotni parceli 301 budimpeshtanskega mestnega pokopalishcha skupaj z eksekutiranimi somishljeniki zagreblili kot navadne pse z obrazi v zemljo.

Poleti 1989 se je »socialistichni zashchitni obroch« okoli drzhav z »napredno družbeno usmeritvijo« zrushil najprej na Madzharskem. Chez mejo z Avstrijo so zacheli na veliko bezhati zlasti mlajshi prebivalci tedaj she obstojeche Nemshke demokratiche republike in tudi Cheshkoslovashke. V istem chasu je tedanji

madzharski komunistični režim odredil, da **Nagya** vnovich pokopljejo na svečan način.

Nato se je vse odvijalo z vrtoglavo naglico. Na prvih svobodnih volitvah je zmagala koalicija Demokratičnega foruma. Prebivalstvo je naivno pričakovalo nagel gospodarski vzpon. V naslednjih letih so močno obogateli le redki, shirshe, zhe prej nepriviligirane delavske pa tudi revnejshe kmechke plasti pa so zashle v socialno tezhak položaj.

Med kapitalistično bleshchavo osrednjih delov Budimpeshte in kakim zakotnim predmestnim okrajem so she danes velike razlike. V sedmem (Elizabetinem) okraju, kjer je nekoch zhivelo veliko Zhidov in velja za predmestje malih ljudi in kjer po drugi svetovni vojni ni očitno nihche popravljaj hish, she vedno mnogo starih stanovanj v notranjosti nima stranishch in kopalnic. Toda Madzhari znajo kljub razpokam v zidu ponosno nategniti vajeti. Tudi zhe prej omenjeni pisatelj **Gyula Krúdy** se je, podobno kot v zgodovini mnogi madzharski plemichi in magnati, rad »postavljak«. Tako ni chudno, da je v chasu vzpona zheleznic in avtomobilizma najel kochijo in se z njo vozil na madzharsko »morje« Blatnega jezera »na lepshe«.

Velika melanholično vrochekrvna chustvenost bezhi chez slovite mostove prek Donave, ki povezujejo obe prvotni mesti: starodavno in hribovito Budo (z imenitnim barochnim gradom **Marije Terezije**, ostanki avstrijske trdnjave na Gelertovem hribu ter rimskimi najdishchi v Aquincumu Obude) z na levem bregu lezhecho nizhinsko in industrijsko Peshto. Tu je v 19. stoletju vech kot tretjina prebivalstva govorila nemshko, she danes pa je v mestu veliko predstavnikov manjshin, tudi Hrvatov, Srbov in Slovencev.

Bolj kot v nekaterih drugih nekdej komunističnih drzhavah se na Madzharskem mesha vse z vsem: ostanki socialistichne mentalitete se povezujejo z radikalnim turbokapitalizmom, s protizhidovstvom in zariplim bojem proti »umazanim Ciganom« in neprijetnim tujejezichnim manjshinam. Vsepovsod se srechash z navdushenjem za cesarja oziroma madzharskega kralja **Franca Jozhefa** in she bolj za njegovo povsod po Madzharskem strastno obozhevano in sposhtovano soprogo **Elizabeto – Sisi**, pa tudi za zadnjega habsburshkega avstro-ogrskega monarha **Karla** in njegovo zheni cesarico – oziroma na Madzharskem kraljico **Cito**.

Pomembnost zgodovine lahko konchno zares občutish v Matijevi cerkvi v Budi na grichu nad Donavo, kjer so kronali madzharske kralje, med drugim tudi oba zadnja – **Franca Jozhefa** in sredi prve svetovne vojne leta 1917 she **Karla**. Cerkev je zgradil zhe kralj **Bela IV.** v 14. stoletju, kralj **Matjazh (Matija Korvin)** pa je dal dodatno postaviti jugozahodni visoki stolp. Gotsko cerkev so Turki, ko so v 16. stoletju zasedli Budo, zazhgali, vendar so zgradbo pozneje popravili in uporabljali kot glavno moshejo. V cerkvi so pokopani stari madzharski kralji iz prve dinastije **Arpadov**. Pred stavbo in v neposredni blizhini slikovite Ribishke utrdbe stoji kip svetega **Shtefana**, madzharskega kralja, ki je v dezhelo uvedel krshchanstvo.

Na sosednjem Gelertovem hribu se razkazuje veliki kip svetega **Gelerta**, ki so ga na tem strmem kraju, kot pripovedujejo redki viri, razjarjeni pogani pahnili v smrt v Donavo, ko jim je oznanjal krshchansko vero. Leta 1083 je papezh **Gregor VII.**

razglasil kralja **Shtefana** (madzh. Istvána) skupaj z njegovim zgodaj umrlim sinom **Imrejem** in škofom **Gelertom** za svetnike in »shchite krshchanstva« proti poganskemu Vzhodu.

Vendar so madzharski stalinisti po drugi svetovni vojni hoteli biti bolj papeshki kot papezh. Na hrib so postavili kot goro velik kip »najvechjega in najboljshega chloveka na svetu, tovarisha generalisima **Stalina**«; kip je tudi v svetovnem merilu veljal za izredno megalomansko, faraonsko bombastichno strukturo. V dobi »odpravljanja napak« so z najvechjo tezhavo odstranili ta velikanski spomenik.

V Budimpeshti se vse mesha z vsem: turshke kopeli z modernimi rekreacijskimi predeli, imenitni novi hoteli z grdimi zgradbami iz dobe »socialistichnega razvoja«, stare bajte in razpadajoche stanovanjske kasarne iz obdobja avstro-ogrske monarhije z mondenimi vilami. Na peshtanski strani se od glavnih mostov (ki so bili vsi – kot tudi vechji del mesta – v bojih med Nemci in Rusi leta 1945 popolnoma unicheni ali pa vsaj zelo poshkodovani) podobno kot na Dunaju ali v Parizu shirijo notranji in zunanji cestni obrochi, kar pa ne zadoshcha novemu, vedno mochnejshemu prometu. Zato so zgradili nove obvoznice, medtem ko so notranje mestne ceste prenapolnjene z vozili in vedno znova dozhivljajo svoj znachilni kolaps. Avtobusi in tramvaji shkripajo in treskajo chez cestne kotanje. Po smetnjakih stikajo begunci in revezhi za uzhitno hrano, kriminalci pa na chrni borzi urejajo dobichkonosne ilegalne posle, ki so za udelezhenca velikokrat smrtno nevarni.

Budimpeshta je izrazito srednjeevropsko donavsko-panonsko velemesto z znachilnostmi, ki se v spremenjenih oblikah pojavljajo she kje, na primer na Dunaju, v Trstu, Pragi, Zagrebu ali Ljubljani, v Münchnu, Krakowu ali Berlinu. Toda pokrajina, podnebje in posebna zgodovina so Budimpeshto in njeno zaledje preoblikovali na svoj nachin. In tu je she poseben duh ljudi, ki so v zadnjem tisochetju napolnili prostor ob Donavi s svojimi znachilnostmi. Vse to se dobro zrcali iz literature, ki pa jo madzharschine neveshchi tujec v najboljshem primeru pozna le v posameznih drobcih. Bolj znani so mu nekateri druzhbenokritichno oblikovani madzharski filmi, she bolj pa mu je dostopno shegavo in hkrati melanholichno petje teh ljudi, s humorjem zachinjene operete in veselje do barochno poudarjene chustvenosti, ki je nashla pot vse do lepih umetnosti, do slikarstva in do arhitekture. Budimpeshtanska drzhavna opera tekmuje z dunajsko, historicistichna katedrala sv. Shtefana s 96 metrov visoko kupolo, ki se je ob prvi gradnji zrushila, se hoche meriti s podobnimi zgradbami na Dunaju ali v Berlinu.

Pisateljem pripada v tem okolju od nekdej vidna vloga. Od **Sándorja Petöfija** in nacionalnega vzpona v romantiki prek klasika madzharskega pesnistva **Andreja Andyja** (1877 – 1919) vse do realistichnih in druzhbenokritichnih obnov najprej prepričanega komunista in poznejshega preganjanega kritika totalitarizmov **Tiborja Déryja** so madzharski pisatelji do danes navzochi v zalozhnishkih programih, a tudi v zavesti ljudi.

Po padcu komunizma je mednarodno priznani madzharski pisatelj **György Konrád** (roj. 1935) izjavil, da je obdobje socialistichnega biedermeierja dokonchno minilo. Vsekakor so njegovi romani *Obiskovalec*, *Ustanovitelj mesta* ali *Sokrinec* odsev minulega komunistichnega chasa. Zhe z naslovi razodevajo posebno strukturo

literarnega sporočila, ki ga je pisatelj odel v različne kafkovsko groteskne zgodbe. Madzharska oziroma Srednja Evropa je prikazana kot torišche najrazličnejših prisil, zaradi katerih zamirajo uporni osamljeni posamezniki. Ti se s trdimi danostmi zhivljenja spopadajo brez adekvatnega obrambnega »orozhja«, saj poznajo le subtilna hrepenenja po boljšem in lepšem ter željo po kritični ozaveshčenosti poglobitvenih individualnih in družbenih dejanj. S takimi premisleki prebadajo najezheno okolje, ne da bi ga mogli premagati. *Obiskovalec* je tako imenovani objektivni opazovalec družbene in politične ozhine in revshchine, sredi katere postajajo kritični posamezniki nerazumljene in preganjane zhrtve. *Ustanovitelj mesta* je zastopnik tehničnega razumnishtva, inženir »novega sveta«, nachrtovalec in uresničevalec dvomljivih megalomanskih projektov. Meje med objektivno potrebnim in koristnim ter vratolomno absurdnim so nenadoma zabrisane. *Ustanovitelj mesta*, ki gradi ceste v »nikamor« in zida v »nikakor« stavbe na rushevinah tistega, kar je brezchutno podrl, je kot romunski tiran Ceaucescu, ki se mu je nenadoma vdrlo pod nogami. *Sokrivec* predstavlja vrh madzharskega tavanja po letu 1945. Oglasha se iz edinega kraja, kjer je lahko nashel v drugi polovici 20. stoletja nekaj avtohtonega miru in necenzurirane samostojnosti: iz norishnice, kamor zapirajo neprilagodljive in uporne.

Nujnost sprememb na družbenem in kulturnem področju je med drugim kmalu po drugi svetovni vojni odlično nakazal »tezhko umljivi« modernistični pesnik **Sandor Weöres**.

Kritični literarni duh je na Madzharsko pronicil v chasu komunizma tudi iz različnih emigrantskih revij, v katerih so sodelovali shtevilni na Zahod prebegli madzharski avtorji. Posebno pomembno revijo (z imenom *Irodalmi újság*) je v Parizu urejal **Tibor Méray**, v njej pa so se oglašali vidni meshchanski in katolishki avtorji, ki so po drugi svetovni vojni zapustili domovino (na primer virtuozni romanopisec **Sandor Marai**). Leta 1950 rojeni in mednarodno uveljavljeni prozaist **Péter Esterházy** nadaljuje z modernimi stilistichnimi prijemi v družbi s shtevilnimi mlajšimi avtorji to zhe uveljavljeno kritichno tradicijo madzharske literature.

Totalitarizem najhujše vrste in madzharsko sodelovanje z nacisti v drugi svetovni vojni pa je na human nachin razkrinkal predvsem nobelovec **Imre Kertész**. V *Romanu chloveka brez usode* opisuje svojo lastno tragichno madzharsko-zhidovsko usodo. Komaj petnajstletnega so ga iz Budimpeshte odpeljali v Auschwitz in zatem v taborishche Buchenwald. Podobno kot trzhashki Slovenec Boris Pahor opisuje ta za mnoge konservativne Madzhare prevech kritichni in prevech »nemadzharski« avtor muchno zhivljenje v taborishchu – z upanjem na boljši svet brez vojn in brez sovrashstva do »drugachnega« chloveka.

Glej tudi: LITERARNA POPOTOVANJA I – LIZBONA (SRP 83-84/2008); II – MALLORCA (SRP 85-86/2008); III. – FIRENCE (SRP 87-88/2008); IV – PRAGA (SRP 89-90/2009); V – RIM (SRP 91-92 / 2009); VI – BENETKE (SRP 93-94 / 2009); VII – BARCELONA (SRP 95-96 / 2010); VIII – RODOS (SRP 97-98 / 2010); IX – PARIZ (SRP 99-100 / 2010; X – MALTA (SRP 101-102 / 2011); XI – BRATISLAVA (SRP 103-104 / 2011).

Damir Globochnik

ZAREZI V DLANI

Slikarski opus Bojana Bense tvorijo ciklusi slik s figuralnim, krajinskim in abstraktnim predznakom, ki jih povezuje intenzivno osredotočanje na govorico barv kot temeljnega slikarskega dejavnika. Bojan Bensa z ukvarjanjem z barvno podobo, z razvijanjem barvnih sosledij in kombinacij, s poudarjanjem zharenja barv, njihovih materialnih in tudi duhovnih razsežnosti, vzdržuje likovno-raziskovalno napetost svojega slikarskega nagovora. Ne zanima ga ponavljanje motivov in njihovih likovnih interpretacij, zato se posamezni ciklusi po vsebinski plati temeljito razlikujejo med seboj. Vendar senzibilni interpret različnih motivov in oblikovalec abstraktnih podob zaupa v oblikotvorno in izpovedno moč barve. Na njegovih platnih zasledimo občutljivo modelirane slikovne nanose, ki so podkrepili intenzivno napetost slikovnega polja, in značilno barvno lestvico, v kateri prevladujejo živahne, sveže in čiste barve.

Omenjene značilnosti opredeljujejo tudi ciklus *Zarezi v dlani*, ki ga je Bojan Bensa prvih predstavil javnosti v ljubljanski Galeriji Kresija leta 2010. Slike in risbe s podobnimi motivi (ciklus *Zarisi*), ki jih je istega leta razstavil v Galeriji ZDSLJU, dolgujejo svoj nastanek avtorjevemu sposhtljivemu odnosu do japonske kulture. Slikarja sta najbrž v enaki meri pritegnila tako skrivnostna tradicija kot ravnovesje duha in telesa; to ravnovesje naj bi bilo v večji meri kot za zahodne značilno za azijske kulture. Bojan Bensa, ki se od leta 1973 ukvarja z borilnimi veshchinami in je mojster karateja, je to ravnovesje razbral v motivih Iai-Do (borilna veshchina z japonskim mečem) in v drugih prikazih borilcev med izvajanjem obredno-borilnih kretenj. Liki borilcev so pojmovani simbolichno; na to nas opozarja povezava chloveshke figure in tigra, podobno velja za zhenske like. Figure so zavzele arhetipske poze. Opazna je razlika med aktivnimi moshkimi ter pasivnimi lepotnimi zhenskimi protagonisti naslikanega domishljjskega sveta.

Figuralni motivi praviloma lebdijo v prostorsko ne povsem dolochljivem barvnem polju, ki ga lahko razumemo kot izpeljanko modernistichnega ploskovitega prostora. Trden kompozicijski skelet osrednjih motivov, ki nam ga je Bojan Bensa nazorno predstavil v seriji risb *Zarisi*, prekrivajo nerealne, izzivajoče, skorajda materialno občutene barve. Slikar jih namrech polaga v širokih, gostih in pastoznih nanosih. Premishljeno razporejanje potez različnih, čistih in harmonichno usklajenih barv druge poleg druge ter prepletanje vech potez iste barve krepí barvno intenzivnost; lahko se pojavi tudi vtis barvno-svetlobne energije, ki zhari s platna. Poteze niso le sledi chopicha na platnu in sestavni

delchki barvno-prostorskih kombinacij, temveč so tudi eksistencialno pogojeni zapisi; o tem govorita naslova obeh omenjenih ciklusov.

Odločitev Bojana Bense za koloristično slikarstvo si lahko do neke mere razlagamo tudi s primorskimi koreninami, ki jih je nakazal s portretom Borisa Pahorja. Portret slovenskega primorskega književnika podobno kot erotično žensko telo, kompozicija *Afrika v srcu* in motiv tropa divjih psov, ki so sestavni del ciklusa *Zarezji v dlani*, vse to potrjuje, da ne gre toliko za ikonografski svet, strogo opredeljen z japonskim starodavnim izročilom in tradicijo, temveč da gre predvsem za poseben, morda kontemplativno odmaknjen, pa vendar po likovni plati aktualen slikarjev pogled na »avtobiografsko« motiviko, ki potrjuje, da duh sodobnega časa ni zaobšel likovnega sveta Bojana Bense.

Bojan Bensa

LIKOVNA DELA /SLIKE/

- 1 Zarezi v dlani, 2010, olje, platno, 90 x 120 cm
- 2 Go Gatsu No Hana (Majski cvet), 2009, olje, platno, 70 x 100 cm
- 3 Afrika v srcu, 2010, olje, platno, 80 x 120 cm
- 4 Trop, 2010, olje, platno, 110 x 140 cm
- 5 Ken Budo, 2008, olje, platno, 85 x 75 cm
- 6 IAI DO, 2010, olje, platno, 100 x 70 cm
- 7 Progaste sanje, 2010, olje, platno, 90 x 120 cm
- 8 Primorska v srcu (portret Borisa Pahorja), 2010, olje, platno, 80 x 120 cm

Naslovnica

- 9 Padec, 2010, olje, platno, 120 x 90 cm

Fotografije del: Dushan Jezh

Bojan Bensa je rojen leta 1956 v Ljubljani. Akademijo za likovno umetnost v Ljubljani je dokončal leta 1980, diplomiral je iz smeri slikarstva. Leta 1983 je dokončal podiplomski študij slikarstva na isti akademiji. Leta 1983 je pridobil status samostojnega umetnika. S študijsko se je izpopolnjeval tudi v tujini – Francija (Pariz, 1994) in Nemčija (Berlin, 2003). Od leta 1973 se ukvarja z borilnimi veshchinami in je mojster karateja.

Samostojne razstave od leta 2005 dalje: Galerija Lek v Ljubljani (2005), Galerija Insula v Izoli (2005), Galerija Art.si v Ljubljani (2005), Galerija DLUM v Mariboru (2006), Galerija Domzhale v Domzhalah (2007), Galerija Vipavski Krizh v Vipavskem Krizhu (2008), Galerija Shmartno v Shmartnem (2008), Galerija Insula v Izoli (2008), Cankarjev dom (Kritiki izbirajo – Aleksander Bassin, 2009), Galerija ZDSLJU v Ljubljani (2010) in Galerija Kresija v Ljubljani (2010). Zhivi in deluje v Ljubljani.

Damir Globochnik

KARIKATURE V REVII »ILUSTRACIJA« (1929–1931)

Revija *Ilustracija* je izhajala enkrat mesečno med letoma 1929 in 1931 (vsak 25. dan v mesecu). Izdajal jo je konzorcij *Ilustracije* (oziroma »K. Chech & cons.«), njen urednik je bil Narte Velikonja, tretji letnik sta uredila gledalishki in filmski zgodovinar Janko Traven in umetnostni zgodovinar dr. Rajko Lozhar. Uredništvo in uprava sta bila na Kopitarjevi ulici 6/II v Ljubljani. Tiskala jo je Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani.

Revija je bila razkosno opremljena s fotografijami, reprodukcijami likovnih del, ilustracijami in karikaturami (s slednjimi zlasti prvi letnik), ki so spremljale literarna besedila, predstavitev literarnih, likovnih in gledalishkih ustvarjalcev, tujih filmskih igralcev in druge prispevke. Med likovnimi sodelavci so bili Milko Bambich, Stane Cuderman, Ivan Chargo, Miha Malesh, Maksim Gaspari, Olaf Globochnik, Nikolaj Pirnat, Henrik Smrekar, Albert Sirk, France Urshich in drugi avtorji. V vlogi karikaturista je izstopal predvsem Chargo.

Pri Chargovih risbah si velja zastaviti vprasanje, kje je meja med karikaturjo in svobodno stilizirano portretno ilustracijo. V njegovih pretirano izostrenih potezah in mimiki upodobljencev bi morda lahko videli odmev nemega filma. Chargo je z risbami redno opremljal rubriko *Iz galerije filmskih igralcev*, v kateri so bili s tekstom in fotografijami iz aktualnih nemih filmov predstavljeni tuji zvezdniki in domachi igralci, kar mu najbrz ni bilo težko, saj je rad zahajal v kino in teater. V 3. shtevilki srečamo slovito filmsko igralko slovenskega rodu Ito Rino (Ida Kravanja), ki sta jo narisala Chargo in Pirnat (1929, str. 96). Pirnatova risba je realistična, medtem ko se Chargova nagiba h karikaturni interpretaciji. Kot karikature so bile zastavljene Chargove upodobitve Riharda Jakopicha (1929, str. 82), Otona Zhupanchicha (1929, str. 121; risba je v reviji tudi izrecno oznachena kot karikatura), igralca in režiserja Emila Kralja (1929, str. 130), komponista Marija Kogoja (1929, str. 185), režiserja Milana Skrbinskha (1929, str. 185; risba iz leta 1927), predsednikov ljubljanskega velesojma Frana Bonacha in Avgusta Praprotnika (1929, str. 151), igralca Elizabete Bergner (1929, str. 247) in Grete Garbo (1929, str. 294) ter igralca v nemshkih ekspresionistichnih filmih Conrada Veidta (1929, str. 358). Slednjega je *Ilustracija* predstavila z naslednjimi besedami:

»Neverjetna zmogljivost in oblast nad muskulativnim omrežjem obraza in rok ter prav tako velika sposobnost za neko neresnichno in nenaravno, groteskno maskovito mimiko je Veidta postavila za nosilca glavne vloge v Indijskem nagrobnem spomeniku, Oraclovih rokah, Kabinetu voshchenih kipov itd., samih vlogah, ki so se odlikovale po grozotnem, poshastnem in ekspresivnem miljeju. Kaj chuda, che je bil ta igralec v zhenskem svetu zelo dolgo 'velika moda';

saj je njegova eksotična, demonska igra vech kot obichajno vplivala na zhenesko psibo. In che si v dubu predstavimo chas, v katerem smo gledali njegove filme, chas nekakshne povojne strabotne psibože, nam bo umljivo navdushenje filmske publike za vsak Veidtov film.« (Ilustracija, 1929, str. 358).

V prvem letniku revije poleg Chargovih karikatur najdemo tudi njegove portrete pesnika, pisatelja in dramatika Mirana Jarca (1919, str. 122), komponista Matije Bravnicharja (1929, str. 130), dirigenta in skladatelja Mirka Policha (1929, str. 185), igralke Dolores del Rio (1929, str. 230), amerishkega slikarja slovenskega rodu Gregorja Perushka (1929, str. 220), zalozhnika Cirila Vidmarja (1929, str. 351), urednika in pisatelja Janeza Zhagarja (1929, str. 351), slikarja Franceta Pavlovca (1929, str. 354), kiparja Lojzeta Dolinarja (1929, str. 354), slikarja Gojmira Antona Kosa (1929, str. 354), opernega pevca Julija Betetta (1929, str. 388), pesnika, kritika, esejista in prevajalca Franceta Vodnika (1930, sht. 1), režiserja, pripovednika, literarnega in gledalishkega zgodovinarja Bratka Krefta [leto in stran], pisatelja, dramatika, esejista in kritika dr. Vladimirja Bartola (1930, str. 46), režiserja Osipa Shesta (1930, str. 126), igralca Ivana Cesarja (1930, str. 127), igralca in režiserja Milana Skrbinhka (1930, str. 127), predsednika angleshkega parlamenta Ramsaya Mac Donalda (1931, str. 130), pisatelja Fjodorja Mihajlovicha Dostojevskega (1931, str. 131), slikarjeve zhene (1931, str. 299) ter she druge Chargove ilustracije, ki so prav tako nastale v tehniki risbe s svinchnikom.

Malesh, ki je sodeloval pri urejanju revije *Ilustracija*, je za filmski oddelek prispeval perorisbi komikov Charlesa Chaplina (1929, str. 132) in Busterja Keatona (1929, str. 326). Gre za ponatisa iz Maleshevih *Rdechih luchk ali risb o ljubezjni* iz leta 1929. Na prvi ilustraciji je Malesh motive vpletel v »kolazhno« zasnovo kompozicijo; Keatona je zajel s povzemajocho in gracilno linijo. Povsem drugachna je Malesheva karikatura *Prosto po Karli Bulovchevi: Spomenik Ivanu Mraku* (1929, str. 184), na kateri je Mraka z dramo *Slepi prerok* v roki upodobil v maniri Karle Bulovec, saj Mrakovo telo kipi od nabrekle telesnosti, ki je bila znachilnost kiparkinih figuralnih risb.

V prvem letniku *Ilustracije* je bila objavljena tudi Sirkova karikatura gledalishkega režiserja Ferda Delaka (1929, str. 185). Pod naslovom *Oriem* je Sirk s satirichnimi ilustracijami opremil kratek prikaz izleta s cholni po Savi in Donavi, na katerega se je podal s Ferdom Delakom in Brankom Fleggom (1929, str. 254). Podoben satirichni potopis je Sirk istega leta objavil tudi v satirichnem listu *Kurent*. Gaspari je prispeval karikaturi shahista Milana Vidmarja (leto prej je bila objavljena v *Ilustriranem Slovencu*), ki ga je s karikaturo predstavil tudi France Urshich (1929, str. 260), in Frana Saleshekega Finzhgarja s silhueto cerkve v Trnovem (1929, str. 390), kjer je bil Finzhgar zhupnik. Objavljenih je bilo tudi nekaj ilustracij nemshkega slikarja in grafika Georga Grosza.

Chargo je leta 1930 prispeval karikaturo igralca, režiserja in dramatika Frana Lipaha (*Kadar se umetnik joche, se publika smeje*, 1930, str. 157), karikaturo igralke Aste Nielsen v vlogi iz filma *Kokain* (1930, str. 386) in dve karikaturi Emila Kralja. Risba

z ogljem *Emil Kralj kot Norec v Büchnerjevi igri »Vojček«* (1930, str. 371) prikazuje groteskno postavbo Norca, ki »raste v fantastičnost in grozo svoje sence«, kot je zapisano v pojasnilu risbe. Na risbi s svinčnikom *Emil Kralj kot Melbior v »Danes bomo tichi«* (1930, str. 371), ki je bila leta 1927 objavljena v *Ilustriranem Slovencu*, pa je »podhrtal smeshnost blapca Melbiorja«. Obe karikaturi sta bili v reviji *Ilustracija* soočeni z realistično risbo Nikolaja Pirnata, ki »nudi obraz tega igralca s tipičnim izrazom, ki je veren vlogi in resničnemu obrazu«.

Chargo je o Franu Lipahu zapisal: »Lipahova figura je zavzela njemu prirojeno kretnjo. Skromščena skromnost se je pa kmalu razlila v ironičen izraz! /.../

Lipah je igralec svoje sorte. Mehko zaokroženo občutje s tisto rezkostjo izgovorjave podaja svoje vloge in ustvarja tipe na svoj način izdelane. Izvirno po svoje zamisljene, skoro z navidezno labkoto jih pretira do izrazitega učinka, vedno individualne, pa vendar v okviru miljeja. /.../

Ko mi je v presekanih stavkih govoril o svoji komediji, sem jaz tako občutil: Akoprav je komedija po mojem nekaj vech kot ironiziranje, in je psihološko tkanje celotnega, nekaj pikro očitajočega, dishi iz te tvoje rechi nekaj grenko sladkega, pomilovalnega in odpuščajočega.« (*Ilustracija*, 1930, str. 157).

Smrekar je v reviji objavil besedilo in ilustracije shaljivega prispevka *Nasha dushevna elita na letovishchu* (1929, str. 190–191) ter ilustracije za zgodbo z moralnim podukom *Kralj Baltu* (napisal J. Zh., str. 320–321). S satiričnimi ilustracijami je opremil tudi prispevek 'Podgrajska koza' in 'Polnočni najdenček' (napisal Fr. Zh., 1930, sht. 1), besedilo Janeza Oblaka *Moj drusbtveni tajnik* (1930, str. 101) in dva lastna satirična zapisa: *Brumno postno premišljevanje o 'machku' /napisal Henrik Smrekar, Ljubljanski, pushchavnik/* (1930, str. 70) in *Mis-manija* (1930, str. 130); ob slednji s pripombo: »Za Mis Skromnost in Mis Logiko bi pa tekmovalke najbržh sploh zmanjkalo, in kar bi jih she prishlo, bi bile le bolj povprečne vrednosti.« Leta 1930 je *Ilustracija* predstavila najnovejša Smrekarjeva dela (str. 250). Karikaturo Frana Shukljeta je prispeval Miha Malesh, karikaturi Mirana Jarca in Ludvika Mrzela pa Ivan Kokolj (1930, str. 347).

Tudi leta 1931 je bilo objavljenih le nekaj karikatur. Chargo je narisal opernega pevcu Josipa Rijavca [leto in stran], Ivan Kokolj pa pripovednika, novinarja in prevajalca Rudolfa Kresala (1931/1). Pred koncem izhajanja revije je v okviru predstavitve razstave kiparja Franceta Gorsheta objavljena Gorshetova karikatura hrvashkega dramatika Miroslava Krlezhe (1931, str. 435). Med ilustracijami so se kot novost pojavile t. i. »shale v nadaljevanjih«, sestavljene iz shtirih slichic, kjer kot glavni junak nastopa »gospod Petelinski« (avtor »M. Sh.«). Kratke shale v nadaljevanjih so bile tedaj reden gost na straneh dnevnega chasopisja.

Iz galerije filmskih igralcev

Juan Cárigo: Greta Garbo

»NEZNANKA« MED PIONIRJI STRIPA

Med pionirji slovenskega stripa po nenavadnosti imena in brezimnosti osebne usode ali biografije (zhivljenjske zgodbe) izstopa Konchi Ahachich. Niti spol, skrit pod tem imenom, (she) ni povsem zanesljiv, saj je Kon(ch)i običajno deminutiv za Konrad. Ker pa Marjan Blazhon, izjemni poznavalec (zgodovine) stripa, navaja, da gre za avtorico iz Novega mesta, in ker je tudi opus, kolikor je bil chasopisno in knjizhno objavljen pod tem imenom, tako po tekstovno-vsebinski kot po risarsko-likovni karakteristiki izrazito »feminilno« pravljichen in »mehkobno« lirichen, je vsekakor najbolj verjetno, da gre za žensko. Za podatkovno literaturo to ime v glavnem ne obstaja, registrirano je le v *Seznamu slovenskih mladinskih avtorjev* (Wikipedija, julij 2011) z opombo: »slovenska mladinska pisateljica in ilustratorica, * 1894, Novo mesto, † neznano«. (Ob članku *Mamut* oznaka: »avtor je Konchi Ahachich«, takoj zatem pa »avtorica«.)

Deloma se ob tem imenu odpira tudi »dilema« glede oznake zvrsti. Po mnenju nekaterih t. i. »slikanica« (zlasti chasopisna) s tiskanimi izometričnimi tekstovnimi segmenti pod vsako sliko ni strip, ker naj bi bil za »pravi strip« bistven tekst v oblachku znotraj slike. Po tej logiki bi bilo treba iz zgodovine stripa izločiti vse njegove predhodnike brez oblachkov, pa tudi taka dela mnogih, celo vrhunskih avtorjev zrelega obdobja (npr. Foster, Maurovich, Pellos). Sicer pa *strip* kot pojem (iz angl.) pomeni predvsem »trak« v smislu kontinuirane likovno-besedne kombinacije (fumetto – *oblachek* le v ital.). Konchi Ahachich nima oblachkov; z možno razlikovalno oznako »stripska slikanica« tudi tovrstna dela sodijo v obzorje stripa.

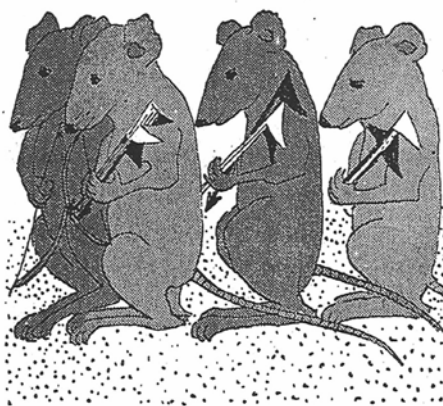
Poleg članka *Mamut* in nekaj drobnih »strip(k)ov« v mladinski reviji *Vrtec* (1938, 1939, 1940) zadevno pisno-risarsko avtorstvo obsega knjizhne enote: *Trije tihki* (1938), *Beli žamorček* (1942), *Nosan in Zalka* (1943), *Bumček in Bunkica* (1943; zvočna kasetna 1992); vechino izdala Mladinska založba s Salezijansko tiskarno (Lj. Rakovnik). Predhodni izidi v dnevniku *Slovenec*: *Trije tihki* (15. 6. 1938 – 17. 8. 1938), *Bumček in Bunkica* (1938), *Jaka Spaka in chudodelna dlaka* (1938), *Nosan in Zalka* (1939), vse v dnevnikih nadaljevanjih po dve sliki (vodoravno ali tudi navpichno).

Osnovna tipološka skupna poteza vseh teh stripskih slikanic je solidno izenachena, chetudi skromno realizirana interakcija med vsebinsko in likovno komponento. Preprosta, enolichna, vchasih malce negotova risba z golo linijo brez ekspresivnejših poudarkov je v knjizhni izdaji ponekod (dvo)barvno dopolnjena; vsebina je dokaj standardno, tradicionalistichno fantazijsko pravljicharstvo s stereotipnim moraliziranjem. Kljub ljubeznivemu osnovnemu tonu ne sledi zmeraj »happy end«; mimogrede je možna tudi kakshna mrachnejsha, »nevarnejsha«, okrutnejsha zarez. Ena od »simptomalnih tochk« se nakazuje v tekstu *Bumček in Bunkica* (kochevska medvedka, brat in sestra – v incestuoznem aktu?): »Bunkica veselo odpre oči ... in zagleda ljubljenega bratca. Objameta se in poljubljata se ob petju sneznih ptichk ves dan in vso noch.«

TRIJE TICHKI

/iz stripa/

Za njimi so prikorakali lokostrelci.

Premišljeno so pristopile te miške v pešeni prostor, toplo pozdravljene od gledalcev. V rokah so nosile lok in več ostrih puščic, raz katere so bingljale pisane zastavice. Spoštljivo so se zahvalile občinstvu za pozdrave in se nato postavile ob steno k prvim trem miškam.

Za lokostrelci je pridrvelo krdelo suličarjev,

držeč v rokah dolga ostra kopja. Tudi suličarji so se spoštljivo klanjali po sedežih gnetečim se miškam. — Maca vse to opazuje in premišljuje: »Mišk je tu — hm — kar stotero in salame na izbero. To naj bi pokora bila!? Taka kazen je res mila!« Tedaj pa zopet zabuče trombe in...

JANEZ & JOVAN

/strip – karikatura/

IDENTIKIT (tri humoreske)

IDENTIKIT

- Ime?
- Seve.

- Priimek?
- Zaimek.

- Rojstni kraj?
- Postni raj.

- Nacionalnost?
- Banalnost.

- Drzhavljanstvo?
- Balkanstvo.

- Sholanje?
- Rolanje.

- Poklic?
- Vic.

- Sluzhba?
- Druzhba.

- Financhno stanje?
- Banchne sanje.

- Stanovanje?
- Podganje.

- Vera?
- Zamera.

KRUTOST

- Kdo si?
- Nihche.

- Kaj si?
- Nich.

- Kje zhivish?
- Nikjer.

- Imash koga?
- Nikogar.

- Imash kaj?
- Vse.

- No, to je v resnici nadutost.
- Ne, to je resnice krutost.

ZLATO

- Ali je molk res zlato?
- Le molk je zlato.
- Kako to mislish?
- Molk je edino zlato.
- Zakaj?
- Ker govoriti pomeni govor riti, chvek-drek mnozhiti.
- Ali Zlatoust ne pomeni, da je tudi beseda lahko zlato?
- Zlatoust ni chlovek zlatih besed, ima le zlate zobe.
- Mar ne obstaja zlat denar?
- Kovan iz krvi.
- Kaj pa denar z zlato podlago?
- Papir kot vampir.
- Pa predmeti iz zlata, dragocenosti?
- Obscenosti.
- Je res mogoche iz nezlata delati zlato?
- Res.
- Iz chesa na primer?
- Iz blata.
- Kako pa?
- Z zlato zhilo.

(iz rokopisne zbirke humoresk *Dvogovori*; op. avt.)

EPIGRAMIZMI: ANTI(CH)KRONIKA

SLOVENIZMI

KRATICE (K)RESNICE

Komajda je kje she kdo,
ki je bil rojen v A-O.
Kmalu she iz SHS-YU
nikogar pach ne bo vech tu ...

JUGO(H)AUSTRIA
(Gone with the wind)

Auster v latinshchini
pomeni juzhni veter, jug.
Nekoch je v tej soseshchini
zhe razpadel »haustor« slug.

KRALJ(ESTVO) NA BUTAJNOVI

Butajnova pri Horjulu?
Kljub kraljevemu razsulu
velja geslo za obnovo:
»Butaj za kraljestvo novol«

VAS BRUHANJA

Sredi Slovenije obstaja,
cheprav ob tem pamet zastaja,
topos z imenom: Brúhanja vas.
Bruhanje – za kuhanje poraz?

CHRNAVASHKO MORJE

Od chrnovashkega (na Barju)
do chrnomorskega Krima
in od Soche do Sochija
jazonsko-potemkinska klima?

ZEV(GMA)

Med severovzhodnim vetrom
in jugozahodnim – zmerom
zev med svetim Vladimirom
in rimljanskim svetim Petrom.

NORICUM

Jedro pragenetsko
kot sled pravenetsko
izziva chuden sum:
nori (k)um borih trum?

SHTIRI STRANI NEBA

Slovenska geosituacija
je severno-juzhna gracija
na robu evropskega zapada
in hunskovzhodnega prepada.

POMOZHNI FERSKI (AVTO)GOL
(Ovchji otoki, 3. 6. 2011)

»Vukov(c)i« z alpskega Balkana,
ki se v glavnem rimajo na -ich,
so strli »ovce« z Oceana
(rimane na -sen) z dva proti nich.

DESETNICA-ZACHETNICA
(25. 6. 2011)

V chem je tukaj pravzaprav tezhava?
V tem, da je prava pravna drzhava
ob svoji dvajseti obletnici
v praksi pravljica o desetnici.

KONGRESNI TRG

(190 let pozneje)

Spet so se »kralji«
zbrali v Ljubljani.
So kraji ob strani
spet »center« postali?

STAG(NE) NACIJE

(stag – angl. skopljen vol)

Sleherni etnopojem
je omejen s pogojem:
kot vol v stagnah stagnacije
je ujet mlad bik nacije.

SLOGA IN SPRAVA

Nekoch sloga,
danes sprava –
druga država,
ista nadloga.

S(P)ODOBNOST

Je mirnodobno
spravashtvo
le bolj s(p)odobno
sovrashtvo?

SV. LUCIJA

Reva Lucija –
nekoch sveta,
zdaj prekucija,
v molk odeta.

NEM.-SLOV. SLOVAR

Kost je prehrana ali kost.
Most je pijacha ali most.
Vogel je ptich ali vogal.
Volk je ljudstvo ali zhival.

TRANZICIZMI

UROBOR

(borba chasa)

S koncem vzhodne tranzicije
po medigri komunizma
vrnitev na pozicije
z zacetka kapitalizma.

PRED NOVIM POTOPOM?

Restavracija kapitalizma:
restavracije bodo dostopne
le za kadre neofevdalizma
(reinkarnacije pred-potopne) ...

DRANG NACH (K)OSTEN

Jugovzhodna Evropa
v prihodnost stopa –
prek jugobratov
do jugoemiratorov.

»ZWISCHENEUROPA«

Ob luski se stiska luska,
malo pruska, malo ruska,
niti pruska niti ruska –
nekje vmes pleshe in truska.

»TJA BOMO NASHLI POT«

Od Trsta do Vladivostoka
prostor sanjske »rdeche sobe«
in slovanskega slavo-loka
komunistichne (med)dobe.

ENAKI RAKI V MLAKI

Severozahodna Evropa:
suknje brez luknje.
Vmesna jugovzhodna Evropa:
luknje brez suknje.

MARINIRANA NACIJA

Drzhava je nacija
ne glede na velikost?
San Marino – za to »novost«
zhe stara inkarnacija.

»PRIJAZNI« DIKTAT

Namesto politichne
robate diktature
zdaj svobodno trzhishche
izvaja diktat ure.

GLOBALIZMI

OD KRALJA DO CESARJA

Ali je francoska revolucija
she za koga pouchna solucija?
Po padcu tiranske kraljevine
zavlada cesarstvo giljotine ...

DOMINE

Prek efeminacije
do efektne nacije:
nekoč homo homini,
zdaj domina domini.

LOKAL ZA PSE

Je svetovljanstvo le znak
za zakotni razkorak
med globalamerikanstvom
in lokalneobalkanstvom?

AVTO ZA PSE

Avtonomizem:
avtenticni
avtistichni
avtomatizem.

TWITTER

Globalna kultura:
v chveku chivkanje,
v dreku plivkanje –
obglavljena kura.

OSLO, PRESTOLNICA MIRU

(22. 7. 2011)

Globalizacijski rak
se pozdravil bo tako,
da skandinavski raj bo to,
kar je (bil) peklenski Irak?

TE(R)ORIJA PARADIGME

Teroristichni »norec«
dosezhe svoj cilj,
kadar postane vzorec
interesnih sil.

»OSLOVSTVO«
(poslanstvo p/osla)

»To je res blaznost, a z metodo,«
je recheno o dvornem »oslu«,
ki z Dejanjem v zarotnishkem poslu
izda nordijsko mirovno kodo.

(maj – avg. 2011)

POPARE

(Posthistorichne parabole)

CHERNOBIL, SOVJETSKA HIROSHIMA

(26. 4. 2011; ob 25-letnici)

Sprva le »nesrechen sluhaj«,
pripetljaj, pripet na Pripjat,
a na dan prihaja Zmaj,
ki je spodbudil prevrat,
v Rdechem gozdu polomijo
za nasedlo utopijo.

Atomski shok brat bratu
podari v ruskem A-obratu
v ukrajinskem rezervatu
v Chernobilu ob Pripjatu
(v »zibelki« slovanstva)
kot znamenje poslanstva:

polom Sovjetske zveze
in hladnovojne jeze,
zlom planskega gospodarstva,
afganskega misijonarstva,
nevzdrzhnega tekmovanja,
ki vanj se Rus zaman zaganja.

Zachetek in konec v mochvirju
na vele-malo-beloruski
tromeji, ob jedrski zakuski,
apokaliptichne posledice
a(na)tomske poledice
z vonjem po vampirju.

P. S.

Chernobil ali Chornobil
pomeni »chrna bil«,
pelin ali chrna trava,
grenka zel, zdravilna,
vendar tudi morilna,
od nje lahko boli glava ...

OTON IN ZATON

(16. 7. 2011)

Otoplastichni ottocento
v dvajsetem stoletju?
Ob slovanskem mladoletju
sta to bila recentno
dva janusovska obraza
avstrokakanijskega poraza:
velikonemshka ein-Volk-zver
kot globalna blaznost
in podalpski mil(ka) kavalir
kot KUKavichja prijaznost.
A-O cesarsko (ko)varstvo,
Adolf-Otto poglavarstvo.
Predrla se je ci(s)ta:
neprozno dragocena
in oto-zhno obscena,
velichastna in banalna,
zombijevsko karn(ev)alna,
s smrtjo Otokarja stichna,
freudovsko nebotichna,
fritzlovsko pritlichna
varianta West-Easta
v dunajsko-budimski oskrbi
kot arijsko-hunski navezi
(kljub prastari pruski jezi)
na slovanskih repkov grbi
ob nemajhni ruski skrbi
(pa ob judovski asistenci,
ki je tudi zhe v off-senci).
Zdaj za vrati kapucinov
le she prah mitropskih spominov.

NI GA TIČHA BREZ MLADICHA
(28. 5. 2011)

Ko primejo (vojnega) zločinca,
se zavrti medijska mashinca.
A on je odigral svojo vlogo,
opravi je »chistilno nalogo«.

Geslo »Da se ne bi ponovilo!«
je pri tem najbolj znano mashilo.
Zhivljenj pa zhrtvam she ni vrnilo
nikdar nobeno opravichilo.
In za vsako zlochinsko dejanje
je pach možhno upravichevanje.

Zato je zmeraj svezhe vprashanje:
Kako onemogochiti stanje,
ki omogocha (z)versko divjanje,
che je konchni zhegen »kaznovanje«?

MNOZHICHNOMEDIJSKE BELEZHKE: MITOLOGIJA IDENTITETE (XXII)

(tretje shtirimesečje 2010: september – december)

DEJAN ZAVEC – RAFAL JACKIEWICZ (TVS 2 – 4. 9. 2010). Eden redkih športnih dogodkov, vrednih celovitega tv ogleda. Boksarski dvoboj v velterski kategoriji (IBF), Zavec kot branilec naslova svetovnega prvaka. Nedvomno prvovrsten (po marsichem zgodovinski) športni shpektakel v polni novi (»Jankovicevi«) dvorani v Stozhichah pred 12.000 gledalci. Nekaj uvodnih »simptomov«: poljski boksar proti »slovenskemu« (v navednicah, ker je Zavec praktichno nemshki boksar, se pravi, da je svojevrsten »eksces« v kontekstu slovenskega boksa). Dolochen zaplet z identiteto kazheta tudi uvodni izvedbi drzhavnih himen: operna pevka Alenka Gotar je sijajno zapela patetichno poljsko himno, ob kateri je obchutno krajsha slovenska himna v izvedbi popevkarja uchinkovala nebogljeno bledo in tudi kot besedilo »odshtekano« (standardno izvajana kitica Preshernove *Zdravljice* je pach bolj nekakshna »internacionala« kot pa manifest dolochene etnoidentitete). Dvoboj Dejan-Rafal je bil skoraj obraten glede na to »himnichno razmerje«, vsekakor pa vrhunski: pomerila sta se mojstra gladiatorskega »hard arta«, izkushena profesionalca, zasluzheno je po dramatichno stopnjevanih dvanajstih rundah po tochkah (sodnishke ocene) zmagal Zavec in obdrzhal naslov. Primerjava v smislu »trdo-mehko«: DZ je robusten boksar s »prostodushno« racionalnim premislekom, RJ je na pogled shibak (imel je zhe z nozhem poshkodovano srce!), vendar z izpiljeno, celotelesno briljantno koordinirano, nevarno, pretezhno obrambno tehniko, udarjajoch z bliskovitimi »rafali« in krozhech okoli nasprotnika, vztrajno »leze skupaj« in se (na meji dovoljenega, sodnik ga je vechkrat opomnil) izmika navzdol, verjetno rachunajoch na prilozhnost, da bi udaril z glavo ... V poanti je Zavec potrdil svoj zvezdnishki primat svetovnega ranga; njegov boks je »preprostejshi« in chistejshi, in cheprav ni mogel prebiti rutiniranega Poljakovega »kachjega garda«, je kljub sorazmerni enakovrednosti dokazal svojo superiornost. Napovedujejo mu nadaljevanje edinstvene kariere v ZDA.

MIZAR ZA VSE CHASE (Slovenija, 2010; TVS 1 – 21. 9. 2010). Dokumentarec v rezhiji Toneta Freliha, umirjeno zanesljiva in tehtno informativna ilustracija ključnega obdobja v razvoju slovenskega meshchanstva z vidika legendarnega elitnega mizarstva J. J. Nágla (izvirni vipavski priimek Naglóst): od razcveta ob chasovnem prelomu XIX-XX prek geopolitichnega preloma 1918 do »totalnega poloma« med t. i. Kidrichevo postopno nacionalizacijo 1945-1960 (nad ozadjem

moshkih poslovnih zadev se v spominih potomcev dviga markatna matriarhatna figura »grand-maman« Helene Ulrich-Naglas-Bretl, dvakratne vdove, priseljenke iz Slavonije, najbolj znane v poslovenjeni obliki Jelka Naglas (model za »lepo Heleno« v Tavcharjevem *Cvetju v jeseni*). Tudi slovensko meshchanstvo, čeprav neprimerljivo shibkejshe kakor v katerem vechjem narodnem kontekstu, ima kot izrazito vmesni sloj med (gornjim) plemstvom in (spodnjim) delavstvom-kmetstvom svojo nadvse slikovito, usodno in tudi poučno »epopejo«, s katero je v dramatično sunkovitem poteku prezhivelo lastni »revolucijski harakiri«. V filmu namrech ni omenjeno dejstvo, da so bili nekateri najpomembnejshi voditelji slovenske proletarske (delavsko-kmechke) kompartije iz vrst meshchanske izobrazhensko-posesnishke elite in da je tudi danes aktualna »tajkunizacija« ena od skrajno elastichnih metamorfoz tega vechno vmesnega sloja.

SRBIJA (*Mednarodna obzorja – Srbija, moja dezhela*; Slovenija, 2010; TVS 1 – 28. 9. 2010). »Zunanjepolitična dokumentarna oddaja« o danashnji Srbiji, »dvajset let pozneje« (po razpadu SFRJ) in deset let po padcu Miloshevicha, soliden, čeprav ne posebno dinamicen (ali dramaticen) razgled po centralnem delu nekdanje skupne Juge. Zachetek »v znamenju zhirafe Jovanche«, nove in v srbskih medijih reklamirane pridobitve zhivalskega vrta v Jagodini. Asociativno »simbolichno« slikovite razsezhnosti tega dogodka: SFRJ je razpadla v »leopardovo kozho« malih etno-drzhav, zdaj se nadaljuje decentralizacija (po nekaterih razpad?) same Srbije, najprej s Kosovom kot drzhavo, z vrnjeno avtonomijo Vojvodini, »Boshnjaki« v Sandzhaku (sredishche Novi Pazar, tu posneto, kakor tudi v Preshevu, kjer se »avtonomizirajo« Albanci) zahtevajo enako avtonomijo ali (morda?) odcepitev in prikljuchitev k BiH; v francoshchini pa je zhirafa na splošno *girafe* ali tudi *caméléopard*, lat. giraffa camelopárdalis, se pravi »kamelji leopard« (podobno lisast vzorec na kozhi) ... Jagodina se danas ponasha tudi z Muzejem voshchenih lutk (stereotipno otrpla zgodovina kot nadomestek »stare slave?); je starodavno mesto, strateshko pomembna tochka, tu so bila naselja zhe v kameni dobi, na prehodu v bronasto dobo so nomadi iz ruskih step prinesli kovino, kot ugotavlja arheologija. V rusko-sovjetskem stilu je tudi preimenovanje: leta 1946 so mesto poimenovali Svetozarevo (po Svetozarju Markovichu, utemeljitelju srbskega socializma, ki je bil za federacijo juzhnoslovanskih narodov, ne za monarhichno velesrbstvo), z referendumom 1992 je bilo vrnjeno prvotno ime Jagodna (morda po sadju ali po legendarnem dekletu, ali pa le simbolichno kot »jagoda sredi srbske torte«). »Poanta« je izjava srbskega politika (Nenad Chanak?), da je v chasu Tita v Srbiji obstajal chas, zdaj pa obstaja le zachasnost (ni omenil, da je bila tudi Titova YU očitno le »zachasna / vmesna / vechnost«).

(»simbolichni konec« tv mmb s prebodom TVS v popolno digitalizacijo 1. 12. 2010; op. avt.)

Velikoekranski dodatek

(filmi, predvajani v Ljubljani, jul.- dec. 2008)

POKRAJINA SHT. 2 (Slovenija, 2008; Kinoklub Vich, 28. 10. 2008). Drugi film široko ustvarjalnega pisatelja, pesnika, dramatika in režiserja Vinka Möderndorferja markantno potrjuje tudi njegovo filmsko avtorsko kredibilnost, nakazano v prvencu *Predmestje* (2004). Inventivno izbrana, spretno, profesionalno solidno prezentirana tema s celoto kot tehtnim umetniskim rezultatom kazhe, da je Möderndorfer eden redkih slovenskih režiserjev, ki jim ni »spodrsnilo« na drugem filmu, saj zanesljivo dokazuje, da ima tudi dolgoročneje v filmskem jeziku kaj povedati in da to zna povedati v obliki shirshe sprejemljive vizualne zgodbe, oblikujoch pri tem zhe prepoznavno lastno avtorsko poetiko. Znova je po svojem romanu napisal scenarij in režiral; *Pokrajina* je she bolj kot *Predmestje* zhanrsko poudarjena v smislu trilerja s sociohistorično, politično, deloma tudi satirično perspektivo: mala lopova (nadomestno razmerje oche-sin: obrtnik in njegov mladi pomochnik kot prilozhnostna vlomilca) se katastrofalno zapleteta v dolge lovke iz neizbezhne dedishchine poveljnih pobojev kvizlingov ali t. i. narodnih izdajalcev; vprashanje izdajstva sprozhi mladi vlomilec, ko izda shefovo zaupanje, da bo »kradel le ukradeno«, kakor tudi v ljubezni lahkomišljeno izigrava zaupanje dveh zhensk. Sodobni likvidator, sicer inshtruktor vojashkih specialcev, ki deluje po nalogu ostarelega partizanskega generala, kateremu je intimno hereditarno zavezan kot nadomestnemu ochetu (vojashko-sinovska zaveza) govori v srbohrvashchini; s tem je tako pobjem kot samemu filmu (sofinancerja slovenski Filmski sklad in Filmski centar Srbije) dana jugodimenzija, podobna tisti v *Predmestju* s chnogorskim parom med slovenskimi shovinisti. (V romanu je ubijalec inshtruktor sodobne slovenske vojske, ima zasluge za osamosvojitve; na str. 223 se »faliranemu zgodovinarju« Damianu predstavi kot delavec v mestnem arhivu, na str. 228 istemu kot vojashki inshtruktor; v filmu Damian dela v arhivu.) *Pokrajina* je v vseh pogledih korekten produkt (fotografija, scenografija, kostumografija, montazha in nevsiljiva, minimalistichna glasba), malce prevech opazna je le dosledna navzochnost teme poveljnih pobojev v »nakljuchnem« masmedijskem ozadju (tv, tisk). Tudi naslov je manj splošno funkcionalen, cheprav je utemeljen v zadevnem filmu kot asociacija na ozadje iz druge svetovne vojne, ki je zaradi shokantne resnice in njenih moralnih bremen potiskano v »drugi plan«. Za natanchnejshi pogled bi bili nekoliko dilematichni she nekateri elementi; morda so zaradi zahtev zhanra odnosi med osebami bolj nakazani kot celoviteje obdelani, na primer afektirano »modernistichno« ekspresivne erotichne sekvence in sploh razmerje glavnega junaka Sergeja (izrazito rusko ime, cheprav latinskega izvora s pomenom »strazhar«) z dvema nasprotno posesivnima dekletoma: ena je proletarka izpod ljubljanskega grada, skromna prodajalka, materinsko-svetnishka, tej se nenehno izmika, druga je »kapalistka«, brezskrbna seksomanka z rdechim avtom, po starshih dobro situirana »rdechelasa hudichevka« (prim. naslov

rezhiserjevega romana *Tek za rdečo budičevko*, 1996), ta ga obsesivno privlači, obe zanosita z njim, obe končata kot klavski žrtvi likvidatorja, ki išče generalov »usodni dokument«. To »mod(er)no« adolescentsko ljubezensko razmerje (»metafora« za beganje dezorientiranega slovenskega naroda med desnico in levico), prepleteno z malce mehanicnimi trilerskimi poudarki, je toliko v ospredju, da deloma preglashuje tehtno sociohistorično tematsko podlago in njen avtentični dramatični naboj. Dobro zgrajena zgodba z intenzivnim odvijanjem dogajanja, ki gledalca »potegne vase«, je sicer funkcionalno zaokrožena z likvidatorjevim samomorilskim skokom v brezno, ki je grob takoj po vojni pobitih kvizlingov. Vendar psihološka utemeljenost tega nenadnega patetičnega »kontraposta« ostaja odprta na ozadju jeklenega morilskega perfekcionizma, pri katerem je tip vztrajal celo na svojo roko, čeprav mu je general, ki nenadoma umre, narochil, naj v primeru njegove smrti »pusti vse skupaj v bozhjo mater«. (V romanu Sergej butne likvidatorja v razviharjeni morski prepad.) Nakazuje se torej chloveshka ranljivost in ranjenost profesionalnega morilca, ki samomor naredi namesto uboja zadnje žrtve, do paroksizma pretresenega mladeniča Sergeja. Tako se v neprebolelih mrežah preteklosti krizhajo in dopolnijo usode treh generacij: očetovske, sinovske, vnukovske. General iz najstarejshe, partizanske, neposredno bojevnishke, inštruktor iz srednje ali prve poveljne (sinovi bojevnikov kot »nadaljevalci«), Sergej iz najmlajshe: prvi umre od starosti, drugi naredi samomor, tretji na robu množičnogrobnega brezna doživi kataklizmatično streznitev v svojem dotedanem adolescentsko primitivnem, izpraznjenem vsakdanjem uzhivashtvu. Na sporočilno jedro filma pomembno opozarja (na platnu prekratko tempiran) zacetni moto, citat iz Periklesa, njegov poziv ljudem, naj objokajo padle in gredo domov; vrednost takega simbolichnega »spravnega ochishčenja« je seveda omejena z dejstvom, da preteklih dejanj ni mogoče spremeniti; v kontekstu filma je »plachilo« za umore ubijalchev samomor kot njegov izhod iz krvavega kroga. Kolikor gre v tem filmu za problem »nerazchishchene preteklosti« kot bremena tudi za nove rodove, ki naj ne bi z njo imeli »nobene zveze«, je opazna standardizirana simplifikacija; novo generacijo namrech predstavlja dokaj netipichen, naiven, lahkomiseln, skromno prestopnishki mladenich, ki je glede preteklosti tako rekoč angelsko nedolzhen »nepopisan list«; dejstvo pa je, da preteklost kot vsota vseh zgodovinskih dejanj neizogibno tako ali drugače opredeljuje identiteto vseh prebivalcev določenega geohistorichnega konteksta, ne glede, koliko se tega zavedajo, koliko jim je to vshech ter koliko to priznavajo sebi in drugim. Sicer pa so med dobrimi igralci posebno markantne figure Slobodan Chustich kot likvidator ter antologijski veteranski miniaturni Janeza Shkofa kot partizanskega generala in Shtefke Drolc kot njegove žene.

GOLI V SEDLU (*Easy Rider*, ZDA, 1969; Kinoteka, 12. 11. 2008). Kulturna »road movie« klasika iz konca 60-ih, režija Dennis Hopper, ki poleg Petra Fonde v naslovni vlogi (v filmu imenovan Wyatt; »asociacija« na očetove vloge revolverashev v vesternih) tudi igra njegovega kolega. Chas beatnishkega

svobodnjashstva, mode hipijevstva, ki jo v tem filmu povzemajo trije fenomeni: glasba, droga in motor (rock, drug and bike). »Leonejevski« južni predeli Divjega zahoda skozi izkushnjo dveh odshtekanih sodobnih potepushkih »kavbojev«, ki se prezhivljata kot dealerja droge: donkihotski Fonda in sanchopansovski Hopper, pridruži se jima nich manj odshtekani »demonichni« pravnik iz provincijske luknje, ki ga je v briljantni miniaturi upodobil mladi Jack Nicholson. Nekakshen sodobni (motor namesto konja) ekvivalent malce starejshe Leonejeve trojice izobchencev »dober, grd, zloben« iz 1966, posebno she z vseobvladujočo spremno glasbo, ki vesternovsko epsko dramo približuje opereti. Nich posebnega tako rekoč; lagodno, skoraj dokumentaristično »dogajanje« brez zgodbe na motorističnem tavanju po neskončnih pustih cestah bi se izteklo v nezavezujočo ekshibicijo, ki nikjer, niti s podobnimi samoizobchenci, ne zmore vzpostaviti ne dialoga ne globljega stika »z drugim«, che se pri koncu ne bi zgodilo dramatično soochenje z najbolj zagovedenim podezhelskim primitivizmom, ki v treh lasatih in neobritih »svobodnjakih« vidi nevarnost za smisel lastne brezizhodne eksistence. Soochenje je toliko bolj shokantno, ker se totalni sklepni masakr zgodi nenadoma, »mimogrede«, s surovo cinichno, chrnohumorno »lahkotnostjo« v smislu: »Da jih malo prestrashimo.« – Prakticiranje individualistično izklopljenega »easy-going« potovanja se dogaja na ozadju smrti, ki je nasilnishka likvidacija; newagejevska eskapada kot poskus »odreshitve v naravi« (prim. Boormanovo *Odreshitev*, 1972) se v amerishki provinci koncha s katastrofo, deli raztreshchenega Fondovega motocikla »lahkotno« kot osuto cvetje letijo po zraku ... Film se tako poleg tega, da je »neo-vestern«, pokazhe tudi kot eden zgodnejshih v zvrsti t. i. »film soleik«, ki je s trilerskim dogajanjem pod soncem divjezahodne pushchave opozicija nočno urbanemu »filmu noir«. Izvirni naslov je »Lahkotni jezdec«: tak je letargichno distancirani, blago drogirani Fondov lik; kakshno zvezo s tem ima »inventivno« pornopoetični slovenski naslov, ki asociira mnozhino »jahachev« ali lady Godivo v dvojini, se zdi dostopno le kakshni posebni genialnosti.

REKA BREZ POVRATKA (*River of No Return*; ZDA, 1954; Kinoteka, 14. 11. 2008). Edini vestern velikega hollywoodskega režiserja Otta Premingerja, sicer avstrijskega Juda, (1906–1996); podobno je tudi Fred Zinnemann, prav tako avstrijski Jud, posnel en sam, a zgodovinski vestern (*Točno opoldne*, 1952). Eden od legendarnih vesternovskih »river movies« z eno najbolj znanih filmskih popevk, ki jo poje Marilyn Monroe (1928–1962) z uchinovitim refrenom »Love is river of no return«; na koncu filma namrech odvrzhe rdeche chevlje, v katerih nastopa kot barska pevka, ter s kremenitim drvarjem (Mitchum) in njegovim sinom odide »domov«; kakshna bo kot zheni in mati, s tem se ta preprosto »romantichen« film seveda ne ukvarja ... Cheprav se filmu poznajo vsa ta desetletja od nastanka, she vedno deluje solidno, zlasti kot tako rekoč paradna predstavitev dveh velikih igralskih imen, zmeraj izzivalno dvoumne Marilyn in markantnega Roberta Mitchuma (1917–1997) z njegovo mogochno psihofizichno navzočnostjo

(»strong silent type« ga v filmu oznachi MM). Mitchum je bil nekakšen holivudski »vsakdanji superman«, utelesenje moshkega »arhetipa«, enkratna kombinacija težkokategorijske boksarske telesne silovitosti in mirnega, redkobesednega, premishljujočega, »intelektualistichnega« vedenja; poklicno in zasebno ena najbolj kredibilnih figur svetovnega filma, neoporečen igralski profesionalc in zgleden družinski chlovek brez ekscesov in shkandalov (eden od treh največjih »tough guys« klasichnega Hollywooda; druga dva Jack Palance in Robert Ryan).

MOZH, KI JE UBIL LIBERTYJA VALANCEA (*The Man Who Shot Liberty Valance*; ZDA, 1962; Kinoteka, 22. 11. 2008). Morda najbolj nenavaden film v opusu Johna Forda, po mnogih največjega amerishkega režiserja (rekord: shtirje oskarji za režijo), mojstra »klasichnega modernega« vesterna, v osnovi realistichnega, posnetega v naravi, a ne brez romantichnih, humorno-grotesknh in tehtno simbolichnih elementov. Film, ki ga nekateri kritiki visoko cenijo (kot enega od treh njegovih najboljših vesternov – poleg *Poshtne kochije* in *Iskalcev*), drugi pa ga komaj omenjajo, je nastal v prvi polovici 60-ih let, ko je bila ob evropskem »novem valu« (»destrukcija« filma noir) aktualna kriza in avtokritika vesterna kot zhanra, ki tako rekoch zmeraj po malem umira, a se vedno trdozhivo tudi ozhivlja skozi razlichne »posthumne« stilizacije. V chasu, ko so triumfirale barve, je Ford kot eno svojih zadnjih del naredil ta chрно-beli film, ki je videti, kot bi bil posnet v predvojnem Hollywoodu ter kot natanchen, profesionalno neoporečen (npr. mojstrska koreografija mnozhichnih scen) pregled in povzetek vseh temeljnih znachilnosti Fordovega opusa, njegovega vesterna in zhanra nasploh. Natanchna zgradba iz samih zhanrskih klishejev (od katerih so se razvidno uchili Kurosawa, Leone itd.), ki pa se na koncu, po lagodnem, na trenutke celo humornem, vendar doslednem razvoju v smeri usodnega dramaticnega obrachuna, razkrije kot celovita, temeljito poglobljena subverzija vesternovskega mita, podprta s preprosto, a briljantno vložheno restrospektivno fabulo v smislu »kriminalk«. Kot zmeraj pri Fordu so osnova zanesljivo profilirani glavni liki: John Wayne je predstavnik starega mita revolverashkega pozitivca, Lee Marvin je revolverashki negativc, James Stewart pa je pravnik, predstavnik novega chasa, ki svet civilizira ne z orozhjem, temvech z besedo, s knjigo kot zakonom, v drzhavotvorno organizacijo; tu je tudi klasichno tipizirana pozitivka vesternov Vera Miles, ki namesto skoraj zhe sprejetega domachina Toma (Wayne) za mozha »manifestativno« vzame novinca, prishleka Ransoma (Stewart) ter s tem nakazhe, kje je smer v funkcionalno civilizirano družhinsko-družhbeno prihodnost. Pozitivni revolverash ustrelil negativnega, a vsi mislijo, da je to v resnici uspelo papirnatemu nerodnezhu Ransomu. Ko ta po mnogih letih pride spet v podezhelsko gnezdo Shinbone (Golenja kost) na pogreb starega prijatelja Toma, novinarju lokalnega lista pove resnico, da namrech ni on v dvoboju ustrelil razbojnika, temvech da mu je s strelom iz zasede reshil zhivljenje prav Tom. Novinarju ni do tega, da bi javnosti razkril pravo stran legende, temvech izreche stavek, ki je poanta filma: »Che je legenda boljsha od resnice, vzemi legendo.«

Dodatna poanta: tudi »prava resnica« je lahko mitologizirana, saj obstaja le kot drugachna pripoved s strani po svoje zainteresiranega; nobenega materialnega dokaza ni, da je res Tom ustrelil Libertyja, mogoče je Ransom s svojo razlago le »racionaliziral« svoj občutek krivde tako zaradi uboja chloveka kot zaradi tega, ker je Tomu prevzel nevesto ... Legenda je torej »kreativnejša« in družbeno funkcionalnejša, zlasti v moralnem smislu (nujnost herojskih zgledov) za ljudi pomembnejša od »gole resnice«. Po Fordu je funkcija filma kot umetnosti, da legende neguje, preoblikuje in tudi »konstruktivno razkrinkuje«, zgodbe pa kljub formalno zaokroženi sklenjenosti v svojem mitskem jedru ostajajo (depresivno, nostalgichno, provokativno) dvoumne, odprte, izmuzljive. Potemtakem je (tudi razvojno po nastanku) logichno videti *Kdo je ubil LV* v veliki trojici Fordovih vesternov; druga dva sta *Posbna kochija* (1939) in *Iskalci* (1956), medtem ko npr. *Moja draga Klementina* (1946), ki je sicer sijajen film, nekoliko prevech dishi po »opereti«.

Chlovekov razvoj

Andrej Lenarčič

SLOVENSKI »POCHENI LONEC«

(K predlogom SDS na rob)

Iz vabila SDS k dodatnim predlogom oz. komentarjem vzpodbudno izstopa zlasti stavek: »Slovenska demokratska stranka zaupa podjetnikom in bo storila vse za razmah njihove ustvarjalnosti in uspeha na trgu.« Ta stavek obeta, da utegnejo v slovenskem političnem prostoru pochasi odmeti ostaline zavozhene ideologije in režima, katerega usodno premoch v naši sedanjosti razkriva ugotovitev ameriškega ambasadorja ob drzhavnem prazniku Združenih drzhav, da je v Sloveniji mnogo prevech socializma. Diplomatovala izjava ne preseneča, presenetljivo pa je, da ljudje pri nas v nasprotju z zdravo pametjo pričakujejo, da bodo moderno drzhavo vodili in za propulzivne družbene okolishchine skrbeli ljudje, ki so se »kalili« v različnih »kumrovcih«. Kako naj – za bozhjo voljo – dedich kardeljanskega »odmiranja drzhave« ali »komunalnega sistema« ustvari in vodi drzhavo!? Stvar je she bolj zapletena tudi zaradi tega, ker take sorte »kadri« zelo radi oblechejo nov kozhuh oziroma obrnejo plashch po vetru, saj so tudi v propadlem režimu rinili v ospredje najvechkrat zaradi osebnih ambicij, toda potem ni povsem jasno, ali bi bilo bolj shkodljivo njihovo vztrajanje pri prezhivelih vzorcih ali hlapchevanje novim »modelom« (gospodarjem?). A vendar navedeni stavek vnasha optimizem in pričakovanje, da drzhava ne bo vech gospodarila namesto ljudi, mislila namesto njih, upravljala z njimi in kar je she biserov iz zakladnice dosezhkov proslule ideologije Edine Resnice in propadlih inženirjev dush, ter da bo morebiti vendarle nekoch iz nashega besednjaka izginila raba »republiki«, kadar gre za pojem *drzhavni*, pa da nashih ushes ne bodo vech muchili komentatorji s TV zaslonov s svojimi »družbenimi proizvodi«, katerim se je v zadnjem chasu (kot neka nova podvarianta?) pridruzhil celo »bruto drzhavni proizvod«! Kot da bi vse prishlo prav, da le ni tisto res pravo ... Tako nekako so v neki zgodbi oslu natikali zelena ochala, da je bil zadovoljen z oblanci. To in ono, vsekakor pa prevech vsega takega, dokazuje, kako globoko tichimo v nekih prezhivelih, propadlih vzorcih. In vsaj rahlo komichno, che ne zaskrbljujoche tragichno je, da s svetilniki in napotki za »izhod iz egiptovske suzhnosti« v znatni meri opletajo sotrudniki propadlega suzhenjstva in njih »izdelki«.

Ni dvoma, da kriza opominja in da tu navedeni predlogi sprememb ustave razkrivajo, da problemi so. Je pa vprashanje, ali je v pochenem loncu mogoche skuhati karkoli uzhitnega. She tako dobro premishljeni posamezni ukrepi – recepti – ne pomagajo, che je lonec neuporaben. Zgodovina in realno zhivljenje okoli nas izprichujeta, da so recepti lahko različni, jedi pa vseeno dobre. Da pa pri nas

nikakor ni mogoče skuhati okusnega obroka zhe dvajset let, cheprav receptov mrgoli, kazhe na to, da je po vsej verjetnosti nekaj narobe z loncem. Ker je v tukaj obravnavanem primeru lonec drzhava, je očitno ta napachno sestavljena. Jo je treba »resetirati« (kakor smo pred chasom lahko slishali), che naj stvari delujejo.

Kar je mogoče prebrati v predloženem predlogu ustavnih sprememb, ne pushcha dvoma, da she imamo ljudi, ki vedo in znajo upravljati s posameznimi področji drzhave, citirani stavek o zaupanju podjetnikom pa tudi obeta, da bo konec zlorabljanja drzhave za klikarske interese. Torej z recepti – z dodajanjem kolichin in zachimb – ne kazhe zamujati. Predvsem zaradi lonca, ker je ta glavni problem, ki ga je treba urediti, preden se prichne s kuho.

Najprej je torej na vrsti drzhava. Razumevanje njene vloge. Njena strukturiranost. Funkcioniranje. Sprejetost. Odzivnost. In smo pri zacetku »zgodbe«.

Stanje, ki ga danes zhivimo v Republiki Sloveniji, je derivat vlohkov in procesov, ki so kulminirali na zacetku 20. stoletja, ter so se potem kataklizmichno sproshchali in nazadnje sprostili leta 1991 v razpadu umetne balkanske tvorbe. Vmes je bilo vsega dovolj in prevech, najvech pa unichevanja in mrlichev. Zadeva ne bi bila tragiczna, che bi svojo drzhavo zgradili na njenih realnih temeljih, ne pa na gomili razvalin, na ideoloshkih predsodkih in izmishljijah. Vsebina te gomile in ostalih naplavin nas tare in tezhi zhe dve desetletji, in je torej tako njena vsebina kot kolichina vsem znana. Ni pa dovolj znano oz. je skrito za podtaknjenimi ideoloshkimi predsodki, kaj tichi pod to navlako. Che naj drzhava odrazha dejansko prepletenost danosti in vzpostavlja idealno souchinkovanje dejavnikov, sluzhech dobremu pochutju, identiteti, poslovni uspeshnosti, varnosti, prihodnosti, sozhitju prebivalcev, drzhavljank in drzhavljanov, potem so prizadevanja brez smisla, dokler ne odkrijemo temeljev, ki so skriti pod navlako, a hkrati tudi nalashch zanikovani.

To zanikovanje bi lahko strnili v nekaj uveljavljenih obrazcev: *Hlapci, za hlapce rojeni. Nikoli nismo imeli svoje drzhave. Nikoli nismo imeli svojih vladarjev. Nikoli nismo imeli svojega plemstva. Nasba drzhava stoji na kulturi. Nismo vojaki.* (Vishek sprevrzhenosti je, da imamo v najimpozantnejshi zgradbi, izvirno namenjeni parlamentu, sedezh univerzel!) Zhe teh nekaj primerov pove, da so temelji sicer skriti pod omenjeno gomilo in navlako, a hujsha od tega je sistematchna indoktrinacija, katere namen je pozaba lastne preteklosti, odrekanje lastni identiteti. Dokler to pochne tujec zaradi lastnih koristi, je mogoče razumeti, in je odpor mozhen. A opravititi imamo s katastrofo, ko postanejo taka gesla nashe vodilo, unichevanje in zanikovanje lastnih temeljev pa politichni in znanstveni progam pod zastavo domoljubja in osvoboditve.

Ključno dejanje, ki je dolochilo, kaj bo z nami danes, se je zgodilo ob koncu prve svetovne vojne. Do tistega trenutka smo bili Slovenci tisooh let in vech, pach vso znano, dokumentirano zgodovino, sestavni del razvijajoche se evropske civilizacije. Zhiveli smo svoje zhivljenje v obliki in na nachin, kakor je bilo to v razlichnih dobah v navadi. Vsekakor pa smo zhiveli v svoji domovini, v svojih

dezhelah, ki smo jih z lastnim delom oblikovali, jih poimenovali v svojem jeziku in v tem jeziku tudi uresnichevali vse svoje družbene potrebe. Z jezikom in kulturo smo se seveda predstavili sebi podobnim v sosedstvu. »Zraven« smo bili pri vseh ključnih atributih drzhavnosti in javnega udejstvovanja – od diplomacije do vojske in drzhavne uprave. V korak smo stopili z najpomembnejšo zgodbo moderne zgodovine – z izumom tiska in s knjigo. Velikansko (za tiste chase) shtevalo knjig v jeziku »hlapcev in dekel« bi bil popoln nonsens, če jih ne bi brali tisti, ki so jih plachali – to pa je bil parlament dezhele Krajske. Torej je bila slovenshchina nekaj takega, kot tisto, kar danashnja birokracija tlachi pod kategorijo »jezik v javni rabi«! »Zraven« smo bili tudi v znanosti in tehniki. In imeli smo svojo drzhavo – celo vech drzhav – in seveda tudi svoje vladarje.

Krik, da nikoli nismo imeli svojih vladarjev, postane smeshnica takoj, ko pogledamo chez planke. Veliki Rusi so imeli zelo malo »svojih« carjev/caric. Vechinoma so bili Nemci. Nemec je bil celo prejsnji moskovski patriarh! Pa ni zaznati, da bi Rusi zaradi tega imeli kak problem. Chehi so imeli za kralja Habsburzhana. Madzhari tudi. Bolgari so imeli Nemca iz rodbine Sachsen-Coburg, Romuni prav tako Nemca. Angleshki kralji so hannoverskega rodu in so si le »zaradi lepshega« (ko so se igrali vojne z bratranci) izmislili kamuflazhni naslov »Windsorski«. Shvedom je kraljevsko dinastijo dostavil Napoleon – chistokrvnega Francoza. Shpanci so »prenashali« ali Habsburzhana ali kakega Bourbona. Slednjega imajo she danes chisto za svojega. Fraza »lastni vladarji« in lamentiranje s tem v zvezi je torej napaka v razumevanju sistema. »Lasten« je tisti vladar, ki ga ljudstvo izbere ali potrdi »na krajevno obichajen nachin« (kakor danes predsednika ali parlament). Slovenci smo zhe v pradavnih chasih svoje vladarje potrjevali na celo posebej zanimiv/odmeven nachin. In Habsburzhani, vladarji vse do omenjenega »ključnega dejanja« v letu 1918, so bili tolikokrat potrjeni kot vojvode v dezhelah, v katerih smo zhiveli in kjer so zhiveli tudi oni (!), da so v stoletjih pach dobili dedno pravico in je bilo potrjevanje zgolj formalnost. A bilo je!

Krik, da nikoli nismo imeli svoje drzhave, je nich manjsa smeshnica kot tozhba glede vladarjev. She hujsha, do neke mere zaradi posledic tudi tragiczna smeshnica je manipulacija »prorachunskih zgodovinarjev«, ki zavzeto razlagajo, da ne gre zamenjavati drzhave danes z drzhavo nekoch, v isti sapi pa odrekajo Slovincem lastno drzhavo, ker nekoch nismo imeli take, kot je obichajna danes. Kakrshnakoli zhe je bila drzhava nekoch, prej ali kasneje, dejstvo je, da so bile to nashe dezhele, v katerih smo zhiveli in zanje pocheli marsikaj, tudi umirali, ko smo jih branili. Da so bile te nashe dezhele drzhave, pove zhe etimologija, saj beseda dezhela v slovenshchini pomeni drzhavo. Beseda drzhava je prishla v nash jezik od drugod. In so imele te nashe dezhele/drzhave tudi vse atribute, ki dolochajo drzhavo. Imele so ozemlje, mejo, drzhavljane in oblast. Vedno znova so se pojavljala dejanja z dokumenti, ki so izpostavili to drzhavnost. Francoske vojne v chasu Napoleona so prinesle mirovne sporazume (torej dokumente internacionalnega prava), v katerih so nashe dezhele v francoshchini poimenovane *états héréditaires* (dedne drzhave!). V cesarskem patentu iz leta 1804, s katerim je Habsburg z uvedbo

dinastičnega naslova »cesar Avstrijskega cesarstva« nadomestil izgubljeni naslov rimskega cesarja, ki ga je ukinil Napoleon, natančno piše, da ta naslov v ničemer ne zadeva zgodovinske avtonomije dednih držav/vojvodin. Ob znameniti *Poravnavi* leta 1867, s katero se je začelo zadnje dejanje habsburške vladavine na ozemlju Avstrijskega cesarstva in Kraljevine Ogrske, se je izkazala tudi internacionalnopravna subjektiviteta nashih dežel/drzhav. V tem dokumentu je namreč zapisano, da Dvojno monarhijo sestavljajo Kraljevina Ogrska ter vojvodine in kraljestva, ki imajo svoje predstavnike v cesarskem svetu na Dunaju. Drzhavni subjekti, ki stopajo v odnose z drugimi drzhavnimi subjekti, so brez dvoma subjekti mednarodnega prava.

Slovenci smo torej od nekdaj in vedno imeli svoje drzhave in svoje vladarje. To dejstvo toliko bolj izstopa, če – le kot ekskurz – pogledamo k južnim sosedom, kjer se s svojo drzhavnostjo postavljajo mnogi, pod istim prividom pa so tudi nashi politiki, ki so navdusheno ignorirali lastno drzhavnost in tako Slovencem gradili neko prihodnjo usodo.

Južni sosedje so morebiti imeli neko drzhavo v nekem davnem chasu nekje bolj južno kot danes. Kar pa je dovolj natančno dokumentirano, je dejstvo, da so oblast, in to absolutno, »na madzharski nachin«, ki ni dovoljeval suverenih vojvodin, kakršne so bile v navadi v Svetem rimskem cesarstvu, v zgodovinsko dokumentirani dobi prevzeli madzharski kralji, ki za svojo vladavino nad temi ozemlji niso potrebovali nobenega soglasja/potrditve. In so obravnavali svojo kraljevino kot celovito in enovito. Tako celovito in nedeljivo je bilo ozemlje kraljevine Ogrske do konca KuK. Zaradi te celovitosti ni uspel poskus trializma nadvojvode Ferdinanda, in to celovitost je zapisal v svoj *Manifest* zadnji cesar Avstrije in kralj Ogrske – Karl I., kjer je posebej poudaril, da ne more dopustiti razkosanja celovite kraljevine Ogrske. Na celovitost je namreč prisegel, ko je prevzel madzharsko krono. Od neke lastne drzhavnosti onkraj južnih mejnih rek v neki sivi davnini torej ni ostalo dosti. Nasprotno pa je drzhavnost slovenskih dežel trajno in dokumentirano dejstvo od zacetkov zapisane zgodovine do vkljuchitve teh dežel v južnoslovansko tvorbo decembra 1918.

Slovenske dezhele z lastno oblastjo in vsemi drugimi drzhavnostnimi atributi so se na podlagi obstojechih dejstev, ki jih je evidentiral Karlov *Manifest* z dne 16. oktobra 1918, lahko legalno, legitimno in svobodno združile med seboj in z drugimi subjekti mednarodnega prava. Tiste dezhele Avstrijskega cesarstva, v katerih so bili drzhavljeni nemshkega jezika v vechini, so se zhe 21. oktobra združile v Nemshko Avstrijo. Tudi slovenske dezhele in vechinskoslovenski del Shtajerske in Koroshke so se združili pod oblastjo ljubljanskega Narodnega sveta, a ne z namenom sestaviti – konchno (!) – samostojno Združeno Slovenijo, marvech so domachi politichni voditelji s sumljivim mandatom (dejansko ga sploh niso imeli) skupaj z zagrebshkim Narodnim vijechem 1. decembra 1918 v Beogradu razglasili združitev s Kraljevino Srbijo. Srbski regent Aleksander je na Pavelichevo (ni istoveten z ustashkim vodjem) adresno, v kateri je ta izjavil, da se drzhava SHS združuje s kraljevino Srbijo, odgovoril, da ga veseli, da se

DEZHELE DRZHAVE SHS združujejo s Kraljevino Srbijo. S tem je na diplomatsko običajen način dezavuiral Paveličevo izjavo, saj država SHS ni bila nikakršna država, slovenske dezhele v njej pa so bile države, in le z njimi se je, kot enaka z enakimi, smela združiti Kraljevina – država Srbija. Hrvashko in Slavonijo pa je obravnavala tako, kakor jima je dejansko shlo – kot okupirano madzharsko ozemlje (to je Vojvodino in Slovensko krajino), katerega usodo je kasneje določil sporazum v Trianonu.

Drzhavnost in avtonomija slovenskih dezhel v trenutku vstopa v balkansko tvorbo, ki je razpadla leta 1991, je torej na dlani. Razlogi, da so se slovenski voditelji odločili, kakor so se, in Slovencem odrekli drzhavno samostojnost v Združeni Sloveniji, ki je bila po stoletju krchevitega boja končno na mizi in utemeljena na isti ustavnopravni podlagi, kot so jo imele »nemshke« dezhele, ki so ustanovile Nemshko Avstrijo, pa so dosti manj jasni. (»Maiestät, zu spät«, je rekel Koroshec cesarju; »posek« je bil očitno zhe sklenjen in usoda Slovencev zapechatena z genocidno-idiotsko farso »troedinega plemena«.)

Notranjo logiko oz. mehanizme, ki so na delu v tej zvezi, lepo ponazarja najnovejša iznajdba vodilnega nacionalnega zgodovinarja, specialista za to obdobje, ki jo je zapisal v obliki: Če bi ne ustvarili Jugoslavije, bi nas razkosali. Ta dosežek chloveshkega uma je fenomenalen. Tvorba je namrech nastala na tako popolnoma in vsestransko razkosanem »slovenskem truplu«, da si popolnejshe razkosanosti ni mogoče niti predstavljati. To razkosavanje se je zachelo in se razdivjalo shele po iznajdbi in uresnichenju balkanske tvorbe. Do zadnjega trenutka A-O je bil Trst največje slovensko mesto in sredishche slovenskega delavstva, Gorica pa kulturno, cerkveno in politichno sredishche vse slovenske Primorske z izdatnim uchinkovanjem tudi v ostalih slovenskih dezhelah. Celovec je bil srchika slovenske knjige in zalozhnishtva brez primere. Kranjska in juzhna Shtajerska sta bili nemudoma okupirani s tujo vojsko, to je z vojsko tujega jezika in tuje pisave, ki je preplavila dezhele nich manj kot italijanska okupacija Primorsko. Razlika je bila le v tem, da so se Primorci smeli upirati, Kranjci in Shtajerci pa ne, saj so bili »osvobojeni« ... Chesa? Lastne drzhavnosti in identitete! Ne univerza ne akademija znanosti nista smeli nositi slovenskega imena. »Nepodobni uchitelji« so se chez noch znashli globoko na Balkanu, občutljivo podrochje zgodovine pa so na univerzi prevzeli tuji profesorji. Bilanca pobojev in usmrítev v seshtevku po skoraj sto letih nasilja in destrukcije nacionalne samobitnosti skoraj ne pokazhe razlike glede na »cono« tako italijanske kot jugoslovanske okupacije.

Koroshka in madzharska »okupacija« in stanje ondod pa je *sui generis*. Dezhela Koroshka in del Slovenske krajine (tj. Prekmurje in Porabje) sta namrech ostala v okviru svojega dotedanjega shirshega drzhavnega okolja. Pri tem se je vsaj na Koroshkem silovito razmahnil protislovenski sentiment, prisoten seveda zhe oddavna, le da je tokrat dobil krila na podlagi nespornega dejstva, da so nekateri sodrzhavljani slovenskega jezika pomenili tistim nemshkega jezika in ostalim »koroshko razpolozhenim« očitno »nevarnost za enotnost in celovitost tisochetne drzhave/dezhele«, ki so jo hoteli Slovenci (»Chushi«) poriniti pod tujo

balkansko monarhijo. Najprej shtajerska (Maistrova) in kranjska, potem pa še srbska vojska so bile za Koroshko vsekakor tuj agresor in »jugoslovanska« grozinja. Da to drzhi, dokazuje Maistrov »uspeh« na Shtajerskem, kjer sta bila Maribor in Ptuj prav toliko »nemshka« kot Celovec na Koroshkem, pa je vseeno prishlo do razdelitve dezhle brez vojaskih spopadov, saj so bili akterji »domachi«, znotraj ene drzhave. »Umiritev« mariborskih nemshkutarjev ni bila vojna niti ni bila podobna silovitim spopadom, ki so izbruhnili na Koroshkem, ko so tja prishle Maistrove enote, ter kasneje, ko je intervenirala srbska vojska in povzročila »dokončno izgubo Koroshke«. Ta je bila dejansko in dokončno izgubljena zhe tisti hip, ko je Koroshec zavrnil Karlov *Manifest* in Slovenci na Koroshkem niso bili vključeni v drzhavne organe, ne pa shele s plebiscitom, katerega izid je bil logichna in neizogibna posledica ravnanj odgovornih udeležencev. O usodi, ki je doletela koroshke »domorodce« v »zibelki slovenstva« spricho tako zavozlane konstelacije takoj po razpadu KuK, nato v chasu Anschlusa in she po vojni, zaradi chesar je obupni »poslednji boj« Slovencev na Koroshkem postal popolnoma brezupen, pa dovolj nazorno govori najnovejši »dosezhek« na Koroshkem, ko se je nosilna nacija dezhle naposled, komaj po stoletju, znashla na ravni nekaj kvadratnih metrov »Ortstafelnov«. Slutnja, da podobna situacija kot na Koroshkem chaka Slovence tudi drugod v njihovih dezhelah, ni ravno popolnoma brez vsake osnove, che le pogledamo okoli sebe. Zhe na drzhavnih proslavah v Sloveniji je marsikaj slovenskega odvech ali pa se kot slovensko podtika »tujo uchenost«.

Raznarodovalno nasilje, ki spremlja usodo Slovencev, od nekdaj zhivechih v svojem okolju, ki she danes izprichuje njihovo sobivanje z naravo in lastnimi dezhelami tako v zunanji podobi kot v poimenovanju naravnih pojavov in sploh v marsikod she zhivi govorici, se je stopnjevalo hkrati z imperialistichno in rasistichno obsedenostjo, ki je zajela Evropo in svet v 19. stoletju. »Sovrazhni prevzem« je sistematically radikal narodov zgodovinski spomin, njegovo istovetenje z dezhelo/drzhavo, z njenimi atributi (vojsko, oblastjo), z dosezhki od politichnih prek znanstvenih in kulturnih do drzhavnishkih ved, ter hkrati imputiral občutek tujosti, prihajashstva, odvisnosti od »bratovske ljubezni«. Na ta nachin je slovansko sosedstvo vsaj enako, che ne morebiti celo bolj uchinkovito kot nemshki, italijanski in madzharski shovinizem, »spreminjalo narodni znachaj Slovencev« (Kocbek je tovrstno nasilje nad entiteto institucionaliziral v svoji znameniti točki programa OF).

Bilo je tako, da se je obramba Slovencev pred plazom nemshkega shovinizma in italijanskega iredentizma sprevrgla v popolno podreditev tretji strani, ki je stisko Slovencev izrabila za lastni dobichek. Projekt Jugoslavija je bil vsekakor izpeljan na rachun zhivljenjskih interesov Slovencev in v najvechjo korist prvega (juzhnega) sosedu, ki se je na rachun slovenske drzhavnosti zavihtel s polozhaja teritorija ogrske kraljevine v subjekt drzhavnega prava kot nekakshna republika znotraj Jugoslavije ter si zvijachno in z etnichnim chishchenjem prisvojil ogromno ozemlja slovenskih dezhel, ki so jih zvalili v zlokobni projekt (»Grobovi tulij«). Namesto

»narodne reshitve« smo se Slovenci znashli razkosani, zatirani, osiromasheni, pobiti, pregnani v tujem svetu, prikrili so nam nasho drzhavnost in usodno nacheli nacionalno (samo)zavest in identiteto. Zato ni bilo nobeno presenechenje, da nosilci osamosvajanja prejkone niso imeli pojma, kaj osamosvajajo. Razlicni dokumenti, celo ustavni, razkrivajo, da niso dosti vedeli niti o tem, kako. V tej lushi je pravzaprav she dobro, da je danes tako, kot je. Bilo bi lahko she slabshe, saj so imeli interesi prvega (juzhnega) soseda oчитno prosto pot in predane sodelavce med vodilnimi tostran. A to je do neke mere razreshil *Sporazum o arbitrazhi*.

Prichujochi premislek, izzvan z vabilom h komentiranju predlogov SDS, se mora omejiti na »lonec«, omenjen na zacetku. Vsak dan znova namrech lahko poslushamo vprasanja, kako razreshiti gordijski voz, v katerem tichi nasha drzhava. Kot zhe recheno, ni reshitve v nobenem receptu ali kuharju, dokler lonec ni v redu, dokler v njem ni mogoche kuhati. Skuhati se pa v nashi drzhavi ne more nich uzhitnega za drzhavljanke in drzhavljane ter za druge prebivalce, dokler bo Republika Slovenija s seboj vlahila vso navlako, zaradi katere se je morala osamosvojiti. Dejansko stanje je podobno zgodbi o chloveku, ki se je znashel v kloaki, se po chudezhu nekako izvlekel, potem pa pustil na sebi vso nesnago, namesto da bi se opral.

Iz doslej povedanega je razvidno, kaj in zakaj je leta 1918 na slovenski strani vstopilo v novonastalo juzhnoslovansko drzhavno tvorbo. To so bile slovenske dezhele/drzhave pod vladavino Narodnega sveta v Ljubljani, ki je skladno z ustavnim aktom, v katerem je bilo utemeljeno tudi uradno naznanilo zvezni administraciji na Dunaju, prevzel vsa ustavna in zakonska pooblastila v slovenskih dezhelah: Primorska (Gorishka, Trst, Istra z otoki), Kranjska, povsem slovenski del Koroshke in juzhni del Shtajerske – po dogovoru z Gradcem. Naknadni sporazum v Trianonu je priznal Kraljevini SHS she vechji del Slovenske krajine prek Mure do Drave in dolochil mejo na Dravi od Zavrcha do sotochja z Muro pod Kotoribo, ki je bila vedno meja med Slovensko krajino in Hrvashko znotraj Kraljevine Ogrske. Nobena hrvashka lokalna uprava – drzhavne tako ni bilo, razen ustashke med Drugo vojno in potem od 8. oktobra 1991 naprej – nikoli ni segala prek Drave na teritorij Slovenske krajine. Prevzem drzhavne oblasti na tem ozemlju – kakor seveda tudi na ozemlju Primorske (Istre in otokov) – po razglasitvi hrvashke samostojnosti 8. oktobra 1991 je sholski primer okupacije. Obnashanje slovenske politike takrat pa, uposhtevajoch nekatere pikantne posebnosti, zasluži precej grobo, neprijetno oceno.

Danes je oddaljenost od dogodkov zhe tolikshna, da je slika dokaj jasna. Pokazalo se je, da je v nasprotju z vsakim pravom, mednarodnim pa she posebej, slovenska osamosvojitvev potekala ob popolni ignoranci dejanskega drzhavnopravnega in internacionalnopravnega polozhaja. V nobeni obliki ni bilo uposhtevano, kaj je v Jugoslavijo vstopilo, in da mora to isto tudi izstopiti iz nje ob osamosvojitvi. Predmet eventualnih pogovorov so lahko le tista dejstva, zaveze in koristi, ki so nastali v chasu sobivanja znotraj skupne drzhave. Posebno poglavje, ki

neposredno zadeva aktualno krizo in vprašanje, kako iz nje, je strukturiranost osamosvojenе držhave, pri kateri zaradi ignoriranja zgodovinskih dejstev in danosti prevladuje vse tisto nezdravo, slovenski državnosti in identiteti nasprotno, kar se je nagrmadilo na slovenske hrbte znotraj Jugoslavije in je povzročilo splošno soglasje, da je treba ven. Ja, ven je shel spak, ki je nastal znotraj Jugoslavije, ne pa tisto, kar je leta 1918 prishlo vanjo.

Che je tisto, kar je nastalo iz slovenskih dezhel znotraj Jugoslavije, pognalo Slovence v reshilni beg, potem se je treba predvsem znebiti tega bremena! Treba je vrniti državnost slovenskim dezhelam, seveda tudi državnostne attribute in identiteto njihovim državljanom ter drugim prebivalcem različnih etnij, ki od nekdaj tam prebivajo, ter vzpostaviti zvezno republiko kot uresničitev pradavne zhelje Slovencev, ki so jo njihovi voditelji leta 1918, ko je bila »Zedinjena Slovenija« zhe na mizi, po nemarnem zapravili za skoraj sto let in s tem povzročili nepopisno škodo ljudstvu. Osamosvojitve je bila možnost postaviti državnostno strukturo Slovenije na njene prave, zdrave temelje. Ker to ni bilo storjeno, nas tepejo krize in tezhave, ki jih sicer ne bi bilo. Vsaka dezhela zna sama dosti bolje prisluhniiti svojim potrebam in jih uskladiti z možnostmi. Zvezna administracija lahko dosti bolj racionalno, a hkrati uchinovito izvrshuje klasična »zvezna« pooblastila in naloge na zunanjem in notranjem področju. Zvezna strukturiranost držhave hkrati v celoti ustreza zahtevam EU po regionalizaciji, brez dvoma pa tudi sama po sebi pomeni neposredno pomoč, možnost uchinovitega sodelovanja pri reshevanju zhivljenjsko pomembnih vprašanj Slovencev v dezhelah onkraj državne meje. Usodnost stanja, ko vlade dezhel v sosedstvu pri reshevanju problemov »svojih« Slovencev nimajo pravega sogovornika na tej strani, se je v vseh svojih dimenzijah razkrila prav danes v dezheli Koroshki. Stanje na italijanski strani prav tako govori o tem. In seveda na Madzharskem – vprašanje trenutno zasedenih delov slovenskih dezhel pa glasno vpije svojo resnico. Prekinitev ignorantskega obnashanja in uposhtevanje dejanskega stanja – torej ustavna preureditev držhave v zvezno republiko dezhel – bosta vzpostavila tudi ugodno ozrachje za to, da bodo pozitivne možnosti, ki jih ponuja *Sporazum o arbitražbi* glede juzhne državne meje, prishle do izraza, in da jih bo slovenska vlada s predstavivijo internacionalnopravno relevantnih dejstev, kakršna terja *Sporazum o arbitražbi* in z njimi razpolaga le Slovenija, tudi v celoti izkoristila.

Popravilo »lonca« ali »resetiranje držhave« (che slednje zveni bolj sodobno) v zvezo dezhel, s katerimi se njihovi prebivalci kljub skoraj stoletni destrukciji she vedno identificirajo, bi v trenutku omogochilo kuharjem, da bi konchno skuhali Slovencem in ostalim državljanom in državljanom ter prebivalcem Zvezne republike Slovenije res technu »hrano«, potrebno za zdravo sobivanje.

Vsa sprevrzhenost sedanjega stanja vsak dan znova bruhne na plano – celo na državnih proslavah...

(6. 7. 2011)

Za zgodovinski spomin

Andrej Lenarčič

NAMESTO IN MEMORIAM

(ob smrti Otona Habsburškega)

Odsotnost vsake zgodovinske (samo)zavesti

Dne 4. julija 2011 je v 98. letu življenja po daljšem bolehanju zaradi padca na svojem domu v vili Austria v kraju Pöcking na Bavarskem umrl Oton Habsburški, sin cesarja Karla I., zadnjega suverena slovenskih dežel Avstrijskega cesarstva in kralja Kraljevine Ogrske, ki je moral po koncu I. svetovne vojne, po skoraj osemsto letih od prihoda grofov s švicarskega Habichtsburga v dežele nekdanje Karantanije, zapustiti svojo domovino in položaj, ter je umrl 1. aprila 1922 v izgnanstvu na portugalskem otoku Madeiri, kjer so ga 5. aprila pokopali v cerkvi Nashe Gospe na Gori (tam je še vedno pokopan). Na njemu namenjeni prostor v dunajski habsburški kapucinski grobnici ga niso prenesli na željo družine zaradi hvaležnosti do prebivalcev Madeire, ki so pokojniku izkazali veliko dobrega v času bolezni in v njegovem ubosstvu ter so mu tudi ob smrti izkazali izjemno spoštovanje.

Oton Habsburški je o svoji usodi povedal nekaj bistvenega: Kdor se je rodil kot cesar, je s tem usodno zavezan. Rekel je tudi, da je zadovoljen, ker mu je bilo namenjeno politično delovanje v demokratičnih telesih, in ne vladanje suverena, ker je to nepopisno naporen poklic, hkrati pa je bilo politično delo njegova prava strast. Kot evropski poslanec dežele Bavarske in kot voditelj ter na koncu chastni predsednik *Pan-evropske unije* se je močno udejstvoval v političnem življenju »posthabsburške« Evrope. Opazni sledovi so ostajali za njegovimi protinacističnimi prizadevanji, za obnovo Avstrije po Anschlusu, za povezovanje evropskih narodov, ob rushenju berlinskega zidu in v času balkanskih vojn v 90-ih letih.

V ponedeljek, 11. julija, se je v Münchnu od pokojnika poslovila Bavarska s slovesnim rekvieom, ki ga je koncelebriral münchensko-freisinhski nadshkof, kardinal Marx. Slovesnosti so se udeležili poleg sštevilnega sorodstva še sedanji in nekdanji vodilni bavarski politiki, nekateri zvezni ministri, nekdanji avstrijski kancler Schüssel, predsednica slovashke vlade Radichova in mnogi drugi iz vrst politike, chlani razlicnih združenj, viteskih redov, domovinskih organizacij in pripadniki starih plemishkih rodbin.

Med prapori, ki so popestrili prizorishche pred Theatinerško dvorno cerkvijo v sredishchu Münchna, je najbolj izstopala zastava Republike Hrvatske. To dejstvo zasluži nekoliko poglobljen pogled in oceno.

Tako je bil uresnichen nachrt prevzema karantanskih dezhel iz rok Cheha, ki jih je združil pod svojo oblastjo in ustvaril ogromno »slovansko« drzhavo od Shlezije do Benetk. Nemshki volilni knezi so ta dogajanja opazovali s skrajno nezaupljivostjo in namesto Otokarja, ki je to chast prichakoval kot samoumevno, za »rimskega kralja« izvolili manj pomembnega Habsburzhana, shvabskega grofa, chigar naloga je bila ustaviti »shiritev slovanstva« na vzhodu. Po zmagi in unichenju Otokarja je Rudolf dodelil svojim kumanskim pomagachem (iz Ukrajine) mnoga posestva v karantanskih dezhelah, odkoder so izgnali Otokarju lojalne stare rodovine. Leta 1282 pa je Rudolf stanje v osvojenih dezhelah uredil tako, da je oblast v njih razdelil med svoja dva sinova. Tako se je zachela habsburshka cesarska avantura, ki jo po 723 letih dokonchno zakljuchuje pogrebno obredje te dni na Bavarskem ter konec tedna v Avstriji in na Madzharskem.

Dogodki ob prvem velikem prevratu na obmochju nekdanjih karantanskih dezhel, kar v resnici je ta prevzem (dedne) oblasti s strani potentne habsburshke rodovine, so odlochilno zaznamovali potek zgodovine Slovencev, ki so prebivali v dezhelah Shtajerski, Koroshki, Kranjski, Furlaniji in Slovenski marki. Zhe Otokar je v dinastichnih previranjih z Madzhari trgoval z ozemlji in je prepustil del Shtajerske (Slovensko krajino – Totszag, danashnje Pomurje in Porabje) prek Mure Madzharom. Dinastichna matematika je schasoma izoblikovala dezhele, kakrshne so dochakale razpad habsburshke vladavine pod njeno neposredno oblastjo (Slovenski krajini so Habsurgi vladali kot kralji Ogrske). S Slovenci poseljene so bile do novejshe dobe vojvodine Shtajerska, Kranjska in Koroshka ter Primorje, ki je bilo sestavljeno iz poknezhene grofije Gorishke, mesta Trsta in mejne grofije Istre z otoki. Onkraj juzhnih meja Primorja, Kranjske in Shtajerske je bila enovita in celovita kraljevina Ogrska, fantazijsko srednjeveshko hrvashko drzhavo znotraj nje pa sta v svojih politichno-oblastniskih igrarijah veshche zlorabljala tako habsburshka kot papeshka politika z namenom omejevati moch Madzharov, za poskuse prodora prek Srbije proti Bosporju in hkrati za slabitev slovanskega bloka. A to ne more spremeniti naslednjih temeljnih dejstev:

Madzharska drzhava je bila od vsega zachetka zasnovana drugache kot Sveto rimsko cesarstvo. Ustavni akti ogrske kraljevine poudarjajo to drugachnost, ki se kazhe v tem, da drzhava ni sestavljena iz bolj ali manj avtonomnih vojvodin, kaj shele iz suverenih, kakor so bile vojvodine in kraljestva v Svetem rimskem cesarstvu. Vsa oblast na Madzharskem je bila v rokah kralja. Bani razlichnih »kraljevin« in podobnih teritorialnih enot so bili navadni drzhavni uslužbenci. Habsurgi pa so svoje napore, da bi oslabili Budim in se polastili absolutne oblasti v Ogrski, spretno preigravali na relaciji Zagreb – Budim in drazhili Madzhare s shchuvanjem Hrvatov. No, temu so Madzhari napravili konec s *Poravnavo* leta 1867. Povrh so od Franza Jozhefa izsilili she primorsko Reko, ki so jo kot gubernijo podredili neposredno Budimu. Celovitost – nedeljivost kraljevine Ogrske je vedno znova prihajala na dan. Tako je bila nepremostljiva ovira pri

poskusih uvedbe trializma (»slovanska stran« – Slovenci, Hrvati, Srbi znotraj KuK – se ni mogla združiti, ker Budim ni dovolil cepitve svojega drzhavnega teritorija); tudi Karl je moral nedeljivost Ogrske uposhtevati pri svojem oktobrskem *Manifestu* – zadnjem veljavnem ustavnopravnem aktu, ki priznava dezhelam/vojvodinam njegovega »cesarstva« vse dotlej obstoječe attribute: suvereniteto in pravico svobodnega združevanja, nikakor pa ni mogoče deliti enovite Ogrske.

Vech kot sedemstoletno dinastichno-politichno epopejo Habsburgov je doletelo zadnje dejanje v drugi polovici devetnajstega stoletja, ko so se spopadli imperialistichni globalni interesi in je okostenela dinastichna struktura pokazala, da se ni zmozhna prilagajati. Nemshkonacionalistichne sile in juzhnoslovanski projekt so ob koncu prve svetovne vojne sesuli drzhavo A-O. To dejstvo je bilo prava katastrofa za Slovence, ker so tik pred koncem Dvojne monarhije dobili »na mizo« ustavni akt, ki je predvideval ustanovitev Zedinjene Slovenije. A slovenska politika – zlasti njeno klerikalno vodstvo – je bila popolnoma ukleshchena v program Jugoslavije, to pa je takoj povzročilo popolno razkosanje slovenskega nacionalnega teritorija med shtiri tuje drzhave, in Slovenci so v njih postali zatirane manjshine. Nasprotno pa so dezhele oziroma tisti deli dezhel, ki so imeli nemshkogovorecho vechino, v skladu z *Manifestom* takoj vzpostavili zvezo teh dezhel kot »DeutschÖsterreich«, danes Zvezno republiko Avstrijo. Slovenska drzhavnost – drzhavnost dezhel – je ostala zapushchena v jarku, stoletno suzhenjstvo v balkanski tvorbi pa je unichilo vsaj polovico nacionalnega bogastva, tradicijo, tisocholetno vpetost v evropsko kulturo, znanost in politiko, ter je pomenilo tudi pomor in begunstvo stotisochev Slovencev.

Stanje, ki v leta 1991 razglasheni osamosvojeni Republik Sloveniji vlada vse do dandanes, pricha, da 25. 6. 1991 »osamosvojitelji« niso osamosvajali dezhel, slovenske drzhavnosti in identitete, ki je leta 1918 vstopila v Jugoslavijo, marvech Socialistichno republiko Slovenijo, kakrshna je nastala znotraj SFRJ. Osamosvojitelji so zanemarili drzhavnost, ki ne mine. Pozabili so na drzhavnostne attribute slovenskih dezhel, ki smo jih, podobno kot slovenske koroshke pesmi Nemcem, prepustili zlasti Hrvatom, ki jih niso imeli. Nashi osamosvojitelji niso omogochili vrnitve Slovencev k starim evropskim koreninam. Dogajanje na politichni sceni, javni dogodki, dogodki v DZ in she vse drugo, vpije, da smo she vedno trdno v kleshchah balkanske, z ideologijo kontaminirane umetne tvorbe. Pomagalo ni niti chlanstvo v EU. Vse ostale republike SFRJ imajo vech od nashega chlanstva kot mi sami. Prishlo ni do nikakrshne civilizacijske diskontinuitete ali vsaj do poskusa vrnitve nashe stare, domache, evropske, srednjeevropske stvarnosti. Stanje je farsichno. Bezhali smo iz umetne balkanske tvorbe, ker je bilo zhivljenje v tujem okolju neznosno. Dejstva govore, da ne le neznosno, marvech tudi unichujejoche. A smo vzeli s seboj vse, kar nas je bremenilo. Nichesar se nismo otresli, nobenega nashega lastnega, trajnega upravicenja nismo uveljavili. Vse svoje drzhavnostne in kulturne potenciale she

vedno prepustimo tujcem. Svojo bogato obloženo mizo smo prepustili v pozhrtijo drugim, sami pa se berashko plazimo pod njo in skrivoma pobiramo drobtinice s tal.

4. julija 2011 je torej umrl sin zadnjega slovenskega suverena, vojvode nashih dezhel in cesarja svojega dinastichnega Avstrijskega cesarstva, vojvode, ki je v zadnjem unichujochem vrtincu prve svetovne vojne storil svojo patriotichno dolznost in z *Manifestom* konchno prepustil svojim dezhelam/drzhavam suvereno odlochitev o bodochem zdruzhevanju. Nashi voditelji – predvsem Koroshec – so na to izjemno okolishchino in prilozhnost, da se konchno uresnichijo sanje Majarja-Ziljskega, Presherna, Cankarja in mnogih drugih rodoljubov, preprosto prezirljivo pljunili in Slovence pognali na balkanska morishcha, v zatiranje pod tujimi oblastniki in v emigracijo po vsem Planetu. Che uposhtevamo, da se je shtevilo prebivalstva okoli nas v drzhavah, osamosvojenih po razpadu A-O, v sto letih praviloma podvojilo, ter primerjamo shtevilo prebivalstva na teritoriju RS (ne da bi uposhtevali strahovito etnichno »injekcijo«!) po teh sto letih, opazimo, da se slednje praktichno ni spremenilo. Je torej slovenska etnija plachala vsaj milijon zhivljenj (polovico!) zaradi pokvarjene politike?

Pogled na nasho danashnjo situacijo, dvajset let po osamosvojitvi, pokazhe vsaj dvoje:

1) Nismo osamosvojili slovenskih dezhel, ki so pred nasiljem bezhale v novo drzhavno skupnost, marvech smo osamosvojili nedrzhavno, defektno, drzhavi le podobno, ozemeljsko osiromasheno, nedemokraticno socialistichno republiko znotraj SFRJ.

2) Odsotnost vsake zgodovinske (samo)zavesti med nami, kot to izprichuje tudi odsotnost nashih predstavnikov pri rekviemu v Münchnu, razkriva, da je stari poslednji monarh umrl zaman. Vsaj kar se tiche demokraticne Zvezne republike Slovenije. Tako on kot ona izginjata v zgodovinsko pozabo. Tokrat dokonchno.

(11. 7. 2011)

Lev Detela

ZVONOVI ZHALOSTNO POJO

(Na Dunaju pokopali zadnjega avstro-ogrskega prestolonaslednika Otona Habsburshkega)

16. julija 2011 je Dunaj še enkrat in mogoče zadnjih v zgodovini dozhivel »cesarski«¹ pogreb. Ogromna množica ljudi iz Avstrije in drugih držav se je poslovila od nekronanega »cesarja«² in zadnjega avstro-ogrskega prestolonaslednika Otona Habsburshkega, ki je na zacetku meseca umrl v 99. letu zhlavljenja v svoji vili na Bavarskem. Tako kot leta 1989 ob pogrebu njegove matere, cesarice Cite, zhene zadnjega cesarja Karla I., ki je umrl v izgnanstvu na portugalskem otoku Madeira, so se še enkrat zhalobno oglasili zvonovi vseh glavnih cerkva v sredishcnem delu Dunaja, mimo katerih se je pomikal zhalni sprevod s pokojnikom po svechani mashi zadushnici, ki jo je v katedrali sv. Shtefana vodil dunajski kardinal Christoph Schönborn, ob somashevanju shkofov iz vseh obmoelij nekdanje avstro-ogrške monarhije. Slovence je zastopal shkof Anton Jamnik.

Na trenutke se zazdi, da je imel dunajski pogreb simbolichen pomen. Udelezhili se ga niso le razmeroma maloshtevilni tradicionalisti in legitimisti, visoko evropsko plemstvo in korporacije monarhistichnih skupin, tudi predstavnishtvo mesta Trst (ki A-O monarhiji dolguje zahvalo za svoj razvoj in razcvet) z velikim napisom TRIESTE, temvech poleg shtevilnih radovednezhev tudi nekdanji najvechji nasprotniki monarhije – avstrijski socialisti, ki so še pred nekaj desetletji delili po Dunaju in sploh po Avstriji protihabsburshke chrno-rumene sramotilne protestne letake z zapisom »Nash moto je cesar Otto!«³

Med masho za pokojnika v katedrali svetega Shtefana sta bila med drugimi navzocha sedanji predsednik avstrijske republike dr. Fischer (svoje dni hud nasprotnik Habsburzhanov) in sedanji avstrijski socialnodemokratski kancler Faymann. Oba sta skupaj z mnogimi domachimi in tujimi udelezhenci pogreba celo sodelovala pri petju nekdanje cesarske himne. Ob tem je opazovalec dogodka moral nehote pomisliti na zhe skoraj celo stoletje obstajajochi mit o nekdanjem vzorno urejenem avstrijskem cesarstvu ter njegovih pravichnih in dobrih vladarjih, cheprav je jasno, da je bilo v tej veliki multinacionalni drzhavi tudi veliko neurejenih politichnih in socialnih problemov z vidnimi napetostmi med razlichnimi skupinami. Toda zaradi tistega, kar je A-O monarhiji sledilo v vseh usodnih negativnostih z vojnama in marsikod s primitivnimi diktaturama vseh vrst, ni chudno, da še vedno obstaja nekakshno hrepenenje po »Kakaniji«, kot je cesarstvo ironichno ljubeznivo imenoval znani avstrijski pisatelj Robert Musil, in

po času dobrega starega cesarja Franca Jozhefa, ko je vselej in povsod staroslavno zadonela Radetzkyjeva korachnica, kakor to imenitno opisuje nesrečni avstro-ogrski monarhist in pomembni pisatelj Joseph Roth v romanu z ustreznim naslovom (*Radetzky*, 1932). Mit stare Avstrije se je od njenega konca skozi vse premene časa razlival in sloveche prelival chez nekdanje avstro-ogrsko dezhele, ki so postale samostojne države, posebej vidno sodobno podobo pa mu je v svojih razmishljanjih o povezovalnih razsežnostih multinacionalne Srednje Evrope dodal še trzhashki italijanski pisatelj Claudio Magris.

Pokojni Oton Habsburški je po smrti cesarja Franca Jozhefa I. leta 1916 postal s štirimi leti prestolonaslednik velikanske države, ujete v temnem času prve svetovne vojne. Njegov oče in zadnji cesar Karel I., ki ga je papež Janez Pavel II. razglasil za blaženega, se je takoj zachel truditi za mir in chimprejshnjo sklenitev premirja, vendar se strasti v vojno zapletenih sil niso umirile. Vojna se je konchala s katastrofo za Avstro-Ogrsko, pa tudi za Evropo in svet, ki ju je dve desetletji pozneje zajel drugi svetovni spopad.

Po smrti Karla I. na Madeiri, kjer je pokopan, je Oton z materjo zhivel nekaj časa v Belgiji; tam je doshtudiral pravo, zelo veliko pa se je ukvarjal tudi z bojem proti nastopajochemu nacionalsocializmu. Veljal je za ostrega nasprotnika diktatorja Adolfa Hitlerja; ta ga je dvakrat povabil na pogovor, a je mladi Habsburzhan ostro zavrnil vabilo. Besni Hitler je cesarjevega sina oznachil kot najvechjega politichnega kriminalca in nacisti so zanj izdali tiralico. Oton se je prek Francije in Shpanije umaknil v ZDA; tam se je potem trudil za ponovno vzpostavitev samostojne Avstrije, ki jo je bil Hitler prikljuchil svojemu »tisochletnemu« Nemshkemu Rajhu.

Pred drugo svetovno vojno je Oton še upal, da bo mogoche spet vzpostaviti zdaj federalno preoblikovano monarhijo, vendar se mu te zhelje, kljub sicershnji naklonjenosti predvojnega avstrijskega rezhima, niso izpolnile zaradi nasprotovanja velesil in shtevilnih drugih drzhav. Ob tem je menil, da bi bilo monarhijo na zachetku 20. stoletja še mogoche reshiti, ko bi se takrat v Avstriji in v svetu uveljavili sposobnejshi politiki. Kljub temu pa se (podobno kot njegov oče Karel) vse do leta 1961 ni odpovedal opciji prevzema vladarske oblasti. Pozneje se je postopoma spravil z avstrijsko republikansko ustavo in politiko. Karizmaticzni socialistichni kancler Kreisky mu je leta 1972 ponudil roko in nekdanji prestolonaslednik je zachel prihajati na obiske v Avstrijo celo s svojo strogo materjo Cito, ki se ni nikoli odpovedala prestolu in se je do zadnjega pochutila kot legitimna avstrijska cesarica. Ob svojem obisku leta 1981 z masho v stolnici sv. Shtefana je med drugim izjavila, da vsak dan moli za svoje narode, od katerih je med prvimi omenila Slovence.

Po drugi svetovni vojni se je Oton Habsburški zachel vidno zavzemati za idejo zdruzhene Evrope. Postal je glavni pobudnik shiroko razpredenega panevropskega gibanja. V Evropskem parlamentu se je kot poslanec Zvezne republike Nemchije dinamicno vkljucheval v evropski zdruzhevalni proces. Vidno se je zavzel tudi za

samostojnost Slovenije. Prihodnost Evrope je doumel v širokem zgodovinsko utemeljenem okviru, ki se je dvigal daleč čez danashnjo pragmatično kramarsko politiko, s katero je evropsko združevanje zashlo v težko krizo. Zavzemal se je za duhovno Evropo, temelječo na humanizmu in krshchanskem izročilu, s katerim bo mogoče zagotoviti trajni mir in vzajemno ravnotezhje med narodi.

Iz svoje neugodne usode – pravzaprav bi bil moral postati vladar ene najpomembnejših svetovnih drzhav – je Oton Habsburshki naredil nekaj najboljšega. Čeprav je bil rojen v eni najstarejših evropskih aristokratskih družin, iz katere so stoletja prihajali vladarji t. i. Svetega rimskega cesarstva in pozneje Avstrije, ki so bili kot vojvode Kranjske, Shtajerske in Koroshke obenem tudi slovenski dezhelni knezi, ni po izgubi habsburshke politične mochi brezperspektivno sanjal o slavni preteklosti, temveč se je premishljeno vključil v novi družbeni in politični kontekst ter skushal – čeprav po srcu visok aristokrat in legitimist – sodelovati pri preoblikovanju Evrope v demokratičnih strukturah novega chasa.

Kot oster nasprotnik totalitarizmov, še posebej fashizma, nacizma in komunizma, je z zadovoljstvom opazoval in podpiral demokratične procese v nekdanjih komunističnih drzhavah vzhodne Evrope, se pravi procese, ki so narode nekdanje monarhije spet pripeljali nazaj v jedro evropskega ustroja. Bil je tudi kvaliteten, globoko religiozen mislec in publicist, avtor shtevilnih političnih knjig v nemshchini, francoshchini in madzharshchini (tudi slednjo je odlično obvladal). Zhe leta 1957 je v nemshchini objavil knjigo *Socialni red jutrishnjega chasa*. V publikaciji *Evropa – velesila ali bojno polje* se je leta 1963 odločno zavzel za novo obdobje stalnega miru. V knjigah *Karel V.* (1967) in *Karel IV., evropski knez miru* (1978) je razglabljal o dveh svojih pomembnih cesarskih prednikih. Leta 1966 je v nemshchini objavil razmishljanje *Bozhja roka v zgodovini*, leta 1999 pa publikacijo *Panevropska ideja – vizija postaja resnichnost*.

Oton Habsburshki je bil tudi chlan mednarodnega pisateljskega združjenja PEN. Od leta 1969, ko sem tudi jaz postal najprej chlan PENovih pisateljev v eksilu, je bil Oton moj starejši pisateljski kolega. Osebno izredno skromen in prijazen do vsakega chloveka, mi je iz svojega habsburshkega zornega kota, potem ko mi je Avstrija podelila avstrijsko drzhavljanstvo, ljubeznivo chestital z besedami, da spet vstopam kot Slovenec v »staro novo domovino«; iz svoje vile v Pöckingu na Bavarskem pa se mi je tudi pisno zahvalil, ko sem mu podaril svojo prvo v nemshchini izdano pripovedno knjigo *Erfahrungen mit Gewittern* (Izkushnje z nevihtami).

V nekem smislu si je Oton Habsburshki vsekakor zaslužil vechurni velichastni pogreb, ki je 16. julija potekal pod zastavo Svetega rimskega cesarstva in zastavami avstro-ogrske monarhije, med chastnimi streli iz pushk in dvajsetimi poslovilnimi topovskimi streli na Heldenplatzu (Trg junakov), v sprevedu od Svetega Shtefana po glavnih dunajskih ulicah do kapucinske grobnice, kjer je pokopana vechina

nemshkorimskih in avstrijskih cesarjev in cesaric. Za krsto sta med drugim stopala Otonov najstarejši sin Karel in najstarejši vnuk Ferdinand Zvonimir (slednjega je v Zagrebu krstil kardinal Kuharich). Pravzaprav je bil to simbolichni pokop habsburškega cesarstva 92 let po koncu Avstro-Ogrske. In she enkrat se je pred zaprtimi vrati kapucinske cerkve odigral starodavni obred, ko je odlicnik v chrni uniformi udaril po zaprtih vratih, s proshnjo, naj jih odpro, kajti za vstop prosi »njegova cesarska in kraljevska visokost nadvojvoda Oton, kronski princ Avstrije, kraljevski princ Cheshke in Madzharske in tako dalje ...« Vendar se kljub zvenechemu naslovu vrata niso odprla, temvech se je zaslisal odgovor: »Ne poznamo ga!« She enkrat je odlicnik pred vrati skushal izprostiti prestolonaslednikov vstop z »malim chastnim naslovom«. Toda tudi tokrat se niso omehchala srca strogih kapucinov. Vrata so se odprla shele ob tretjem poskusu, ko je prosilec pokleknil pred vrata in zaklical: »Jaz sem, vash ubogi brat Oton, greshnik ...«

Ta odpoved vsem naslovom ob odhodu iz zemeljskega zhivljenja in prestopu v novo bozhjo Resnichnost in Pravichnost je popolnoma ustrezala Otonovi religiozni filozofiji. Do konca je tudi hotel ostati solidaren z vsemi narodi in dezhelami, ki bi jim ob drugachnem zgodovinskem razvoju, kot se zdi, izjemno dolgo in demokraticno vladal. Medtem ko njegovo truplo pochiva na Dunaju, je svoje srce – po stari habsburshki tradiciji – ob smrti daroval Madzharom; ti so izlocheno srce pokopali v posebni zhari v benediktinskem samostanu Pannonhalma.

Naj »visoki gospod«, kot je pokojnika ob pogrebni slovesnosti v katedrali sv. Shtefana nagovoril kardinal Schönborn, pochiva v miru. Naredil je veliko dobrega za mir med ljudmi in za mir v Evropi.

Ivan Cankar

SLOVENSKO LJUDSTVO IN SLOVENSKA KULTURA

Cenjeni poslusalci!

Zdaj, v tem viharnem volivnem boju, je dela veliko, chasa malo. Zato mi oprostite, che to predavanje ni tako temeljito in dovrsheno, kakor bi se spodobilo za tako vazhen predmet. Smatrajte torej to predavanje le kot poskus, morda celo kot ponesrechen poskus vechjega in temeljitejshega dela. Vendar pa se mi zdi, da je ravno *z*daj, *ravno* ob tem viharnem chasu potrebno govoriti o slovenskem ljudstvu in o slovenski kulturi, – zakaj nikoli she kakor zdaj ni bilo toliko pridigovanja, toliko, chasih jako klavrnega besedichenja o narodu in narodnosti, o ljudstvu in o kulturi! –

I

Dolgo je zhe, kar se ukvarjam s peresom; marsikatero bridko ochitanje sem preslishal v teh tezhkih letih, marsikatero hudo grajo in pa tudi, kar je bilo she posebno grenko, marsikatero neumno hvalo. Ampak v vsakem ochitanju, v vsaki graji in v vsaki hvali se je ponavljala pesem, ki sem se tako navadil nanjo, da mora biti zapisana tudi na mojem grobu:

»To ni za ljudstvo!«

Za par ljudi pishesh, za par ljudi se muchish, za par ljudi si stradal od zachtetka do konca; kajti ljudstvo te ne razume, ono je tuje tebi in tvojemu delu, ti si tuj njemu in njegovemu zhivljenju!

Tako se je godilo meni, drugim pa se ne godi nich boljshe.

V ljubljanskem gledalishchu igrajo lepo moderno ali pa tudi klasichno dramo. Drugo jutro zhe prepevajo po Ljubljani tisto ljubeznivo pesem:

»To ni za ljudstvo!«

Nashe ljudstvo ne mara takih rechi, nashe ljudstvo ni zrelo za take rechi, ne ponujajte nashemu ljudstvu torte, ko je komaj zhgancev vajeno! In res – moderna ali klasichna drama izgine sramotno z odra, na odru pa se prikazhe domacha umetnost, ki ima na chelu zapisano geslo »ejdush« in »ga zhe 'maja! –

Tako se godi gledalishchu, drugim pa se ne godi nich boljshe. V Ljubljani razstavijo slovenski umetniki svoje slike in kipe. Da je njih umetnost velika in chista, tega jim zhiva dusha ne odreka. Ampak vsi ljubljanski zvonovi zapojo takoj tisto prisrchno pesem:

»To ni za ljudstvo!«

Nashi umetniki ne delajo za ljudstvo, ne poznajo ga in zato jih tudi ono ne pozna. Naj torej stradajo in zhivotarijo nadalje, kakor so stradali in zhivotarili doslej! Nashe ljudstvo ne rabi umetnosti, doslej je zhivelo brez nje, pa naj zhivi brez nje do konca! In resnično: nashi umetniki so pobrali shila in kopita in so pobegnili v tujino, vsi do zadnjega, s svojo umetnostjo vred. Zakaj spoznali so v svoji modrosti, da je vendarle nekoliko prijetnejše, če stradajo v tujini, nego da bi stradali doma, kjer imajo na prezhgani juhi še ochitanje in zasmeh v zabelo.

Tako se godi umetnosti, znanosti pa se ne godi nich boljše.

Nekaj mladih ljudi, nekaj idealistov, je zachutilo potrebo, da pripovedujejo ljudem ne samo o antikristu in o farju, temvech da mu pokazhejo, slepcu doslej, pot do spoznanja in resnice. Ampak tudi njim je zabrnela v ushesa nasha narodna himna:

To ni za ljudstvo!

Stari gospodarji in poznavalci ljudstva se jim pomilovalno posmehujejo: Kaj treba nashemu ljudstvu spoznanja in resnice! Che bi spoznavalo, bi spoznalo najprej svoje uboshtvo in bi postalo rabiato; che bi ugledalo pot do resnice, bi nashlo takoj pot izpod prizhnice – in kje bi ostala potem far in antikrist, te dve nashi najsvetejši narodni svetinji, ta dva stebra slovenskega zhivljenja in nehanja tekom burnih desetletij? –

Vsi vi tezhaki na polju slovenske kulture: obujte shkornje, nategnite jermena, povezhite cule, zakaj –

»To ni za ljudstvo!«

*

V spoznanju, da nashe ljudstvo ni kulturno, sta si edina obadva stara slovenska tabora. Tako dobe chasih celó najhujshi sovrazhniki mirno zatishje, da se poljubijo v slogi in bratstvu. Nekoch je na Dunaju vodnik naroda oznanil vsemu svetu: Nashe ljudstvo je zaostalo v kulturi za sto let, nashe ljudstvo je neumno in zabito! In takoj je zvonilo in potrkavalo tisochoero zvonov na zelenih holmih prostrane slovenske domovine: Obrekovalec ljudstva! Nashe ljudstvo ni zabito in neumno, temvech nashe ljudstvo hodi v cerkev, pod prizhnico in v spovednico, nashe ljudstvo ne mara vashe tujinske kulture, nashemu ljudstvu zadostuje bozhja beseda in svetinja ochetov! ...

Tako sta si edina obadva tabora in obadva tabora ne vesta, koliko grenke resnice je skrite v tem nekulturnem kulturnem boju, v teh kulturnih besedah o nekulturi!

*

Ko sem prvokrat slisal tisto brutalno očitaje: Ne delash za ljudstvo, vi vsi ne delate za ljudstvo! – sem bil globoko potrto. Naravno je, da chloveku ne more biti prijetno pri srcu, che mu poklican besednik narodov zaluchi v obraz: Nepotreben si, nepotreben s svojim delom vred! Pojdite in obesite se vsi po vrsti v Latermanovem drevoredu; ljudstvo bo vedelo o vashem pravichnem koncu prav toliko, kolikor je vedelo o vashem delu in zhivljenju! ... Moj občutek je bil podoben bridkosti chloveka, ki je romal ponoči zaspan in truden, tri dolge ure; in ko se mu zdi, da zhe vidi svetlo okno svojega doma, spozna nenadoma in ves prestrashen, da stoji na tistem krizhpotu, odkoder je bil nastopil svoje klavarno romanje ...

Kaj torej ?

Dvomil nisem niti za trenotek, da govore ljudje resnico, da pojo cerkveni zvonovi neskajljeno pesem: da je to tako imenovano kulturno delovanje izgubljeno in brezplodno, kakor voda v pesku. In da je tisti modrijan pravichno besedoval o vislicah v Latermanovem drevoredu ...

V tej bridkosti in potrtoosti me je prijel usmiljen chlovek pod pazduho in me je vodil v krchmo. Nastezhaj je odprl duri, iztegnil je roko in je govoril tele pametne besede:

Ne zhaluj, prijatelj! Saj je resnica in pismo, da vi vsi ne delate za ljudstvo; da je vse vashe nehanje in trpljenje nepotrebno, che mislite, da darujete ljudstvu; da vas ljudstvo ne razume, kakor ga vi ne razumete! – Ampak, prijatelj: sursum corda! Ne delujete za ljudstvo, zato pa delujete za narod; ne trpite za ljudstvo, zato pa trpite za narod; narodu darujete in narod vam bo hvalezhen! ...

Nisem razumel te globoke modrosti, toda prijatelj, ki je bil usmiljen, mi je razlozhil stvar na jako prijeten nachin:

Glej to prostrano, zakajeno, slabo razsvetljeno izbo! Glej te ljudi! Njih obrazi so grobi, v njih ocheh je vech skrbi in sovrashstva, nego uchenosti, njih roké so tezhke in okorne, njih obleka je zakrpana in posvaljkana, iz ust pa jim zhganje smrdi ... Glej, to je ljudstvo! ... Njih lica so groba, ker so ozhgana od sonca, njih roké so tezhke in okorne, ker so trudne od dela, v njih ocheh je skrb in sovrashstvo, ker so ugledale krivico, iz ust jim smrdi zhganje, ker je shampanjec drag ... Glej, to je ljudstvo! ... Stopi predenj in mu beri Maeterlincka in Wedekinda, pa ti bo odgovorilo: Ne norchuj se, kanalja, zakaj dolga so tvoja ushesa ... In she boljše ti bo odgovorilo: Plachaj, kultura, kar si dolzhna mojemu delu, nato se mi pokloni, da se ti poklonim tudi jaz ...

Tako, prijatelj, sva videla ljudstvo, poglejva she narod.

Narod je sedel v salonu in je bil zhe nekoliko pijan. Izba je bila svetla in prijazna, mize so bile pognjene. In za mizami je sedel chрно oblecheni, veseli, glasni narod. Njegov obraz je bil rdech in vroch; iz lic je puhtelo vino, v ocheh je gorela

preshernost zhivljenja. Pa se je vzdignil izza mize lep in postaven gospod, potrkal je s prstanom ob kozarec in je izpregovoril:

Gospoda slavna! Ker smo tako lepo zbrani, je potreba, da pokazhemo kletim sovragom, kdo da smo! Kaj je slovenski narod? Slovenski narod je teptan ... Natarakar, zapri duri, da ne bo smrdelo sem tisto ljudstvo s svojim zhganjem in tobakorn ... Teptan je, pravim! Ampak po krivici uzhiva nash narod to preziranje in zanichevanje: visoko se je vzdignila njegova kultura – tak zapri ... ti prokletu ljudstvo! – in nash narod je stopil v ravno vrsto z drugimi mogochnimi narodi! Zatorej zapojemo lahko s ponosom ...

In po salonu je velichastno zaorila himna: »Slovenec sem ...« Nato so hoteli zapeti she »Hej, Slovani«, toda glave so klonile in glasovi so umirali ... Ljudstvo se je razshlo zhe zgodaj, ker je bilo trudno, narod pa je ostal pod mizo in je smrchal ...

*

Moj prijatelj je bil hudoben, toda vsaka resnica je hudobna.

Pokazal mi je narod, kakrshen je v polnochni navdushenosti, ki je najbolj odkritosrchna in ki najochitneje razodeva nashe kulturno stanje ... Nashi narodni prazniki, veliki semnji nashe kulture, niso bili drugega nich, nego polnochna navdushenost ... S kakshno glorijo so pozdravljali prvo slovensko umetnishko razstavo! Chlovek bi si bil mislil, da je napochil nenadoma dan vstajenja, da je nasha umetnost reshena, nasha kultura rehabilitirana, da stopimo lahko z jasnim obrazom pred narod, ki je rodil Michelangela! Ampak komaj je zashlo sonce, so pobegnili slavnostni govorniki v krcme in so se muzali in smejali: To je bil hec! Takega pa she ne! Ali ste videli tiste packarije? Pochenega groscha bi ne dal zanje vse skupaj! Jakopich pravi, da je naslikal svetnika, pa je bolj podoben ljubljanski barabi ali pa trzhashkemu fakinu, kakor pa svetniku! Ljubshi mi je zhabji pildek za shentklavzhem! ...

– Prej si govoril o vstajenja dnevu! – se zachudi mlad poet.

Slavnostni govornik pa ga usmiljeno pouchi in okara: Vstajenja dan, kultura, umetnost, znanost – to, pesniche, so polnochni strahovi! Pameten narodnjak jih kliche podnevi, zato ker ve, da ne pridejo; opolnochi pa jih pusti pri miru! ...

She prijaznejsha je druga zgodba, ki sem jo nekoch zhe opisal. Napravili so velik shod, imenitno manifestacijo v prilog slovenske univerze. Dvorana je bila natlachena, prishel je ves chrno oblecheni, izobrazheni, navdusheni, dostojni narod; ljudstva ni bilo od nikoder in ga tudi treba ni bilo: ne sodilo bi bilo v dvorano nich boljshe, kakor delavec v »Piccolovo« redakcijo. Nastopili so govorniki drug za drugim, dolga vrsta jih je bila. Govorili so, da se je zemlja tresla in da so meni, ki sem mehak chlovek, stopile solze v ochi. Tisti vecher sem bil

preprichan, da je slovenski narod enkrat za vselej reshen, ali pa da bo reshen vsaj naslednje jutro ob prvi zori.

Po dovršeni slovesnosti sedejo slavnostni govorniki v krchmo, brishejo si potna chela in se muzajo:

Toliko dela za tako neumnost! Kaj pa nam je treba univerze! Che bi jih imeli troje: v Ljubljani eno, v Shishki eno in na Vrhnikih eno, – jaz bi shel na Dunaj! –

– Pa si tako lepo govoril! – se zachudi mehkobni poet. Slavnostni govornik pa se razljuti:

Kaj govoril! Ali mislish, da bom govoril o nashi nekulturi? Saj sem narodnjak? Navadi se razlochevati med mislijo in besedo, med pametjo in navdushenjem! Mi govorimo o kulturi, zato ker je nimamo; ko bi jo imeli, bi molchali o nji! –

In osramochen je povedil glavo poet ...

Tudi tretja zgodba je prijetna v precejshnji meri.

V Ljubljani so postavljali Preshernu spomenik in so napravili veliko slavlje. Kdo je bil slavljen: ali Presheren, ali njegov spomenik, ali oche Janez Bleiweis, ali zhupan Hribar, she ni natanko dognano; dognano je le toliko, da je bilo tako veliko in imenitno slavlje, kakrshnega narod she ni dozhivel; vse je bilo brez mere navdusheno, posebno zategadelj, ker ni vedelo zakaj. O Preshernu je vedel tisti narod le toliko, da je rad vino pil, da je zhivel v divjem zakonu in da je zaljubljene pesmi pel; o spomeniku je vedel toliko, da je neizrecheno neokusen – ampak slavlje je bilo lepo in lep je bil dan. Lep je bil dan, she lepshi je bil vecher. Toliko cvichka se she nikoli ni stochilo v Ljubljani, toliko slovesnih govorov se she nikoli ni govorilo, celi potoki najglasnejshih fraz so curljali po ulicah in so se stekali v Ljubljanico. Narod je bil navdushen in je na velichasten nachin dokazal svoje neomajno rodoljubje – in praznik je bil semenj motovilastega slavokrichanja in bobnastega vseslovanstva. Zakaj na semnju je bil Preshernov spomenik, Preshernovega duhá ni bilo; na semnju je bil narod, ljudstva ni bilo! –

Popoldne shele je prishlo ljudstvo. In ljudstvo ni slavilo praznika, ljudstvo ni bilo navdusheno, ne za Preshernov spomenik, ne za vseslovanski boben, ne za fraz curljajoche potoke. Ljudstvo je prishlo pozdravit tistega chloveka, ki je pred petdesetimi leti v svojem obupu in v svoji bridkosti slutil, kar vidi danes ljudstvo samo – svetel cilj na gori: »Najvech sveta otrokom slishi Slave, tja bomo nashli pot –«

Takrat se je jasno pokazala silna razdalja med ljudstvom in narodom. Morda sta chutila to silno razdaljo obadva, ljudstvo in narod – morda sta videla obadva tisti brezmejno shiroki, brezdanje globoki prepad, ki ju lochi od nekdej in ki je do vrha napolnjen s smradljivo vodo smradljivih fraz ...

Stvar je tedaj taka: *ljudstvu* je kultura tuja, narodu pa je znana samo po imenu in mu je le pretveza za pijano navdushenost. Na tak način visi nasha kultura v zraku, zhivi sama svoje zhivljenje – in kadar nekoch pogine, se nobeno oko ne bo solzilo za njó, narod in ljudstvo bosta zhivela svoje zhivljenje v miru in nemiru dalje, kakor sta zhivela doslej. Ljudstvo ima svojo cerkev in svojo prizhnico, kakor je imelo cerkev in prizhnico pred tristo leti; kar se naroda tiche, je pa za njegovo navdushenost Marko Pohlin tudi dober; – in imenitnih imen imamo naposled zhe toliko, da jih je zadosti za tisoč narodnih praznikov ...

Resnico oznanjata obadva tabora: kultura je nepotrebna tako ljudstvu kakor narodu! –

*

Kaj je kultura? Kateri pojem izrazha ta beseda, ki je nam vsem tako domacha in hkrati tako strashno tuja? Literatura, umetnost, znanost – to je le zunanji izraz, je le dokument narodove kulture, je dokument narodovega dushevnega in materialnega *blagostanja*. Nasha slovenska kultura, kakor je na danashnji stopinji, je rezultat vsega nashega dushevnega in materialnega dela od zacetka zavednega narodovega zhivljenja do danes. – Zgodovina narodove kulture in zgodovina naroda samega je zgodovina njegovega politichnega, druzhabnega in gospodarskega razvoja.

*

She pred nedavnim chasom je bilo sploh nespametno govoriti o slovenski *narodni* kulturi. Zgodovina slovenskega naroda je zgodovina tlachana, hlapca, ki je sluzhil na vekov veke in ki se je tako korenito navadil sluzhiti, da mu je preshlo suzhenjstvo v meso in kri. Stoletja je sluzhil politichno in druzhabno tistemu gospodarju, ki mu je bil najblizhji; stoletja je romal v nochi in mraku njegov zasuzhnjeni duh po cesti, ki vodi v Rim. Prvo veselo znamenje mlado vzklile kulture se je pokazalo v reformacijski dobi. V drugi polovici shestnajstega stoletja sta Primozh Trubar in Jurij Dalmatin postavila prvi in velichasten spomenik slovenski kulturi. Omejena in nerazumna je trditev, da je bilo tisto veliko gibanje samo in edino *versko* gibanje, da ni torej pomenilo za slovenski narod nich drugega, kakor malopomemben korak iz ene cerkve v drugo, iz enega dushevnega suzhenjstva v drugo. V tem kakor v vseh znamenitih kulturnih bojih si je dalo dushka mogochno, v masi ljudstva dremajoche hrepenenje po svobodi. Verski reformatorji so bili buditelji tega hrepenenja, so bili njegovi voditelji proti cilju. V tem boju proti tradiciji suzhenjstva so se *prvi* posluzhili orozhja literature in so tako

napisali *prvi* dokument kulture slovenske: prvi dokument hrepenenja po svobodi, po višjem duševnem in telesnem blagostanju. –

In ker so to storili, jih je doletela usoda velike vechine kulturnih delavcev: izgnani iz domovine so poginili v temi, njih delo pa je unichila rimska cerkev z ognjem in mechem ... Slovenski narod se je pogreznil v hujše tlačanstvo, upognil je hrbet pod težjim jarmom ...

*

Drugo veliko kulturno gibanje so bili kmečki punti v šestnajstem in sedemnajstem stoletju. Vsaka ped svobode, ki si jo pribori ljudstvo, je korak naprej v kulturi. Tisti obupani, v svojem obupu do blaznosti pogumni kmetje, ki so pozhigali grashchine in ki so se upirali cesarski vojski s kosami, cepci in vilami, tisti kmetje, ki so obeshali valpte in gnali grashchake pred plug, niso bili manjši delavci na polju slovenske kulture, nego Trubar in Dalmatin. – Matija Gubec, ki so ga posadili v Zagrebu na razbeljen tron ter mu dali na glavo razbeljeno krono in mu potisnili v roko razbeljeno zhezlo, zasluži v vékomen spomin tron od bron na Markovem trgu in krono od zlata. – Trubar in Dalmatin sta zapisala v knjigo spomenik slavnega svojega dela, puntarski kmetje so ga zapisali v kamenito slovensko zemljo s svojo vročo krvjo ...

Zakaj doletela jih je tista usoda, ki je usoda velike vechine kulturnih delavcev: poginili so v sramoti, njih delo pa so pokonchali z ognjem in mechem! ...

*

Nobeno delo, ki ga je izvršil chlovek v prilog svobode, torej v prilog kulture, ne izgine za vekomaj, ne ogenj ga ne more za vekomaj pokonchati, ne mech! – S krvjó tistih nashih delavcev prvorojencev je bila pognojena njiva vse nashe poznejshe kulture. In kadar bo zhetev dozorela, kadar bodo kose pripravljene, se bomo spominjali muchenikov! –

*

Sto let in dalje lezhal na tleh slovenski narod, suzhenj tujinske gospode. Vzhivel se je pod suzhenjstvo kakor konj pod komat. Tako se je vdal in ponizhal, da si ni mogel misliti vech ne sebe ne svojega soseda brez valpta z bichem v roki. Zelo pravichna in resnichna je tista lepa Trdinova povest o Petru in Pavlu (.....). (Da bi ta suzhenjska slov. zemlja oskrunila podplat svobodnemu chloveku!) Vzdramil se je narod shele pod vplivom svezhe sape, ki je dihala s Francoskega, tudi slovenskemu narodu se je zableschalo v ocheh, ko je vzplamenela v Parizu luch

velike francoske revolucije ... in Vodnik je navdushen pozdravljal zhezlo Napoleonovo ... No, ta preporod je bil kakor hipno [prebujenje], ko se chlovek strese in se mu zalesketajo oči ... Napoleon je shel – in che je bilo ljudstvo tepeno prej z bichem, je bilo tepeno zdaj s shkorpijoni.

Kako se je godilo Slovencem od Napoleona do Franca Jozhefa, popisuje dr. Lonchar v svoji broshuri Politichno zhivljenje Slovencev:

»Obupen je bil socialni, kulturni in politichni polozhaj Slovencev v predmarchni dobi. Domache plemstvo so bili izgubili popolnoma; kar je bilo plemstva, je bilo odtujeno narodu in je delalo za nemshke, lashke in madzharske koristi. S slovenskimi zhulji je bogatelo na shkodo slovenstvu. Tudi meshchanstvo je bilo neslovensko po duhu in deloma tudi po krvi. Mali trgovci in obrtniki, o katerih bi se lahko reklo, da ni doma meshchanov, kadar gredó kmetje na polje, so bili odvisni od tuje gospode in tujih uradnikov in so se jim zato prilagodovali v mishljenju in vedenju ... Kmet ni bil svoboden, temvech podlozhen svojemu grashchaku. Trli sta ga tlaka in desetina kakor tudi veliki davki ... Tlachanstvo pa je slabo vplivalo na moralo slovenskega naroda, ki mu je vzgojilo servilizem, hlapchevsko ponizhnost pred gospodo, kar je umevno, ako se je med grashchinskimi uradniki nahajal oskrbnik, ki se je bahal: "Jaz sem chetrta bozhja oseba na zemlji!" –«

*

Zhe v drugi polovici teh zhalostnih chasov je zhivel in pisal najvechji slovenski pesnik, Presheren. V kakshnih politichnih in druzhabnih razmerah je zhivel, kako je zhivel, izginil in poginil on sam in njegov najozhji prijateljski krog, to je prvo in strashno znamenje nove dobe. Presheren je zhivel kakor proletarec in se je hotel obesiti, predno ga je reshila smrt; Andrej Smole, idealen chlovek, je zhivel viharno zhivljenje in je klavrno umrl; Chop se je utopil.

Zhivljenje, nehanje in smrt teh ljudi je zhaloigra, ki jo bo treba she napisati in ki odpira duri nastezhaj v preteklost nashega naroda in v njegovo prihodnost do nashih dni.

Zakaj nikoli poprej kakor v Preshernovi dobi se ni tako jasno odprlo brezno med narodom in ljudstvom. Presheren je bil velik pesnik in ljudstvo ga ni vech razumelo; njegove pesmi, iz srca pete, so zvene in izzvene brez odmeva – ljudstvo jih ni slishalo. Ljudstvo ni vech poznalo tistih, ki so darovali na njegovem oltarju svoje telo in svojo dusho. Zachela se je dolga vrsta tragedij, grozna vrsta, ki ni zakljuchena do danashnjih dni. Vsa strma cesta nashe kulture je oroshena in pognojena s solzami in s krvjó.

Vsi ti nashi veliki in pravichni pesniki, umetniki in znanstveniki, ki so s poshteno mislijo in mochno voljo zidali dalje in vishje na zgradbi nashe kulture – vsi so

plachali svoje pochetje s svojo srečo in s svojim zhivljenjem. V narodu, ki so ga ljubili, so bili tujci, v najboljšem sluhaju nepoznani, v navadnem sluhaju zasmehovani in zanichevani. Ne z zlatimi, s krvavimi chrkami je pisana knjiga slovenske kulture.

Zakaj se je tako godilo in zakaj se je moralo tako goditi – o tem jutri! –

*

Cenjeni poslushalci!

Kakor so mi povedali nekateri drugache zelo razumni in prekanjeni ljudje, sem govoril vchera na tak nachin, da me ljudstvo ni razumelo. To je naravnost prokletstvo, ki lezhi na meni. Prishel sem, da bi svechano protestiral proti temu, da mi slovenski kulturni delavci ne delamo za ljudstvo, da nas ljudstvo ne razume – in glej, zdaj zhe spet protesta ni razumelo. To je res velika zhalost in bridkost in verjemite mi, da sem se razjokal, ko sem tisto slisal in bral ... Zatorej vas prosim, cenjeni poslushalci: che je med vami kak diplomiran in uchen narodnjak, ki bi mojih besed ne razumel, naj se oglasi in blagohotno mu bom razlozhil, kar bo treba ...

In ker je ravno prilika tako lepa, naj omenim she neko chisto posebno kuriozno stvar, ki me je doletela v Trstu. Neki narodnjak je govoril in pisal, da jaz ne razumem trzhashkih razmer in da Trzhachani ne razumejo kranjskih – da bi bilo potemtakem boljše, che bi jaz ostal v Ljubljani (Ljubljanchani bi spet rekli, da naj ostanem na Dunaju) – kar se pravi po domache: kakshen hudich pa te je klical sem, pojdi, odkoder si prishel. – V enem oziru je imel tisti narodnjak prav, da ne poznam trzhashkih razmer. Nisem namrech vedel doslej, da so trzhashki narodnjaki vrgli Zedinjeno Slovenijo v morje adrijansko in da imamo zdaj spet sedem slovenskih provincij. Jaz ponizhni slovenski pisatelj in vseslovenski socialist sem si mislil, da sem povsod domá, kamor postavim svojo nogo v slovenski domovini. Zdaj vidim, da so narodnjaki ukrenili drugache in jemljem to stvar na znanje. Kar se pa nas socialnih demokratov tiche, izjavljam, da ostanemo vseslovenski, kakor smo bili in da se drzhimo trdno svoje narodne avtonomije, ki ne bo obsegala samo trzhashko okolico, temvech vso Slovenijo od Adrije do Drave! –

Sinochi sem govoril o narodu in o ljudstvu, o strashni usodi nashe dushevne kulture in o bedi nashih kulturnih delavcev. Dovolite, da nadaljujem o tej zhalostni stvari! –

II

Ni dolgo tega, da sem videl delavce, ki niso ne strokovno, ne politično organizirani. Sedeli so v gostih gruchah, ženske in moshki, v umazani, zatohli krcmi; pred vsakim parom steklenica zhganja. Nikoli še nisem videl tako izpitih, upalih obrazov – izpitih in upalih od težkega dela, od slabega zhivljenja in od zhganja. Peli so narodne pesmi – hripavo krichanje brez melodije in brez besed ... Ko sem jih gledal in poslušal, mi je bilo slabo – slabo ne od zatohlega vzduha, ki je puhtel iz krcme kakor iz apnenice, tudi ne od alkoholnega smradu – temveč slabo od srama in srda.

V srdu in sramu sem pomislil: kaj niso celo ti ljudje, ti neizobraženi, neorganizirani, ki jih je dostojni kulturni narod z zaničevanjem zavržel in ki jih imenuje pozhivinjene – kaj niso celó ti ljudje kulturni delavci? Kaj ne sloni vsa kultura na njih izmuchenih plehkih, kakor je slonela nekoch grshka kultura na plehkih helotov, rimska kultura na plehkih vsenarodnih suzhnjev? Kaj ni *delo* teh zaničevanih, nepoznanih tisti temelj, na katerem zidamo svoje kulture babilonski stolp, ki se skoro dotika zhe oblakov? ... Oblakov se dotika babilonski stolp nashe kulture in tisti, ki ga nosijo na svojih trudnih plehkih, ga ne vidijo, ker so njih motne oči uprte v tlà! ...

She sem slishal njih divje, nerazločno krichanje in sem povesil glavo in sem shel osramochen po svoji poti ...

*

Par dni pozneje sem prishel v prijazno ljubljansko rodbino in pogostili so me s čajem. Stanovanje je bilo urejeno po nenavadnem, chisto umetnishkem okusu. Tam sem videl pohishtvo, zbrano in izbrano s skrbno, chutecho roko in zrelemi ochmi, tako da so se starodavne dragocenosti: umetelno rezljane kranjske skrinje, omare, stari stoli, majolike iz različnih chasov in krajev, pozlacheni pasovi in z zlatom vezene avbe stare slovenske noshe – da so se vse te stvari prijetno in naravno družile z izdelki nove obrtne umetnosti.

Prijetna je bila izba in she prijetnejshi so bili ljudje v tej izbi. Na mladih obrazih, v veselo smejochih se ocheh, v lahkkih kretnjah – samo zhivo zhivljenje! Nich preteklosti, nich spominov, ne obzhalovanja, ne strahu; vedri pogled veselo uprt v veselo prihodnost!

Govoril sem z njimi; zhe njih chisti glas je razodeval dushevno in srčno inteligenco. Kar je lepega rodila nasha kultura, jim je bilo znano in drago, jim je preshlo v um in srce. Z lahkoto in brezskrbnostjo otroka so potrgali zlate sadove, ki jih je obrodilo drevo nashe kulture, to drevo, ki je vzraslo iz zemlje, pognojene s trudom in trupli nashih kulturnih delavcev ...

Ko sem stopil na cesto, sem se spomnil na tiste pijane, izpite in izmucene ljudi ... Bog vedi, che ni bilo nakljuchje tako hudobno, da je bash kulturno delo tistih pri

zhivem telesu mrtvih, zakopanih ljudi napravilo tako chudno pot, da se je spremenilo na poslednjem svojem koncu v prijazen smehljaj lepe, nedolzhne Melite ...

In spomnil sem se na mladoletne, prezgodaj ostarele, v prashne cunje oblechene, trudne delavke – ki se rodé in delajo in se zgrudijo v prezgodnji grob, – ki so zhivele in niso videle zhivljenja. Bog vedi, che ni hotelo hudobno nakljuchje, da je delo in zhivljenje ene izmed tistih kulturnih delavk napravilo tako chudno pot, da se je na svojem poslednjem cilju spremenilo v svetel pogled chrnooke nedolzhne Anke ...

*

Kultura je shla, kakor ne more biti drugache, v svojem razvoju vzporedno s politichnim in socialnim razvojem. V politichnem in drzhavnem zhivljenju se je uveljavila moch meshchanstva, v socialnem zhivljenju je zavladal kapitalizem neomejeno. In vsa kultura, kolikor se pojavlja v svojih zunanjih znamenjih, je postala meshchanska in kapitalistichna ali boljshe recheno, je stopila v sluzhbo meshchanstva in kapitalizma. Velika masa ljudstva je bila s svojim delom producent kulture, ne pa njen konsument ... Kitajski kuliji kopljejo v Transvaalu diamante, nosijo pa jih dame v New Yorku; delavke v Belgiji izdelujejo dragocene in umetne chipke, nosijo pa jih demimondke v Parizu ... Dragotin Kette je dopolnil Presherna in je pisal nesmrtné verze; on je umrl mladoleten v velikem uboshtvu, dragocenosti njegovih verzov pa ljudstvo ne pozna, polastil se jih je tisti mali del meshchanske mladine, ki je umetnosti zheljan ...

*

Kakor si je osvojila moderna kapitalistichna družba ljudske roke in ljudsko delo, zato ker se je polastila produktivnih sredstev, tako in natanko tako si je usuzhnjila tudi *umne* delavce. Pisatelj, umetnik, znanstvenik je prav tak hlapec in suzhenj meshchanske družbe, kakor tvornishki, zheleznishki, rudnishki delavec. Dushevno blagostanje, dushevna kultura se ne da misliti brez materialnega blagostanja, brez materialne kulture. Kdor si je osvojil sredstva za proizvodjanje materialne kulture, tisti si je osvojil zhe tudi hkrati dushevno kulturo ter si jo je najel za deklo in hishno ... Kakor sluzhi naporno telesno delo milijonov in milijonov le neznatni manjshini v blagor in udobnost, tako sluzhi dushevno delo prav tisti neznatni manjshini v veselje in razvedrilo ...

Konkreten sluchaj: Grashchak stanuje v lepi vili, pol ure od mesta. Nachrt za vilo je napravil umetnik arhitekt, zidali so jo delavci zidarji, poslikal jo je slikar umetnik, kipe je postavil kipar, vrt je obdelal vrtnar. Ko so delavci in umetniki opravili svoje delo, so shli po svojih potih, grashchak pa je prishel in se je naselil tam tako po domache, kakor da je bil vilo sezidal in olepshal sam in kakor da je njegov pravichni in zasluzhni dom ... Pod vecher se obleche v chrno obleko, ki mu jo je

napravil krojčah, poprej še pouzhije malo večerjo, ki mu jo je pripravil kuhar, nató sede v voz, ki so ga napravili tvornishki delavci in ki ga vodi voznik, ter se pelje v gledalishče, da poslušha dramo ali opero, ki jo je ustvaril umetnik gospodu grashchaku v chast in razvedrilo in ki jo proizvajajo dramatični umetniki ali operni pevci; za njim v lozhi sedi livriran sluzhabnik, da ploska ali zhvizhga namesto svojega lenega gospodarja, in naposled sedé gospod grashchak morda še v restavracijo, večerja tam vdrukih in bere morda navsezadnje še humoristichen feljton, ki sem ga napisal jaz gospodu grashchaku v boljše prebavljanje ...

To je plastichen sluchaj, ampak zdi se mi, da razodeva vso smeshnost in hkrati vso krivico ustroja kapitalistichne družhbe. Seveda pravi grashchak ves srdít in uzhaljen: Saj so plachani vsi po vrsti: arhitekt, zidar, slikar, kipar, vrtnar, krojčah, voznik, tvornishki delavec, vsi do pisatelja, ki je spisal dramo, do komponista, ki je opero uglasbil, vsi do zadnjih shtatistov na odru ... in morda celo Cankar ni pisal svojega feljtona zastonj ...

Vsekakor: edinole prekanjeni Ribnichan je pripravil svojega konja tako dalech, da se je navadil zhiveti brez hrane; ampak komaj se je tega navadil, je poginil ...

Delavec in umetnik stojita v sluzhbi kapitala, hranita ga in mnozhita z mochjó svojih rok in svojega uma, kopichita neprestano in zmerom vishje materialno in dushevno kulturo ... V njih rokah, v njih umu shele je postal kapitál zhiv, so postala produktivna sredstva delujoča ... Kapitalist sprejemlje bogati blagoslov, sedi v restavraciji in prebavlja ...

*

Za slovenski narod je bil ta razvoj kulture še veliko večja nesreča nego za vse druge narode. Pri nas se je razvijalo meshchanstvo zelo pochasi; saj še ni dolgo tega, da je bila večja polovica nashega meshchanstva tujerodna, slovenskemu zhivlju in slovenski narodni kulturi zhe od zacetka sovrazhna. Kar je takoimenovanega slovenskega meshchanskega sloja, je po svoji veliki vechini še jako mlad in je izshel na ravnost iz kmetskega in delavskega ljudstva.

Chudno je in premishljevanja vredno, da ta mladost in to ljudsko pokolenje nashega meshchanstva ni na korist ne meshchanstvu samemu, ne ljudstvu, in najmanj še kulturi.

V drugih narodih si je ohranilo ali pa vsaj pridobilo, ali pa tudi samo oponasha in hlini ljubezen do dushevne kulture in razumevanje zanjo ter igra tisto vlogo, ki so jo igrali v prejšnjih vekih bogati aristokratje in shkofje, blagodarni zashchitniki in obenem kruti gospodarji dushevne kulture in njenih delavcev.

Nashe meshchanstvo pa je po svojem velikem delu podobno okornemu mesarju, ki ni znal ne brati ne pisati, ki nikoli ni slishal ne peti ne zvoniti o kaki umetnosti ali znanosti in ki nenadoma zadene v loteriji veliki dobitok. Zdaj je gospod. Kupi si kochijo z dvema paroma konj, natakne si cilinder postrani na glavo, na vsaki izmed

deseterih debelih prstov si natakne po troje prstanov z briljanti, vozari se po korzu in kliche ljudstvu: Odkrijte se, jaz sem aristokrat! ...

Neki ugleden, osebno poshten in izobrazhen politik je povedal zadnjih javno v Ljubljani: Jaz sem burzhoá, mi smo burzhoazna stranka. In on sam, ki je to izjavil, je sin ubogega kmeta in od dalech se mu pozna, da nosi she zmerom chevlje na kveder.

Poznam veliko drugih, ki bi za noben denar ne sedli za isto mizo, kjer sedé delavci v delavski obleki ... v Ljubljani jih je veliko, tudi v Trstu se jih morda ne manjka. Saj sem zhe videl mladega gospoda, ki ga je bilo sram, da je shla po cesti njegova mati z njim, ker je bila po kmechko oblechena; shel je en korak pred njo in se je delal, kakor da je ne pozná.

Ti nashi parveniji, ti nashi mesarji s cilindrom postrani so burzhoazijci samo po zunanosti, so samo po zunanosti aristokratje. Edine chednosti drugorodnih burzhoazijcev in aristokratov, da chuvajo, pomagajo mnozhiti dushevno kulturo, ali da jo vsaj uzhivajo, te chednosti v nashi burzhoaziji ni. Poznam v Ljubljani gospoda, ki je aristokrat od nog do glave, velik narodnjak in navdushen za vseh stotero narodnih svetinj, ali koliko jih zhe je. Voljen je v razlicne potrebne in nepotrebne odbore, predseduje skoro vsak vecher tej ali oni potrebni ali nepotrebni seji – skratka, steber slovenskega naroda, eden izmed najimnitnejshih in najzasluzhnejshih stebrov ... Pa ga prasham: Ali ste brali to ali to? – Ne. Novejshe slov. literature principiélno ne berem. – Ali ste bili v razstavi? – Ne, v razstave principiélno ne hodim! – Ne, dram principiélno ne hodim poslushat! –

– Glejte, ta principiélni narodnjak je tipus teh slovenskih navdushenih narodnjakov. Na vseh concih in krajih krichi o kulturi, razzhaljen je, che odreka kdo slovenskemu narodu kulturo, sam pa ne gane zanjo niti mezinca, on je in hoche ostati principiélno zabit! –

*

Silno tenka je plast tiste nashe burzhoazije, ki si je ohranila ali pridobila smisel za dushevno kulturo. Tako tenka je ta plast, da sama iz svoje mochi ne more vech vzdrzhati podjetja, ki se mu pravi slovenska dushevna kultura. Odjemalci izdelkov kulturnih delavcev so dandanashnji po vechini samo she mlada dekleta iz premozhnejshih hish, uchiteljice in gimnazijci. Burzhoazija je pustila svojo dushevno kulturo na cedilu, ne placha vech svojih delavcev in slovenska dushevna kultura je napovedala bankrot.

*

Strashen je ta bankrot, strashnejshi in za narod sramotnejshi, kakor che bi falirale vse slovenske banke od prve do zadnje. Strashen in sramoten je ta bankrot in traja zhe dolga desetletja; brezposelni delavci tavajo kakor berachi od oglá do oglá, iz kraja v kraj.

Dalech je she dan, ko [bo] ozdravljeno in razshirjeno to propalo podjetje slovenske dushevne kulture; ozdravilo in razshirilo pa ga bo slovensko *ljudstvo!* –

*

Principielni rodoljub in narodnjak vprasha z navdushenim svojim glasom:

Zakaj pa vi pesniki ne pojete za ljudstvo, zakaj vi slikarji ne slikate za ljudstvo, zakaj vi uchenjaki ne pishete za ljudstvo?

Kolika hinavshchina v tem vprashanju in kolika neumnost!

Chloveshka družhba, kakrshna je dandanes, je kratila delavnemu ljudstvu vsako izobrazbo, ga je oropala vsake vishje dushevne kulture, zakaj rabila je njegovo moch na polju, v tvornicah, na zheleznici, v rudnikih. Tako je z rokami suzhnjev, z delom suzhnjev postavila temelj kulture, gmotno blagostanje. Nato je udinjala in usuzhnjila kulturne delavce, da so na tem temelju gradili krasno zgradbo umetnosti in znanosti ... Zdaj pa, ko bi bil chas plachila, ko je zgradba zhe skoraj dograjena, pride falirana družhba in vprasha: Kdo pa vas je najel? Zakaj pa ne delate za ljudstvo? Jaz ne rabim te vashe umetnosti, nisem je narochil! Delajte za ljudstvo! Ti, Zupanchich, skochi na zheleznico in beri tam kurjachu svoje sonete! Ti, Lajovic, vleci svoj klavir v rudnik in komponiraj rudarjem simfonijo! Ti, Groshelj, pojdi v predilnico in razlagaj delavkam Darwinovo teorijo! In ti, ljubi moj Cankar, pojdi chitat svoje novele ljubljanskim barabam! –

Kulturne delavce je *primoral* razvoj chloveshke družhbe, da so se odtujili masi ljudstva; *primoral* jih je dosedanji razvoj dushevne kulture, da so zidali naprej, kjer so njih predniki zacheli. In ker se je danashnja kapitalistichna družhba polastila v svoj prid *vsakega* dela, tako telesnega kakor dushevnega, ker je ta družhba *odrekala* ljudstvu vsako kulturo, kakor mu she dandanes odreka v mnogih krajih umetnost branja in pisanja – se ni *moglo* zgoditi drugache, kakor da so se kulturni delavci zmerom bolj in bolj oddaljevali ljudstvu. Ljudstvu so bili odtujeni, tista družhba pa, ki jim je odtujila ljudstvo, jih je zdaj tudi sama pustila na cedilu. Na cedilu jih je pustila in se jim smeje v obraz: Zakaj pa ne delate za ljudstvo?

*

Tako zhivé sluzhabniki bankrotne slovenske dushevne kulture dandanes strashno zhivljenje brezposelnega fabrishkega delavca.

Kako so zhivotarili nashi pesniki in umetniki od Presherna pa do najnovejsih chasov, vam je znano. Beda pa je zmerom vechja, zakaj teh dandanashnji tako nepotrebni kulturni delavcev je zmerom vech, odjemalcev pa ni, ker je podjetje bankrotno ... Chasih sem zhe pisal o usodi in zhivljenju umetnikov, ampak ljudje so mi komaj napol verjeli in so mislili, da pripovedujem romantichne bajke. Toda niti besedica ni pretirana, niti besedica ni izmishljena – resnica sama je tako kruta in grda, da jo je tezhko opisati in da ni potreba zraven prav nobene fantazije.

Morda vam je znana zgodovina *ljubljske cukrarne*,
 (Zhivljenje tam, Kette in Murn.)
Razstava pri Miethkeju (Groharjevo stradanje).
Tratnik v Monakovem (za skodelico kave – pokrajino).
Smrekarjeva karta iz Monakovega.
Nashe življenje na Dunaju – v Studentenheimu.
Zupanchichevo Chez plan – polno slave, malo cigaret.
Moja knjiga – ki jo je shkof sezgal – moja stanovanja – bolj humoristično.
Znanstveniki ne dobé ne založnika ne tiskarja. – Saj to ni za ljudstvo!

*

Zdaj pa je vprasanje: kje je izhod iz tega bankrota, iz te brezposelnosti? Na to vprasanje nam je nehoté in nevedé prav lepo in natanko odgovoril tisti principielni narodnjak, ko je zasmehovaje vprashal: Zakaj pa ne pishete za ljudstvo? –

Lepo in pravichno nam je odgovoril, povedal je tisto, kar smo zhe mi zdavnaj chutili in hoteli v svojem srcu: zgodí naj se, kakor se mora zgoditi: *z ljudstvom k ljudstvu*. Kadar pogine – in Bog daj, da bi se kmalu zgodilo – ta gnila, z vsemi hudimi in naglavnimi grehi oblozhena družba, takrat ne smé poginiti z njó, kar so zgradili v njenem okrutnem suzhenjstvu nashi kulturni delavci. Takrat se bo pokazalo, da so nashi kulturni delavci v suzhenjstvu krivichne in neposhtene družbe delali za *ljudstvo*; da bo *ljudstvo*, kadar postavi svojo tezhko nogo na tilnik temu zlaganemu narodu in zlaganemu narodnjastvu, da bo *ljudstvo* trgalo sadove s tistega drevesa, ki so ga kulturni tlachani za svoje nehvalezhne gospodarje sadili ter ga gnojili s svojo srchno krvjó! – Vse, kar so delali in kar so ustvarili, vse, za kar so trpeli in umrli nashi delavci – od Trubarja in Dalmatina, od Matija Gubca in puntarskih kmetov – do Presherna in Ketteja in do vseh tistih, ki trpe in delajo v sramotepolni sedanjosti – vse tisto bo nekoch svobodna last svobodnega ljudstva! –

*

Takih besed se ustrashi principiélno navdusheni narodnjak. Prestrashi se in pravi: Saj sem jaz tudi za ljudstvo! To pravi posebno takrat, kadar so volitve blizu. Zakaj principiélno navdusheni narodnjaki imajo to chudno manijo, da neznansko radi zastopajo ljudstvo, kjerkoli, kadarkoli in kakorkoli. – Saj sem jaz tudi za ljudstvo! –

Na vseh koncih in krajih mu leze izpod suknje strah pred ljudstvom in zanichevanje do ljudstva. Nekih starih zaprashenih tradicij, ki jih imenuje narodne svetinje, se drzhi kakor klòp; ljudstvo mu je she zmerom nekaj takega, kar sedi ali stoji pred njim, zakliche trikrat »zhivio« ter izgine nato kakor kafra – do prihodnjih volitev. Njemu ni ljudstvo drugega nich, kakor trobojna zastava, ki roma krizhem

cele Slovenije po različnih narodnih semnjih, zato da listi potem lahko pišejo: »Prishli so tudi naši vrli Trzhachani.« –

Komaj pa se ljudstvo nekoliko vzdrami, komaj zachne misliti, da trobojnica ni ne edina ne poglobitna rech, temvech da pride najprej telesni blagor in potem shele narodna slovesnost – zhe je narodnjak razzhaljen, krichi in obrekuje to svoje ljudstvo. ki se je tako nenadoma in neprichakovano izvilo iz trobojne zastave in ta koreniti narodnjak bi videl najrajshi, che bi se tisto slovensko ljudstvo, ki se mu ne ljubi vech »zhivio« klicati kakemu vodenemu programu, ker ima drugih skrbi prevech – che bi vse tisto ljudstvo dezertiralo v Ameriko, ali makár na luno. – Ob vsaki besedi, ob vsaki kretnji, ob vsakem dejanju pokazhe ocilindren narodnjak, da mu je ljudstvo zoprno, da se ga naravnost bojí. Ob vsaki svoji besedi, v vsakem svojem volilnem programu in oklicu pokazhe, da ima rad – *ne ljudstvo*, temvech ljudsko *ponizhnost*. Dokler je ljudstvo ponizhno, dokler veruje v prazne fraze, dokler nosi zastavo krizhem domovine in stavi slavoloke in mlaje ocilindrenim in ofrakanim malikom – dotlej je ljudstvo *narod*, dotlej se imenuje nashe *dobro, zavedno ljudstvo*. – Komaj se zaveda svoje *mochi* in svoje *pravice* – tedaj je naenkrate *zapeljano* ljudstvo, zbegano ljudstvo, z eno besedo: *ljudstvo* – in narodnjak se razzhaljen obrne od njega ... Zakaj to je najpopolnejsha razlaga: navdushen narodnjak je za ljudske pravice, ne pa za ljudsko *pravico*. Ljudska pravica je samo *ena* – pravic pa je zelo veliko in imajo najrazlichnejsha imena; v Trstu jim pravijo svetinje. Za te svetinje – jaz bi res rad enkrat videl, kakshne so – se navdushujejo narodnjaki; tisto edino, veliko, poslednjo pravico sovrazhijo, ker se je boje; in kadar nam pribori socialna revolucija to veliko poslednjo pravico, nam bo priborila z njó tudi mogochno ljudsko kulturo – in takrat ne bo vech prostora ne za tiste sicer vsega sposhtovanja vredne svetinje, ne za narod in ne za njegove solzave narodnjake! –

Naj se tem prisiljenim in vsiljenim prijateljem ljudstva she tako natanko dokazhe, kako puhlo je njih narodnjashstvo in da pomeni ravno nekaj nasprotnega, nego pa ljubezen do ljudstva – nazadnje vprashajo popolnoma nedolzno: Kako da nisem prijatelj ljudstva? Saj sem! – Taki so, kakor kranjski klerikalec, ki je pravkar poljubil zhupniku roko in se na to zachudil: Jaz da sem klerikalec? Kaj pa je to, klerikalizem? ...

(Zgodba o kmetih.)

Kakshno sovrashstvo do ljudstva? Kaj je to, sovrashstvo do ljudstva? Jaz sem prijatelj ljudstva! – Prijatelj je – sinochi pa mu je kanalja kozhuh vzel! –

*

Ni she dolgo tega, kar sem spoznal chloveka, ki zhivi med delavci zhe petnajst let. Ko je prishel mednje, so ljudjé pljuvali nanj, gospod zhupnik sam se je toliko ponizhal, da mu je pljunil v usta – stran, brezverec, antikrist! – Ko je zachel delavce pouchevati, da jih je najprej shele privedel do *spoznanja* krivice, katere suzhnji so, – ni dobil prostora v celem kraju, skrivati se je moral s svojimi prijatelji

o mraku na kakem travniku ali na polju. Kamor se je prikazal, se je prikazalo brzih tudi par zhandarmov. In ni se zgodilo redkokdaj, da je premišljeval o svojem kulturnem delu med shtirimi stenami ter zhivel na drzhavne stroshke. Tudi se mu je pripetilo, da je moral naskrivaj pobegniti iz domovine v svobodno Shvico – seveda se je chez par mesecev povrnil ter nadaljeval svoje delo. Danes, po petnajstih letih so tisti delavci strokovno in politichno organizirani, stojé v kulturnem oziru visoko nad mnogoterimi diplomiranimi narodnjaki; po zhganju ne smrdí vech tam, petje ni vech brez melodije in brez besed – samo ne verjamem, che bi tiste besede ugajale narodnjakom; njih knjizhnica je bogata in knjige niso nerazrezane, temvech dozhivel sem veselje, da so rabljene in posvaljkane take knjige, o katerih pravijo narodnjaki, da niso pisane za ljudstvo ... Tam in takrat sem videl, kaj je resnichno, pogumno, vztrajno kulturno delo, ki se ne prestrashi nichesar, ki nikoli ne omahuje, nikoli ne obupuje. Ob tem velikem delu se mi je zazdelo moje lastno delo zelo malenkostno in zelo malo koristno. Zakaj spoznal sem, kod vodi in kam drzhi edina pot do reshitve ljudstva iz tlachanstva, do reshitve kulture iz danashnjega bankrota, do reshitve kulturnih delavcev iz sramotne brezposelnosti, iz zanichevanja in ponizhanja! –

*

Edina pot je boj ljudstva, brezobziren boj, dokler ne pade poslednja barikada, dokler ni dosezen poslednji cilj! Boj za popolno socialno in politichno osvobojenje – zakaj brez socialne in politichne svobode je nemogocha kulturna svoboda. Dokler bo ljudstvo suzhenj družhbe, suzhenj tega anonimnega naroda – dotlej bo tlachanila, dotlej bo brezpravna in ponizhana tudi dushevna kultura. Boj za osvobojenje ljudstva je kulturni boj – in kdor ta boj obrekuje, kdor mu podstavlja nechiste cilje, je sovrazhnik ljudstva in sovrazhnik kulture.

OPOMBA K CANKARJU

Cheprav je minilo vech kot sto let od Cankarjevega predavanja z naslovom *Slovensko ljudstvo in slovenska kultura*, ki ga je imel dva vechera 24. in 25. 4. 1907 v dvorani Delavskega doma v Trstu, in chetudi so v besedilu neizogibni specifichni sledovi dobe nastanka, je v njem cela vrsta kot britev izostrenih socialnokritichnih formulacij, ki nekoliko shirshemu pogledu s smislom za »tekstualno metaforichnost« she danes zvenijo osupljivo aktualno (nich manj kot Cankarjeva dramatika), she posebno v kontekstu danashnjega »neokapitalizma« kot »poante« vzhodnoevropskega socialistichnega intermezza. Razmerja ljudstvo – narod, ljudstvo – kultura, narod – kultura (narodna, danes tudi »nacionalna« in »nacionalna«), politika – kultura, revni – bogati, desnica – levica (Cankar ibid.: »obadva stara slovenska tabora«) so ključna vozlishcha neizprosno resnicoljubne (Cankar ibid.: »vsaka resnica je hudobna«) esejistichne analize slovenskega etnofenomena v »prostorchasu«. *Edinost*, tedanji dnevnik istoimenega slovenskega politichnega drushtva v Trstu, se je ob predavanje obregnila z očitkom, da zaradi centralnoslovenske radikalne kritichnosti ni primerno za trzhashke Slovence, izpostavljene na obrobju. (Besedilo predavanja po ZD, k. 25, 1976) (Op. ur. I. A.)

Iz zgodovinskega spomina

Jozško Zhiberna

ONSTRAN MEJE

K vpraskanju nashe zapadne narodnostne meje
(prvi opomin: plebiscit v Beneshki Sloveniji 1866)

Eno najtezhjih vpraskanj slovenskega naroda je brez dvoma njegova razkosanost. Od njega zavisi njegov obstoj, njegova enotna in skupna kulturna in politichna moeh ter moeh njegove gospodarske rasti. Danes je njegova politichna moeh povsod strta, gospodarsko se ne more urediti, ker mu je vzeta sleherna samostojnost, kulturno le zhivotari. In to vse radi razbitosti – posledice konca svetovne vojne.

Tako mineva skoraj zhe drugo desetletje, odkar zhive posamezni deli naroda zhivljenje zase, pod najtezhjimi okolishchinami, ki so mogoche v 20. stoletju. Toda dochim bi morali skrbeti za vsakega posameznika, ki se od narodne skupnosti odtrga in izgubi v svet, stojimo pred tezhko ugotovitvijo, da se vechina slovenskega naroda svojega tezhkega polozhaja, ki ga poleg vsega ogrozhajo od vseh strani she imperialistichne sile Evrope, sploh ni zavedla. Vse svoje delavnosti in svojih sil, ki bi morale zajeti vsakega posameznika, ni o pravem chasu usmerila v svojo obrambo. Tu ne gre za prehodne malenkosti dneva, gre zhe za zhivljenje, za obstoj in rast naroda. Zbuditi bi morali v vseh zavest, da si kljub tezhkim operacijam, ki so nas oslabile, lahko opomoremo in spet dvignemo z lastno pomocjo, z moehjo naroda, ki je vseskozi v zgodovini igral podrejeno vlogo, a se kljub temu uvrstil med visoko kulturne narode Evrope.

Vpraskanje nashe zapadne narodnostne meje je gotovo najvazhnejsho, saj gre za tretjino nashega naroda. O tem imamo zhe mnogo literature, od navadnih propagandnih broshur pa do znanstvenih del. Tudi v svetu je izshla vrsta knjig, ki analizirajo ta nash problem in ki po svoji kritichnosti ter po svoji sistematchni obdelavi, cheprav so maloshtevilna, dalech prekashajo nasha domacha dela. Izvzeti moramo seveda ona, ki so jih pisali nashi nasprotniki v propagandne namene. Kljub temu pa se chloveku zdi, da manjka veliki vechini vseh teh del neko vodilno nachelo: pokazati, da gre danes pri vpraskanju nashih narodnih manjshin za osnovni problem slovenstva, da se ta vpraskanja ne dajo razmotrivati samostojno in da je treba pri tem uposhtevati vso slovensko skupnost, pa chetudi razdeljeno na toliko delov. Res je, v zgodovini smo bili vedno razdeljeni, politichno in administrativno, kar se je godilo namenoma, da bi nas slabilo. Morda se nam prav radi tega danes ne zdi nich chudno, che je she sedaj tako. Ni chudno, che torej gledamo danes na vpraskanje nashe narodne manjshine pod Italijo kot na nekaj lochenega, kar se ostalih Slovencev ne tiche. Krivda za to pa je she drugod. Skoraj

vedno so imele nekak privilegij za propagiranje tega problema pri nas organizacije ali ljudje, ki често niso imeli zaslombe v ljudstvu, често so mu bili pa nasprotni. Tu ne izvzemam organizacij samih emigrantov. Njih delo je bilo често vse prej ko slovensko, saj so celo sprejeli v program – kot vodilno – nachelo, ki slovenskega naroda sploh ne priznava.

Iz vseh teh vzrokov je razumljivo, da she danes ne moremo zajeti vseh nashih najtezhjih narodnih problemov, da se she danes ne smatramo za narodno enoto, sposobno zhivljenja, in da gledamo na vsak del, ki je v tej ali oni drzhavi, zase. V tem je tudi velik del nashe tragichne ozkosrchnosti, pomanjkanja nacionalne samozavesti in zgodovinske razcepljenosti. Posledica tega so tudi vse pomanjkljivosti dela za nashe narodne manjshine in izseljence, ki vse doslej ni moglo zajeti vsega naroda.

Na nashi zapadni narodnostni meji smo zhe zelo zgodaj stopili v stik z Italijani. Zato je treba posechi nazaj, vsaj v leto 1866, ko se je s te strani oglasil prvi opomin na italijansko nevarnost: plebiscit v Beneshki Sloveniji. Bilo je 22. in 23. oktobra 1866. Okolnosti so bile sicer take, da nam tedaj she niso omogochale nikakega skupnega dela, ker se je v nas samih narodna zavest shele budila. Tudi je shlo le za to, ali naj se prikljuchijo Beneshki Slovenci Italiji ali pa naj ostanejo pod Avstrijo. Rezultat plebiscita ne zadene v toliki meri nas oz. nasho starejsbo generacijo. Toda greshili smo pozneje, ko se 70 let, vse do danes, nismo zmenili za to dejstvo. In she danes nam je vse tako dalech, kot bi se nas sploh ne tikalo. Kdo bi se torej chudil, che so Beneshki Slovenci, ki so zhe prej (od chasa, ko so jih Longobardi zhe v 8. st. potisnili v danashnje hribovite kraje, kjer so si ustvarili svojo upravo) zhiveli v demokraticni skupnosti s samosvojo ureditvijo uprave, ostali nam tuji. Ves ta chas je le redko kdo prichel z delom za to ljudstvo. Drugi so se pa med tem zadovoljili z objokovanjem po chitalnicah in gostilnah, v zavesti, da smo skromen, boguvdan, celo lirichen narod.

To je bilo v chasu, ko se je bilo she mogoche znajti v polozhaju in si ustvariti svojo narodno politiko. Z vzgojo ljudstva in z delom bi do vojne dosegli zhe marsikaj in bi danes tudi politichno vech pomenili.

Med tem je postajala nasha zapadna narodnostna meja iz dneva v dan bolj ogrozhena. Saj je shlo za borbo med vstajajocho velesilo in malim narodom. Nova Italija, zdruzhen v celoto, si je polagoma prichela ustvarjati svoj imperialistichni program, k chemer jo je silil notranji gospodarski razvoj. Prichela se je uvrshchati med odlochujoche sile Evrope in hotela naglo nadoknaditi, kar je bila zamudila, saj je zadnja izmed danashnjih velikih kapitalistichnih drzhav, ki so nastale z meshchansko zdruzhitvijo naroda in se zdruzhile v nacionalno enotno drzhavo. V tem njenem razvoju se je izvrshil za nas vazhni plebiscit, s katerim smo izgubili Beneshko Slovenijo. V novi Italiji je vrelo mlado gibanje proti zastareli Avstriji, ki se je ravno obmejnemu ljudstvu najbolj zamerila. Nashi zgodovinarji so to dobo in razmere podrobno opisali, toda politiki so prezrli njih delo.

Che zasledujemo razvoj Italije po združitvi, vidimo, da je bila sprva zadovoljna zhe s samo združitvijo. Proglashala je kot svojo mejo proti Slovincem Socho. Nekateri, med njimi Cavour, pa so se celo zavzemali za pravice Slovencev. Toda zhe v istem chasu so se pricheli oglašati novi glasovi. Notranje sile, ki so prignale do združitve, zlasti gospodarska koncentracija, so se polagoma uveljavljale tudi na zunaj. Tu bi se morali seznaniti z naglim razvojem italijanske industrije, opazovati rast vseh gospodarskih panog (kapital, banke, kmetijstvo, industrija itd.), narashchanje shtevila prebivalstva ter nastajajočo potrebo po surovinah. Slednjih se je vsemu temu pridruzhila she zavest, da meje na Sochi niso strategichno dovolj varne, in da je potrebno, da postane Jadransko morje »mare nostrum«, kot je bilo za Benetke. »Se all' Italia togliete l' Adriatico, essa moria di tisi« – »che Italiji odvezmete Jadran, bo umrla od jetike,« je izraz tega hotenja. (Le giuste rivendicazioni deli' Italia, Trst 1917) Shele po tem moremo razumeti ves razvoj Italije in si razlozhiti njeno danashnje stanje.

Vzporedno se je zhe tedaj prichelo takoimenovano »iredentistichno gibanje«, ki je izraz tega notranjega razvoja in ki je doseglo po vojni svoj vishek. Preshlo je zhe v pravi imperializem. Zhe l. 1861 je izdal neki Pacifico Valussi, ki ga je Avstrija izgnala iz Trsta, »iredentistichni manifest«, ki je izshel kmalu tudi v Parizu. V tem manifestu zahteva za Italijo vso Julijsko Krajino »na podlagi nacionalnega prava, gospodarskih in vojashkih potreb Italije«. Valussiju so bili Slovenci namrech le »raztreseno ljudstvo, nezmozhno zhivljenja in razvoja, katerega edina zhelja je njegovo lastno unichenje v smislu poitalijanchenja«. Njemu so sledili she drugi, kakor Carlo Condi, Sigismondo Bonifiglio, Konstantin Resman, ki je smatral Slovence za »amalgam starih etnografskih usedlin, ki se morajo odslej smatrati za del italijanskega naroda«. To gibanje se je ustrezaюще notranjemu razvoju Italije kmalu povzpelo do zahteve: anektirajmo najprej Istro, Gorico in Trst; Slovani, nepripravljeni, hladni v narodni zavesti, ne bodo teh pokrajinj kmalu poslovanili. Nastale so zhe prve italijanske »iredentistichne« organizacije (npr. l. 1877: »L'associazione pro Italia iredenta«, pod preds. generala Avezzane), ki so imele v programu propagando za aneksijo Julijske Krajine do »strategichno varnih mej«.

Toda to so le drobci iz vedno vechje delavnosti, ki se je razvijala na italijanski strani in ki bi morala zbuditi nas vse k delu za obrambo. Toda z nashe strani she dalech ni bilo tako mochnega odgovora. Vsa nasha gospodarska, politichna in kulturna organizacija ni bila osnovana tako, da bi lahko zajela vse ljudstvo. Pozabili smo celo na Beneshko Slovenijo. Plebiscit v l. 1866 bi nam moral biti prvi in veliki opomin in bi nam moral pokazati na nevarnosti, ki nam prete, in na njihove vzroke. Toda eno in drugo nam je ostalo prikrito in gibanju nismo mogli zoperstaviti sile, ki bi ga vsaj na nashih tleh zatrla, che bi zhe ne bila kos njegovi zunanji, – vojashki mochi. Razumljiva je zato izjava dr. H. Turne, ki je na nekem predavanju o Beneshki Sloveniji l. 1932 dejal: »Slovenci nimamo danes niti pravice reklamirati Beneshko Slovenijo zase. Bila nam je vedno tuja, sama je chutila, da je Italija njena domovina« (po stenogr. zap. Z. V.). Izrekel je te besede s tezhko

skrbjo in trpkostjo, zavedajoch se njih resnosti, saj je bil eden izmed zelo redkih, ki so Beneshki Sloveniji posvetili svojo zhivljenjsko skrb in nas nanjo – brez uspeha – opozarjali.

Kakshno je danes stanje v Beneshki Sloveniji, lahko najbolje razberemo iz pisma dr. Trinka-Zamejskega, ki she danes zhivi v Beneshki Sloveniji: »Razumni so she precej, toda izobrazbe imajo malo, ker malo berejo. Slovenskih knjig *sploh* ne znajo chitati in sedanja knjizhna slovenshchina jim dela tezhave. *Vechina* tudi lashkih knjig ne razume, torej jih tudi ne bere.« (27. febr. 1932) Edina knjiga v njih domachem jeziku je bil katekizem, ki so ga pa pred letom pobrali celo po hishah. Domache petje v cerkvah je bilo prepovedano in poje se le she italijansko ali latinsko. Dezhelica je preprezhena z raznarodovalnimi ustanovami, sholami in organizacijami. Ves drzhavni in cerkveni ustroj je naperjen proti ljudstvu. Isto je z dolinico Rezijo, ki se po navadi omenja v zvezi z Beneshko Slovenijo in je po svoji usodi z njo povezana, cheprav je v prometnem pogledu zaprta.

Danes je vsako delo tu popolnoma nemogoche. Da smo pa zamudili pol stoletja, je za generacijo, ki je to zakrivila, neodpustljiv greh. Udarci, ki smo jih dozhivljali poslej, izvirajo iz istih vzrokov.

Med letoma 1866 in 1915 traja vazhno razvojno razdobje na nashi zapadni narodnostni meji. Beneshka Slovenija z Rezijo je bila torej z meddrzhavno mejo odcepljena od slovenskega narodnega telesa. Prichela je zhiveti zhivljenje zase. Ostala nasha ozemlja pa so takrat dozhivljala svojo pomlad. Zlasti Gorishka in Trzhashka. Razvoj je belezhil lepe napredke.

Potem je izbruhnila svetovna vojna. Z njo se je prichel gotovo najbolj tragiczni del zgodovine slovenskega naroda. Razmetani po vseh frontah so se nashi ljudje borili – za druge. Le malo jih je bilo, ki so se zavedali, za kaj se bijejo. V Italiji je med tem imperialistichno gibanje dozorelo. Italija se je udelezhila svetovne vojne po nachrtu, za ceno nashe zemlje, ki si jo je zhe naprej izgovorila v londonskem paktu l. 1915. Hotela je imeti varne meje na vzhodu in oblast nad Jadranskim morjem.

Konec svetovne vojne nas je postavil pred nove dogodke. Slovenci se do tedaj she nismo razvili tako dalech, da bi si ustvarili svojo trdno politiko, ki bi tudi na zunaj nashla izraza na mednarodnih forumih in bila na vse zhe pripravljena. Opajajocha ideja »panslavizma«, »samoodlochbe« in zdruzhitve na Balkanu je tako zasenchila vse, da smo zopet prezrli lastni razvoj in nismo iskali mochi v sebi. She celo pozneje, ko je ves svet vedel, kaj bo z nami, smo pochivali. Leto 1918 je nashlo nashe ljudstvo s politiki vred nepripravljeno. Vedelo ni, za kaj gre, kaj se dogaja okoli njega. In izgubili smo Trst, polagoma je shla vsa Julijska Krajina pod »antantino« varstvo. Radi pomanjkanja vsake politichne orientacije pri voditeljih in she bolj pri ljudstvu, smo zamudili odlochilni trenutek ob razpadu in bili razdeljeni, da bi bolje ne mogli biti. Zopet en nauk v zgodovini, ki bi ga morali vedno imeti pred ochmi. Vojni so sledile she mednarodne pogodbe, ki so na zunaj pravno izrazile in potrdile to nasho tragiko.

Slovenska zemlja je pod Italijo prichela zhiveti locheno zhivljenje. Vojna sama je zapustila nepopravljive posledice. Statistika pravi, da je bilo 80 slovenskih obchin v prvi bojni liniji. Od teh je bilo 33 razdejanih do temeljev, 35 zelo poshkodovanih; 8.500 domov popolnoma razdejanih, 3.500 poshkodovanih, 14.000 izropanih. To so le mrtve shtevilke. Nekoliko se je popravilo stanje gospodarstva v prvih letih pod Italijo. A to zboljshanje je trajalo le dotlej, dokler ni zajela vse Julijske Krajine kriza, ki jo je she vechal nacionalni pritisk v vseh smereh.

V podrobnosti se o tej splošni sliki ni mogoche razpisavati. Le nekaj kratkih odlomkov, ki jih je zapisala »Istra« (sht. 49, 50, 51 l. 1934, str. 11), naj to stanje ilustrira.

»ni nobenega dvoma, da je ... gospodarsko vprashanje danes glavni problem nashega naroda v Julijski Krajini.«

»Danes zhe ne moremo v Julijski Krajini vech govoriti o svobodnem lastniku zemlje, niti o delavcu, ki bi lahko zadostil s svojim tezhkim delom ... svojim potrebam.«

»... mirno lahko trdimo, da ni niti enega posestva brez dolga in drugih obremenitev.«

»prosta lastnina v nashih krajih izginja, kmet, nekdej lastnik in posestnik, postaja kolon, najemnik ali pa mora plachevati za hipotekarne dolgove visoke rente in poleg tega visoke davke.«

»V Dol. Otlici je npr. bila zarubljena koza za 80 stotink davka.«

Politichno zhivljenje Slovencev v Italiji je bilo v prvih letih po vojni she zelo zhivahno, dokler ni polagoma jelo odmirati. Po l. 1927 je bilo vse zakonito delovanje mogoche le she v okviru fashistichnih organizacij, torej nachelno nemogoche. Vzporodno z razvojem fashizma in fashistichne mochi je ponehavalo vsako nashe javno delo. Gibanje pa, ki she ni moglo biti zatrto, je povzročalo vedno vech zhrtev. Ljudstvo je v tem polozhaju postajalo vedno bolj osamljeno. Iskati si je prichelo zaslombe. Najprej tam, kjer bi jo moralo najti in od koder jo je tudi najbolj prichakovalo, torej v mednarodnem svetu in v matichni drzhavi. Bilo je razocharano. Slovenska politika v Jugoslaviji si je med tem lomila mochi v malenkostnih dnevno-politichnih trenjih. Pozabljala je celo na svoje najvazhnejshe naloge doma, zlasti pa je zametavala tiste, ki jih je imela glede razkosanosti slovenskega naroda. Ni chudno, che je bila ta politika v Jugoslaviji lahko daljno-jugoslovenska, ali kranjska, centralistichna ali separatistichna in bogve she kakshna. – Slovenska ni bila nikoli!

Razoracharanja, ki jih je slovensko ljudstvo v Primorju dozhivelo, pa so mu pomagala, da se je dvignilo. Od politike lojalnosti, ki so jo uchili politiki iz Trsta in Gorice, pa do danes, ko so vsi ti na varnem, je prishlo ljudstvo do spoznanja, da je njegova reshitev odvisna le od padca sil, ki niso z njim lojalne. Vezati je prichelo reshitev svojega nacionalnega in socialnega vprashanja z reshitvijo nacionalnega in

socialnega položaja v vsej Evropi. Spoznalo je, da ga tlachijo tiste sile, ki tlachijo vso Evropo. Abesinski pohod in španska državljanska vojna sta ga dvignila preko stare politike in politikov. Zato lahko trdimo, da delovno ljudstvo v Primorju ni bilo nikoli tako enotno kot danes. Prav tako je politično dozorelo tudi glede ostalega dela slovenskega naroda, ki je še vedno neenoten in strankarsko razbit. Če bi ne upoštevati nacionalnega pritiska in nacrtnega iztrebljevanja – torej zgolj gospodarsko, bi si lahko kmeta s Suhe Krajine ali Krasa podala roko, ravno tako kmetje iz vinorodne Shtajerske ali gorishkih Brd in Istre. Rudar iz Trbovelj in iz Idrije, Rablja ali Labina, jesenishki ali celjski delavec in shkedenjski plavzhar in delavci iz ladjedelnic in kamnolomov so interesno sorodni. O kulturnem delu po vsem tem ni treba posebej govoriti. Razumeti bomo morali, da se narodna in socialna gibanja vedno združujejo.

Iz problema naše razkosanosti pa je nastalo še mnogo drugih, ki se jih je treba vsaj na kratko dotakniti. Med taka vazhna vprasanja lahko shtejemo vprasanje emigracije. Iz Julijske Krajine se je prisilno ali prostovoljno izselilo v Jugoslavijo in drugam na tisoche ljudi. V primeri z onimi, ki so še ostali, je shlo tu za pravo preseljevanje. Po približni cenitvi dosega shtevilo onih, ki so se izselili v Jugoslavijo, od 70 – 80.000, v druge drzhave pa, zlasti v Ameriko, tudi 40 – 50.000. Če so prejšnje shtevilke pretirane, presega skupno shtevilo vsekakor 100.000.

Zgodovina sama bo shele kasneje pokazala ta problem v pravi luchi. Danes smo mu še preblizu. Gotovo pa je, da bi bilo nashemu ljudstvu, ki je ostalo, mnogo lazhje vzdrzhati, che bi ne bile njegove vrste tako razredchene in sicer ravno vrste intelligence. Ta bi morala dlje vztrajati in deliti usodo z narodom, ki je priklenjen k zemlji in si ne more izbirati in menjati bivalishcha. Analiza tega problema bi morda zhe sedaj, ko je glavni del preseljevanja zakljuchen, pokazala marsikaj, kar bi gotovo obremenilo vso emigracijo. Ne bi pa hotel biti tu krivichen onim, ki so zhrtvovali do skrajnosti svoje sile in zhive danes tezhko zhivljenje brezdomcev tu ali kje drugod v svetu!

Toda ne le za slovensko ljudstvo v Italiji, ampak tudi za Slovence v Jugoslaviji pomeni emigracija nov in velik problem, ki je chesto odjeknil v javnosti, zlasti v chasu gospodarske napetosti in pa od tedaj, ko je viden del emigracije posegel v notranje politichne razmere, chesto na nachin, ki je bil nasproten slovenskemu ljudstvu. Toda v tem primeru ne gre za celotno emigracijo. Politichni spori slone na neenotnem gledanju na slovenske skupne in temeljne politichne probleme, ki bremene vso politichno generacijo »voditeljev« nashega naroda in ne samo emigracije ter njenih voditeljev. Če so se tu uveljavljale osebe s te ali one strani, to prav nich ne spremeni na nashi trditvi. Tudi tezhkega gospodarskega stanja v sploshnem ni toliko zakrivil pritok iz Julijske Krajine, kot pa sploshne gospodarske razmere pri nas in po svetu. Slovenskemu kmetu ne bo nich bolje, che se vsi priseljenci vrnejo domov, ravno tako ne delavcu ali intelektualcu. S tem pa seveda ne zanikamo vazhnosti vprasanja emigracije.

Gotovo ne bo brez potrebe kratka analiza. Slovensko Primorje je postajalo prej vedno bolj in bolj sredishche slovenskega nacionalnega gibanja, zlasti Trst. Trst je bil obkrožen od slovenskega ljudstva, ki je segalo zhe v samo sredishche mesta. Trst je bilo mesto, kjer je prebivalo največ Slovencev, saj jih je bilo nad 100.000. Josef März pravi: »Toda še danes je Trst največje slovensko mesto; v njem biva več Slovencev kot v Ljubljani.« (»Die Adriafrage«, str. 156, Berlin, 1933.) Gospodarski razvoj je tu dosegel tudi največji razmah. Trst je pozihiral ves prirastek in presežek delavnih rok s Krasa in Gorishke, pa tudi iz ostale Slovenije. To gotovo ni ostalo brez vpliva na slovenske nacionalne, gospodarske in politične razmere. Na eni strani je shtevilo slovenskega meshchanstva narashchalo in se tudi vedno bolj radikaliziralo, saj se je moralo boriti z močno nasprotno nacionalno in gospodarsko skupino. Nich chudnega ni torej, che so bili skoraj vsi slovenski chlani »Jugoslovanskega odbora« iz Trsta. Na drugi strani pa se je ustvarjalo v Trstu sredishche slovenskega delavstva in slovenskega delavskega gibanja.

Na italijansko okupacijo in zmago fashizma je slovensko, politično neenotno ljudstvo odgovorilo v skladu s svojim družbenim položajem. Meshchanstvo in malomeshchanstvo sta po vechini »emigrirala«, ali pa se prilagodila novim razmeram. Najbolj se je delilo malomeshchanstvo – svobodni poklici in trgovci –, ki je ali emigriralo, shlo med renegate, ali pa se pridruzhilo ideji individualne sile ter si postavilo v program medlo geslo iredentizma. Vazhen del tvori tudi gorishka klerikalna grupa, ki je do danes prezhivela zelo velik preokret v stari, nam znani smeri. Na dnu teh plasti ostanejo delavci in kmetje. Teh je najmanj emigriralo; kar jih je, so le povechali shtevilo onih, ki se iz Slovenije stalno izseljujejo, vechji del v evropske ali prekomorske drzhave. V Jugoslaviji so jih skushali kolonizirati, kar je pa le deloma uspelo. O vprashanju kolonizacije slovenska javnost ne ve mnogo, cheprav bi lahko upravicheno izvedela resnico od odgovornih ljudi, zlasti odkar se javljajo vesti o slabih razmerah kolonistov, katere so baje zakrivili kolonizatorji.

Iz tega prereza si lahko sami ustvarimo vse nadaljnje zakljuchke in razlozhimo marsikatero danashnje nasprotje, ki smo jih v zacetku nakazali.

Del slovenske in hrvatske emigracije se je organiziral in drushtvom stoji na chelu »Zveza jugoslovenskih emigrantov iz Julijske Krajine«. Organizirana emigracija naj bi postala s tem iniciator vseh problemov, ki zadevajo v tem vprashanju slovenski narod. Toda do tega je danes še dalech. Namesto da bi zavzela zlasti v političnem pogledu mesto, ki ji gre, je postala organizacija sama sebi namen in konchni smoter ali pa sredstvo za posameznike. Drushtva se skoraj niso dvignila nad nivo chitalnic, družhabnih krozhkov in prilozhnostnih objokovalnic, razen chastnih izjem in naporov posameznikov. Od tako velikega shtevila emigrantov je radi tega v drushtvih vchlanjenih le okoli 7.000 (Zveza jug. emigr. shteje v letu 1937 6.935 chlanov, po statistiki iz koledarchka »Socha« za l. 1937), torej komaj desetina vseh emigrantov in še to s Hrvati, ki si pa poleg vsega doslej nismo mogli ustvariti skupne ideoloshke koncepcije. Posebna anketa, ki jo je razpisala sama »Zveza« 16. II. 1933 v sedmi shtevilki »Istre« in ki naj bi obsegala vse

probleme emigracije in slovenskega naroda, se ni izvedla. Ostali so tako nerешeni celo glavni problemi in vsa organizacija hira. Ni skupnega pogleda na fashizem kot družbeno doktrino, ne na druga vazhna vprashanja. She do danes ni nobeden izmed vodilnih emigrantov jasno opredelil stalishcha zlasti do fashizma.

Emigracija sama je del slovenskega naroda. Kot taka bi morala biti vključena v njegovo politichno formacijo, zasledovati bi morala cilje vsega naroda in delati pod njegovim nadzorstvom. Njene posebne naloge bi le tako prishle do svojega pravega izraza. Sicer ni mogoche oporekati, che se sama organizira in stalno opozarja na najtezhe vprashanje slovenskega naroda, vendar more pravilno vrshiti vse te naloge le ob sodelovanju vseh. Danes tega ni. She vech: emigracija se je s samovoljno politiko in naziranjem, ki pa sta le izraz posameznikov ali manjshe skupine, oddaljila od slovenske narodne skupnosti in stoji v vsem ob strani, osamljena. Kritika je tu potrebna, zhe zato, da bi se razmere zboljšale. Treba je, da se s sodelovanjem vseh skupin ustanove narodni sveti, da se vprashanje spravi s slepega tira ter se slovenskemu ljudstvu prikazhe ves problem v pravi luchi in vse delo podredi njegovemu nadzorstvu. Prvo bi bilo, da bi se vse dosedanje delo v tem pogledu dalo pregledati in preiskati, da bi se javnost pravilno pouchila o vsem, kar sedaj meche sence na ta problem.

Danes, po 20 letih od prevrata, stojimo torej pred dejstvom, da organizirana emigracija niti za vse emigrante, niti za ljudstvo v Primorju, she manj pa za Slovence sploh ne pomeni politichno tega, kar bi morala. Nashe ljudstvo v Primorju gleda na organizacijo kot na nekaj, kar mu ni blizu, slovensko ljudstvo tu pa je proti njej hladno.

Posebno vlogo in nalogo ima v tem polozhaju glasilo »Istra«, ki si je znalo ustvariti in pridobiti poseben polozhaj, cheprav je formalno glasilo Zveze jugoslovenskih emigrantov.

Samo mimogrede se je treba she dotakniti vprashanja slovenskega ljudstva iz Primorja v tujini. Vsiljuje se vprashanje, ali nastopajo nashi politiki, ko reshujejo probleme slovenskega ljudstva, v imenu tega ljudstva ali v svojem? Kdo jim daje legitimacijo in komu odgovarjajo za svoje delo? So si ti ljudje s svojim delom do sedaj zaslužhili tako zaupanje, da se jim lahko mirno prepusti razpolaganje z usodo nas vseh? Ali jih ni morda chas prerastel in razmer, ki danes vladajo, ne razumejo vech? Tega vprashanja javnost doslej she ni podrobno razmotrivala.

Vsa ta vprashanja stoje pred nami in she mnogo drugih. Zlasti vprashanje Trsta, radi katerega vlada med nami najvechja nejasnost. Trst je sredishche Julijske Krajine in vse gospodarstvo Slovenije po naravi tezhi tja. Gospodarske in socialne, pa tudi politichne in kulturne zveze ima le z zaledjem, ki je slovensko. Na drugi strani pa je Trst v teku zgodovine dobil italijansko lice, italijansko vechino in prishel gospodarsko pod njen vpliv. Naravni razvoj je bil sicer nam v prid in che bi ne bilo svetovne vojne ter dogodkov po njej, bi o Trstu danes lahko z vechjo mirnostjo govorili.

Vazhen je dalje v Julijski Krajini problem Cerkve, ki je igrala v zhivljenju slovenskega naroda vedno veliko in vazhno vlogo. To velja tudi she danes. Che bi hoteli ta problem z ozirom na Julijsko Krajino razmotrivati, bi morali ločiti vishjo cerkveno hierarhijo in nizhjo slovensko ter – morda tudi – italijansko duhovshchino. Slovenska duhovshchina se v sedanjosti nikjer ni tako priblizhala ljudstvu kot ravno v Julijski Krajini, in stremi za tem, da mu ohrani vsaj stare pravice.

Ko so zhe utihnili glasovi po ulicah, ki so chesto reshevali po svoje te tezhke probleme, ko so skoraj usahnile bojne organizacije, ki so si lastile neke predpravice pri tem, je treba naposled z vso resnostjo prijeti za delo. Vprashanja, ki so tu navedena, niso nova, so le ponavljanje zhe znanega. Toda potrebno je, da morda ravno v teh dneh odpiramo boleche rane nashe sedanjosti. V tem pogledu ne smemo mirovati. Ne smemo biti kakor Cervantes, ki je za deset let pretrgal svoj roman »Don Kihot« v trenutku, ko sta junaka zavihnela meche in sta si grozila, da se presecheta.

JOZHKO ZHIBERNA (1910 – 2002), pravnik, publicist, aktivist primorskih emigrantov, organizator, rojen v Divachi v zheleznicharski družini; realka in shtudij prava v Ljubljani, diplomiral 1935, od 1931 do 1938 chasnikar pri tedniku *Istra* (Zgb) in vodja njegovega predstavništva v Ljubljani, sočasno sodelavec *Jadranskega koledarja*; nato delal pri odvetniku in primorskem pesniku Igu Grudnu; po vojni direktor pravne direkcije v Narodni banki, do 1971 (upok.) samostojni svetovalec v GZS; soustanovitelj Drushtva pravnikov v gospodarstvu (Lj.).

Med sholanjem je deloval v organizacijah Primorcev v Ljubljani, dokler jih policija ni prepovedala: dijashko drushtvo Zora, Organizacija jugoslovanskih emigrantov (ORJEM, vodil mladinsko sekcijo), Socha, kasneje Mlada Socha, na univerzi chlan drushtva Triglav; predaval je v ilegalnih emigrantskih organizacijah. Med vojno je bil aktivist OF in chlan Komisije za Slov. primorje pri CK KPS do aretacije 1942, nato v zaporih in taborishchih Visco (1943 pripravljaval dnevni bilten) in Dachau (1945 pisal v *Dachauski porochevalec*).

Pred vojno je pisal uvodnike, politichne komentarje in vesti iz Slov. primorja v tedniku *Istra*, v reviji *Sodobnost* o slovenskih manjshinah, o manjshinskih kongresih, ocenil knjigo Cirila Zhebota *Korporativno narodno gospodarstvo* (1940; chlanek *Narochena znanost*). Od 1950 je bil sodelavec revije *Gospodarstvo* (Trst) ter objavljaval chlanke in gospodarske komentarje v dnevnikih in drugod (Ljudska pravica, Lj. dnevnik, Banchni vestnik, Nashi razgledi, Pravnik itd.). Sam ali s sodelavci je napisal, pripravil ali uredil vech prirochnikov za pravo v gospodarstvu. O svojem rojstnem kraju je napisal monografijo *Divashki prag* (1981).

V chlanku *Onstran meje ...* (prva objava: *Sodobnost – neodvisna slovenska revija*, 1937, str. 136 – 143) je zgoshcheno in kritichno predirno osvetlil problem Beneshke Slovenije, enako odrezane tedaj kakor danes, ter poudaril t. i. beneshki plebiscit (1866) kot zgodovinsko prelomnico, ki je danes v Sloveniji pravzaprav she bolj »pozabljena«, vsekakor je zlasti v primeri s koroshkim plebiscitom (1920) v popolni »zatemnitvi« (black-out), cheprav ga po svoje »preliminira«.

Izbor in opomba Ivo Antich

Neprevedene knjige

Lev Detela

ROMAN O CHESHKOSLOVASHKEM »GLUHEM ROGU«

Josef Haslinger: *Jáchymov*.

Roman. S. Fischer Verlag, Frankfurt / Main 2011. 272 strani.

Jáchymov je rudarsko in zdravilishko mesto v Cheshkem Rudogorju, znano še iz cesarske Avstrije po radioaktivnih vrelcih. Iz urana v bližnjih rudnikih je Marie Curie izolirala prvino radij in za to odkritje prejela Nobelovo nagrado. Rudarski kraj je prvih omenjen leta 1510 pod imenom Joachimstal. Takrat je slovel zaradi rudnikov srebra. Tu so kovali joachimstalski taler, ki je dal ime tudi ameriskemu dolarju in slovenskemu tolarju. V drugi svetovni vojni so nacisti pri rudnikih zgradili dve koncentracijski taborišči za nasprotnike Hitlerjevega režima. Po prevzemu oblasti v letu 1948 so cheshki komunisti taborišči preuredili in »dopolnili« z devetimi dodatnimi gulagi za svoje politične nasprotnike. Ti tako rekoč na smrt obsojeni so morali z golimi rokami pod nadzorom cheshkoslovashke tajne policije in sovjetskega KGB-ja izkopavati uran, ki je bil izključno namenjen za atomsko oboroževanje Sovjetske zveze.

V taborišče so cheshkoslovashki politični organi poslali leta 1950 svojo celotno hokejsko reprezentanco (tedanjega svetovnega prvaka) z obtožbo, da je vohunila za kapitalistične sovražnike socializma in se negativno izražala o komunistični Cheshkoslovashki in z njo prijateljsko povezani Sovjetski zvezi. Komunisti so se baje bali, da bo na bližnjem svetovnem prvenstvu v Veliki Britaniji celotna reprezentanca zaprosila za politični azil, kar bi bila nezaslišana sramota za socializem. Športnike je bilo zato iz političnih razlogov potrebno zapreti. Med zaporniki se je nahajal tudi priznani športnik Bohumil Modrý. Ta legenda cheshkoslovashkega hokeja v tridesetih in štiridesetih letih prejšnjega stoletja in dvakratni svetovni prvak je veljal za najboljšega evropskega vratarja.

Vsekakor ponuja razgibana rudarska pa tudi letovishka preteklost cheshkega rudogorskega kraja bogato snov za film ali roman. Tega je zdaj napisal in nedavno pri frankfurtski založbi S. Fischer pod naslovom *Jáchymov* objavil leta 1955 v nizhjeavstrijskem Zwettlu rojeni Josef Haslinger, angažirani levichar in univerzitetni profesor na Nemškem literarnem inštitutu v Leipzigu, avtor sštevilnih družbenokritičnih romanov, novel, gledaliških iger in esejističnih knjig (na primer provokativnega romana o atentatu na dunajski buržoazni *Opernball* – Operni ples, 1995, in protinacističnega romana *Das Vaterspiel* – Očetova igra, 2000).

Haslinger, ki se je do sedaj v svojih proznih in esejističnih delih na kritičen način soočal predvsem s tematiko nacionalnega socializma in neonacizma, je tokrat postavil pod opazovalni drobnogled nechloveshkost drugega totalitarnega

sistema, ki po avtorjevih besedah sicer ni popolnoma primeljav s hitlerjanskim nacizmom (ta je obsodil kar neki celotni narod zaradi »rasnih nepravilnosti« na smrt), vendar je bil prav tako dovolj poguben.

Osnovnico romana tvori kruta usoda Bohumila Modrýja. Baje so ga njegovi športni kolegi (ki so jih komunistični organi tudi fizično muchili), da bi se izognili tezhji kazni, po krivem obdolzhili, da je v tujini drzhavljanu sovrazhne drzhave porochal o negativnem stanju na Cheshkoslovashkem. Drzhavni tozhilec je za ta prestopok zahteval smrtno kazen, vendar so kazen »omilili« v petnajst let strogega zapora. Kar pet let je Modrý prestajal kazen po raznih taborishchih, eno leto pa je moral z drugimi »najhujshimi« kaznjenci – duhovniki, univerzitetnimi profesorji, nekdanjimi gospodarstveniki – izkopavati uran v Jáchymovu. Konchno so ga pomilostili. Nekaj let je she lahko normalno zhivel v domachem družhinskem okolju, vendar je nazadnje podlegel zahrbtni boleznj zaradi zharchenja, ki mu je bil izpostavljen v rudniku.

Haslinger je pri oblikovanju svojega novega romana uporabil poseben nachin. Pripoved o cheshkem športniku je polozhil v roke njegove leta 1946 rojene hcherke in plesalke, ki je leta 1972 iz politichnih razlogov pobegnila na Dunaj. Vendar ji tezhka ochetova, materina in družhinska usoda ne da míru. Odpotuje v Jáchymov, da bi raziskala ochetovo preteklost. V zdaj spet predvsem lepem letovishkem kraju spozna lastnika majhne dunajske literarne zalozhbe Anselma Findeisena, ki tu v toplicah zdravi svojo tezhko, neozdravljivo bolezen, zaradi katere bo postopoma popolnoma ohromel. Findeisen, ki je v nekdanji Vzhodni Nemchiji prav tako trpel zaradi avtoritativnega nedemokraticnega komunizma in se je zato preselil na Dunaj, jo pregovori, naj ochetovo zhivljenjsko zgodbo predela v roman.

Plesalkin manuskript o ochetu je jedro Haslingerjevega romana. To osnovno zgodbo obkrozhja Findeisenova bolezenska in zalozhnishka zgodba ter razlichne plesalkine povestice, ki jih je Modrýjeva hcherka napisala po ochetovi smrti, da bi premagala morecho depresijo, ki se ji ob tezhki izgubi ljubljeneega chloveka ni mogla izogniti.

Roman *Jáchymov* je Haslinger napisal na podlagi resnichnih dogodkov in oseb, vendar ni mogoche rechi, da je to suhoparna dokumentacija o tragicichnih evropskih zapletih po drugi svetovni vojni. Avtor je namrech svoj roman formalno in pripovedno izoblikoval na premishljen in subtilen nachin, pri chemer s chustvenimi zarisi nastopajochih oseb in domishljijjsko fikcijo poudari realne dogodke, kot so se odvijali v resnichnosti. Ob robu izve bralec tudi zelo veliko o zgodovini cheshkoslovashkega shporta, she posebej hokeja na ledu, vendar tvori usodni sporochilni poudarek romana nechloveshka témá jáchimovskega taborishchnega rova. Ta roman o cheshkoslovashkem »gluhem Rogu« (po Kocbeku) bi zagotovo lahko nagovoril tudi marsikaterega slovenskega bralca, ki ga vznemirja she danes premalo razchishchena usoda pobitih zhrtev v slovenskih rudnikih nechlovechnosti.

Chitalnica

Lev Detela

PRESEZHNA VREDNOST ZGODOVINSKEGA SPOMINA

Andrej Arko: **Dom**.

Iz spominov Ericha Schleimerja, lesnega industrialca v pokoju in posestnika z dvorca Grebenje nad Gruchno vasjo.

Slovenske večernice. Celjska Mohorjeva družba / Mohorjeva družba v Celovcu / Gorishka Mohorjeva družba, 2010.

V daljši pripovedi *Dom*, ki so jo v priljubljeni tradicionalni večerniški zbirki izdale kot knjizhni dar za leto 2011 vse tri Mohorjeve družbe, posega Andrej Arko h koreninam razgibane in tragichne slovenske polpreteklosti. Pisatelj je svojemu tekstu dodal podnaslov *Iz spominov Ericha Schleimerja, lesnega industrialca v pokoju in posestnika z dvorca Grebenje nad Gruchno vasjo*.

Erik Schleimer je s Slovenci povezan kochevski Nmec, v chigar zhivljenjski zgodbi se istočasno zrcali tragichno razgibana in vseeno optimistichno kljubovalna usoda Slovenije. V visoki starosti osemdesetih let zachne popisovati svoje zhivljenje. V prvi osebi pripovedovana Schleimerjeva družhinska kronika razkriva bivanjske poti shtirih generacij in v velikem povezovalnem loku sega iz ozhjega kochevskega obmochja na prostrano podrochje vseh treh Slovenij, torej od matichne rodne grude v osrednji Sloveniji v slovensko zamejstvo v Avstriji in Italiji, od tu pa tudi shirshe v svet, na Dunaj in v Kanado.

Lahko rechemo, da je Arkov *Dom* ozaveshchevalni vseslovenski tekst, ki opozarja na dolgo chasa v slovenski javnosti prikrite, nezazhelene, zamolchane ali celo prepovedane teme. Pripoveduje o trpki odisejadi kochevskih Nemcev, ki so zaradi Hitlerjeve politike in tej sledechega komunistichnega prevzema oblasti izgubili svojo domovino, obenem pa opozarja na povojni obrachun s tako imenovanimi kapitalistichnimi »izkorishchevalci delovnega chloveka«, trgovci, veleposestniki, industrialci, h katerim je sodil tudi Erik Schleimer.

Arkov tekst po zachetnih chastitljivih akordih, ki nekoliko spominjajo na slog Tavcharjeve *Visoshke kronike* in raznih klasichnih kronik, preide k samemu jedru, k razvejanim Schleimerjevim spominom, ki jih je ta she posebej napisal za svoje vnuke.

Avtor s pomocjo Schleimerjevega prichevanja vrzhe mrežno globoko k usodam svojih z domom in domovino neunicljivo povezanih junakov. Spoznamo zhivljensko zgodbo Schleimerjevega ocheta, lesnega trgovca Heinricha, in njegove slovenske dolenjske matere Vere. Idilo predvojnega zhivljenja prekinejo vojna leta, ki jih kronist delno prebije v gimnaziji v Novem mestu, kjer stanuje pri tamkajshnjih franchishkanih. Erikovo sholanje je vedno bolj povezano s politichnim nemirom in z manjšhimi sabotazhami proti okupatorjem, najprej

Italijanom, potem nacističnim Nemcem, ki jim Schleimerjevi pa tudi mnogi kochevski Nemci, ki so morali zapustiti svoje kochevske domove, niso posebno naklonjeni.

8. maja 1945 pa se začne za Erika in njegove starshe družinski krizev pot. Ker izvejo, da jih zhele komunisti likvidirati, zapustijo svoj lepi domachi gradich in pobegnejo k sorodnikom v Avstrijo. Mirni podezhelski Kalsdorf na Shtajerskem postane Erikovo zatochishche za skoraj dolgih pet let, vendar tu zaradi trpljenja in prestanih naporov zhe prvo leto za pljuchnico umre njegova mati. Oche odide s trebuhom za kruhom v Kanado, sina pa prepusti v oskrbo dunajskim prijateljem. V glavnem avstrijskem mestu Erik obiskuje elitno Akademsko gimnazijo in pozneje shtudira na univerzi. Njegov oche si po trdih zacetkih v Kanadi pochasi opomore in postane družhabnik v tovarni pohishtva.

Erika ves chas muchi domotozhje, vendar se kljub pisnim stikom s prijateljskim sosholcem ne more vrniti v domovino, ki mu je zaprla vrata. V Avstriji spozna slovensko koroshko shtudentko Milko, s katero se porochi kljub ochetovemu zacetnemu nasprotovanju. Mladi par se izseli k Erikovemu ochetu v Kanado, kjer se lesno podjetje s tovarno pohishtva uspesno razvija. Po dolgem chakanju se jima rodi hcherka, toda zhenenadoma zbolin umre za tezhko boleznijo. Kljub vzhivetju v novi, vedno manj tuji svet, ki postane njuna druga domovina, ocheta in sina she vedno preganja spomin na rodni dom in zhelja, da bi se vrnila v domovino. Ob velikih politichnih spremembah na zacetku devetdesetih let prejšnjega stoletja se jim ta zhelja konchno uresnichi, vendar Erikov ostareli oche ob prihodu v Slovenijo zaradi prestanih naporov in notranjega razburjenja umre ob pogledu na propadajochi družhinski dvorec. Erik se kljub temu udarcu ne vda v usodo. Zanamarjeno poslopie z velikim naporom vzorno uredijo. V njem so ob ostarelem kronistu konchno nashli novi stari dom tudi njegova s Slovencem iz Italije porochena hcherka in shtirje vnuki.

Arko je enostavno oblikovane spominske zapise Erika Schleimerja napolnil z razgibanimi trenutki zhivljenja in prepletel s podozhiveto predstavljenim chustvovanjem protagonista. Mrezha, ki jo je pisatelj v Erikovi zhivljenjski zgodbi tako rekoch razpel chez celi svet, je polna pretresljivih zgodb, kot jih je napisala slovenska in svetovna polpreteklost in kot jih v dokumentarni obliki ponujajo tudi razna prichevanja slovenskih izseljencev.

V ospredje jasno predstavljenega sporochila je Arko postavil neunicljivo simbolno moch doma, okrog katerega se spletajo in zapletajo vse niti Schleimerjevih spominov. Pisatelj, znan tudi kot publicist, prevajalec in kulturni urednik, je razgibano pripoved obogatil s preprichljivo oblikovanim prikazom s Slovenci povezanega kochevskega »Ne-Slovenca«. Ta ni predstavljen kot izdajalec in sovrazhnik slovenskega naroda, temvech kot sooblikovalec skupnega bivanjskega prostora, ki se s svojimi potomci kljub razlichnosti družhinskega izvora postopoma spoji s slovenstvom. V zgodovinsko in politichno porojenih disharmonijah zhivljenja se poraja nova podoba sveta in chloveka ter tli plamen, ki ponuja upanje za naprej.

Lev Detela

PETINDVAJSET LET PO AVTORJEVI SMRTI: OBŠIRNA IZDAJA ZBRANIH PESMI VALENTINA POLANSHKA

Valentin Polanshek: **Karantanske pesmi.**

Zbral, uredil in spremno besedo napisal Emil Cesar.

Izdajatelj Slovenska prosvetna zveza v Celovcu.

Zalozhba Drava, Celovec 2010.

Leta 1985 umrli koroshki slovenski pesnik in pisatelj Valentin Polanshek je slovensko koroshko javnost presenetil zhe leta 1963 s svojo prvo pesnishko zbirko *Grape in sonce*, tej pa sta za chasa Polanshkovega literarno zelo aktivnega zhivljenja sledili she dve zbirki, *Karantanske* in *Lipov bogec*. Zdaj, petindvajset let po avtorjevi smrti, je Slovenska prosvetna zveza v Celovcu v povezavi z zalozhbo Drava she enkrat prisluhnila Polanshkovemu pesnishkemu opusu in izdala v posebni knjigi pesmi iz vseh treh njegovih zbirk, skupaj z nekaterimi she neobjavljenimi teksti in recitali, ki jih je pesnik napisal za proslave ob razlicnih spominskih obletnicah.

V svoji poeziji Polanshek raste iz globoko narodnostno rodovno determinirane koroshke ruralne atmosfere. Vendar se zhe v prvi zbirki *Grape in sonce* ne zadovolji z narodnobudnishko lirichno idiliko in kmechko folkloristiko, temvech jo v mnogih verzih presega s socialnokritichno angazhiranostjo. To zhe v prvi pesmi *Kdo sem*, ki je objavljena na uvodnem mestu v nedavno izdani zbirki *Karantanske pesmi*, povezhe s svojim kmechko-proletarskim izvorom in z izobchenostjo nezakonskega otroka sredi protislovenskega germanskega potujchevanja. V bolj ali manj tradicionalnem slogu, vendar velikokrat v svobodnih verzih brez rim, izpoveduje osebne obchutke in chustvena stanja, ki jih zna spretno povezati z naravo in letnimi chasi na podezhelju.

Nova celovshka izdaja vseh Polanshkovih pesmi, ki jo je uredil in z obshirnim spremnim esejem dopolnil Emil Cesar, sicer ne spreminja avtorjevega dosedanjega pesnishkega profila, vendar ga dopolnjuje z nekaterimi doslej manj znanimi teksti in utrjuje dosedanje mnenje o znachilnostih in vrednosti Polanshkovega pesnishkega sporočila.

Vsekakor se Polanshek tudi s svojimi verzi iz obeh naslednjih zbirk razodene kot pomemben predstavnik novejshe slovenske koroshke manjshinske poezije. V nekaterih tekstih skusha iz zaprtega, ozkega polozhaja, ki mu je prinesel mnoga razocharanja, pobegniti v sanjski svet neoprijemljivega upanja, drugod pa skusha melanholichna obchutja in trpke obchutke nemochi preglasiti z optimistichnim upanjem v pozitivno prihodnost.

Ochitno je, da se je Polanshek korak za korakom vedno bolj odmikal od preprostejih pesnishkih zachetkov sredi s soncem obsijanih domachih grap k ostreje zachrtanim kritichnim zarisom politichno nedonoshene koroshke

stvarnosti in boleche preteklosti. Zlasti njegova tretja in hkrati zadnja zbirka *Lipov bogec* iz leta 1974 vnasha v zadnjem, petem ciklu, ki je dal zbirki ime, v Polanshkov pesniski svet močno narodnostno angazhirane stihe, polne zhalosti in sarkazma. Te pesmi odsevajo ponotranjeno bolechino občutljivega koroshkega Slovenca. Dezhelo ob Dravi prikazuje Polanshek kot »zbiralishche nashih nevidnih in vidnih solza skozi dolgo, dolgo dobo evropske zgodovine«.

V določenem smislu je Polanshek svoje pesniskke izpovedi povezal s svojimi vzporedno nastajajočimi proznimi teksti. Prve, ki jih je objavljajl v nekdanji reviji celovshke Mohorjeve družbe *Vera in dom*, je napisal v domachijsko obarvanem ljudskem slogu, pozneje pa je skushal ta slog prerasti v treh široko razvejanih romanih o koroshkem chloveku sredi druge svetovne vojne.

Vojno dogajanje je namrech močno zaznamovalo Polanshkovo mladost. Motivi iz druge svetovne vojne se prepletajo zlasti skozi obe zadnji zbirki. V ciklu *Preshčevanje preživelih*, ki je dodan novi izdaji, pa položi Polanshek »komemoracijski venec« na grobove svojih v drugi svetovni vojni tragichno ubitih prednikov. O teh je porochal v svojih treh vojnih romanih, v prvem romanu *Križh s križhi* pa je v dodatku objavil tudi pesmi v spomin pobitih sorodnikov. Polanshek pove, da so nacisti 18. januarja 1944 nad »mojo rojstno bajto zverinsko pobili mojega pradedda Florijana«. Sledijo pesniski zapisi o drugih družinskih zhrtvah nemshkega nasilja. Posamezne pesmi posveti stricu Janezu, stari teti Angeli, bratrancema Francu in Jozi, bratranki Mariji, ochetu Luki, bratu Stanku in sestri Adelici ter zapishe: *Moja dusha je krik pobitih, ustreljenih, doma sezhganih, v kacetih upepeljenih, padlih za svobodo!* (*Karantanske pesmi*, str. 83).

Urednik Emil Cesar je na koncu dodal she nekaj prilozhnostnih recitalov, ki jih je Polanshek napisal za razlichne spominske protifashistichne slovesnosti. Ti so bolj ali manj deklarativnega znachaja, vendar se tu in tam iz njih zaikri tudi kaka pesniskha metafora. Shkoda pa je, da ni urednik v knjigo vkljuchil tudi Polanshkovih pesmi za otroke. Te je namrech pesnik objavil pod naslovoma *Chinček* in *Chinček in Chopka* v dveh zbirkah, ki sta utemeljili slovensko koroshko literarno pisanje za mladino.

Pri Cesarjevem obshirnem spremnem eseju o Polanshku nekoliko moti vidno poudarjanje Polanshkovega sodelovanja pri levo usmerjenih koroshkih organizacijah, cheprav je kot chlovek humanega povezovanja vsaj obchasno – sicer s kritichnimi pridržki – sodeloval tudi pri katolishkem taboru. Medtem ko je na primer omenjena založhba Drava kot založhnica obeh zadnjih Polanshkovih vojnih romanov *Bratonska jesen* in *Sla po svobodi*, manjka pri omembi Polanshkovega prvega romana *Križh s križhi*, ki je najprej kot podlistek izhajal v katolishko usmerjenem *Nashem tedniku*, navedba, da ga je izdala celovshka Mohorjeva založhba. Cesar poleg tega navaja, da je ob branju rokopisa *Križha s križhi* avtorju povedal »nekaj nachelnih pripomb«. Vsekakor se uredniku zdi prvi Polanshkov roman manj preprihljiv kot naslednja dela te koroshke vojne epopeje v treh knjigah. Zdi se mi, da bi tudi na avstrijskem Koroshkem konchno morali prerasti ideoloshko-politichno razdvojenost vsaj pri vrednotenju literarnih besedil.

Lev Detela

V KOTLU

(Nagrada »Ingeborg Bachmann« za odlomek iz prvega romana Maje Haderlap)

Letoshnje, doslej zhe petintrideseto celovshko bralno tekmovanje za nagrado, ki je poimenovana po v Celovcu rojeni in v Rimu umrli avstrijski avtorici Ingeborg Bachmann, je prenashala tudi televizija, zakljuchilo pa se je 10. julija 2011 z razveseljivim presenečenjem. Nagrado, za katero se je potegovalo skupaj shtirinajst avtoric in avtorjev, je namrech prejela v Zhelezni Kapli rojena koroshka Slovenka Maja Haderlap, ki je bila petnajst let glavna dramaturginja celovshkega Mestnega gledalishcha in je na slovenskem literarnem področju znana predvsem kot pesnica. V slovenshchini je objavila dve pesnishi zbirki, leta 1983 *Zhalik pesmi* in leta 1987 *Bajalice*, v obeh je na zanimiv pesnishi nachin združila osebna dozhivetja z elementi starega slovenskega narodnega izročila. Za *Bajalice* je v Ljubljani prejela nagrado iz Preshernovega sklada.

Tekst, ki ga je Haderlapova tokrat prebrala v Celovcu, je napisala v nemshchini, kot zahtevajo dolochila celovshkega tekmovanja z uradnim naslovom: Dnevi literature v nemshkem jeziku. Gre za odlomek iz njenega proznega prvenca, romana v nemshkem jeziku z naslovom *Angel pozabe* (Engel des Vergessens), ki je pravkar izshel pri založbi Wallstein v Göttingenu v Zvezni republiki Nemchiji in o katerem bo treba she porochati.

Nagrajenemu odlomku iz romana je avtorica dala nekoliko vojashko zvenechi naslov *V kotlu* (Im Kessel). Pravzaprav je to spominski zapis iz avtorichinega otroshtva: o sprehodu z ochetom skozi temni koroshki gozd, ki ga spretno povezhe z nevarnim dogajanjem med drugo svetovno vojno, s partizanstvom in s trpljenjem koroshkih slovenskih ljudi v chasu nacionalsocialistichnega nasilja.

Lahko bi rekli, da je priznanje, ki ga je po daljsi diskusiji in razlichnih nasprotnih predlogih izrekla Maji Haderlap celovshka zhirija pod vodstvom Burkharda Spinnena, obenem tudi priznanje slovenskemu prebivalstvu avstrijske Koroshke, ki je trpelo in se kalilo skozi tezhke dni druge svetovne vojne, o kateri se v nagrajenem tekstu mlada deklica pogovarja s svojim ochetom.

V zadevnem avtorichinem besedilu je ves chas prisotna tudi nekakshna *drugachnost*, namrech posebna lirichna melodija, poetichni podton, ki izdaja avtorichino prvotno literarno izhodishche, globoko zasidrano v metaforichni govoricni slovenske izpovedne lirike. S tako liriko je Maja Haderlap, ki je bila nekaj chasa tudi urednica nekdanje koroshke slovenske literarne revije *Mladje*, sploh stopila v literarno zhivljenje.

Vechkrat pravijo, da je lirichnost posebna znachilnost slovenskega melosa, s katerim je pretkan tudi literarni svet nagrajenkininega uчителja na osnovni sholi v Lepeni pri Zhelezni Kapli – znanega pisatelja Florjana Lipusha. Z lirichnostjo pa so prepojeni tudi teksti nekaterih znachilnih nemshko pishochih avtorjev z

juzhnega koroskega področja, na primer Petra Handkeja, pa tudi nagrajenca prvega tekmovanja za nagrado »Ingeborg Bachmann« leta 1977, zdaj zhe pokojnega Gerta Jonkeja; to daje slutiti, da se v določenem kontekstu slovanska melodija lahko prelije v psiho bližnjega tujejezičnega soseda.

To lirichnost je Maja Haderlap v nagrajenem odlomku, opisujoch sprehod skozi gozd chez nekdanjo avstrijsko-jugoslovansko mejo na matično slovensko stran, povezala s pripovedmi in osebnimi izpovedmi različnih očetovih znancev, ki vedno znova poglobijo osnovnice teksta. Vse poti skozi gozd tako rekoch vodijo globoko v notranjost zgodovinskega spomina, kot se razodeva iz pripovedi dekličinega očeta in drugih v tekstu nastopajochih oseb. Pred ochmi bralca ali poslušalca se plastichno zvrstijo dogodki iz vojne preteklosti, ko so se nekateri domachini priključili partizanom v boju proti krivicam in nasilju. Lovci, drvarji, partizani, sosedje so svojevrstni razpoznavni znaki pripovedno mirno tekočega, a chustveno mochno razvejanega teksta.

Seveda bi bilo možno temu tekstu očitati tudi določeno mero konvencionalnosti. Cheprav je z ozirom na dogajanje v otrokovi dushi zaris strahu v temi gozda psiholoshko utemeljen, zveni očetov namig, s katerim hoche pomiriti otrokove negativne občutke strahu (»Che te v gozdu zagrabi strah, morash prepevati partizanske pesmi!«), vendarle nekoliko patetichno in pretirano, za chloveka, izsholanega v trdi sholi »realnega socializma«, pa tudi kot apoteoza edino pravnega vedenjskega nachina, kakor smo se tega dovolj nagledali v sovjetskih in drugih socialistichnih filmih ter prebirali v slavilni literaturi o herojski preteklosti in optimistichni prihodnosti.

Tekst je kljub določenim pomislekom, ki so jih o njem izrekli nekateri chlani zhirije, vsekakor napisan spretno in jedrnato, v kratkih stavkih, delno z romantichnim pridihom temnega gozda, ki z zaris nedolochljive nevarnosti, zbujajoch strah v otrokovi dushi, spominja na literaturo avstrijskega klasika Adalberta Stifterja, pa tudi na temne globache v *Solzjicab* Prezhihovega Voranca.

V slovenski literaturi se je s podobno partizansko tematiko ukvarjalo precejshnje shtevilo avtorjev, med katerimi so nekateri, na primer Ciril Kosmach, ustvarili trajne umetnine. Vseeno pa je pomen nagrade, ki so jo podelili Maji Haderlap, velik, ima skorajda prestizhno vrednost. Nagrada vabi bralce, da sezhejo tudi po nagrajenkinem romanu *Angel pozabe*, iz katerega je bil med drugim v sobotni prilogi dunajskega chasnika *Die Presse* 25. junija 2011 objavljen zanimiv odlomek o avtorichinem skorajda arhaichnem starokmechkem otroshstvu z babico.

Poleg Maje Haderlap, ki je ob priznanju prejela tudi 25.000 evrov, so stranske nagrade podelili she shirim nemshkim avtoricam in avtorjem: Steffenu Popu (nagrada KELAG – 10.000 evrov) za zgodbo iz nemshkega provincialnega zhivljenja, Nini Bussman (nagrada televizijske zveze 3 SAT – 7.500 evrov) za pripoved o napetem odnosu med nekim uchiteljem in njegovim uchencem, Leifu Randtu (nagrada Ernsta Willnerja – 7.000 evrov) za tekst o »/s/lepem« kozmetichnem svetu nashe danashnjosti ter Thomasu Kluppu (nagrada obchinstva – 7.000 evrov) za besedilo o raziskovalcu pornografije.

Vprashalnica

Rajko Shushtarshich

ZAMAH (MANIPULACIJE)

»Prispevek je mnenje avtorja in ne izrazha nujno stalishcha urednishtva.« (?)¹

*Resnichno, resnichno ti pravim:
Ko si bil mlajshi,
si se opasoval sam,
in hodil, kamor si hotel;
ko se pa postarash,
raztegnesh roke svoje,
in drugi te opashe
in te povleche, kamor ti nochesh.*

(Jn 21.18)²

Nerad polemiziram z mnenji avtorjev ali urednishtev, posebej ako so izrazhena v medijih mochi, vchasih pa si le ne morem kaj, ko je zbodljaj zame prehud ali pa mi zadeva nikakor ne gre in ne gre iz glave. Pa si pomagam po svoje, kakor vem in znam. Da ne bo nejasnosti: to pot polemiziram zgolj z eno samcato opombo urednishtva v *Delu*, ki je citirana v podnaslovu tega prispevka, in she s predstavitevijo *Revije SRP* v reviji *Mentor* (rubrika *Revija v gosteh*) izpod peresa Andreja Lutmana.

Chlanek Andreja Lenarchicha *Niso bili Habsburgi tudi malo »nashi«?* je v prvotni različici objavljen tudi v tej sht. *SRPa* – z lahkoto ga boste nashli in po zhelji primerjali z različico v *Delu*. Pa mi ne gre za podrobno primerjavo vsebine niti ne stila obeh različic, marvech le za bistveno razliko v intenci obeh objav (tudi to bo vsakdo z lahkoto sam ugotovil).

Pri *SRPu* je samo po sebi umevno, da ima vsak avtor svoje mnenje, da skupnega (usmerjenega) mnenja urednishtva ni – ne more biti. Pri *Delu* pa so skupna ali skupinska mnenja oz. stalishcha ideal ali vsaj norma.

Kaj pa sploh pomeni: »ne izrazha nujno«? To je she najbolj enigmatichna sestavina chudnega sporochila *Dela* svojim bralcem. Napeljuje namrech na pomisel, da so bila dosedanja mnenja – stalishcha nujno skupna oz. pravilna, ali pa jih v *Delu* sploh ni bilo mogoche izraziti – objaviti. Po partiji in kasneje po vsakokratni aktualni mochi usmerjana mnenja v urednishtvih so bila seveda nujno enotna!

Seveda so tudi v *Delu* nekateri novinarji in uredniki vchasih imeli tudi svoja mnenja, a se z njimi niso strinjali!

Za vsak primer: bistvena razlika v intenci obeh objav je – manipulacija bralcev ali javnega mnenja pri mochnem mediju (mediju mochi) ter svoboda misli in izrazhanja pri neodvisnem mediju.

*Svoboda, resnica, pogum ali Prechrkanje ali tudi Spomin na zamah SRP*³ pa je »nesrečni« (ponesrečeni) naslov Lutmanove predstavitve *Revije SRP* v reviji Mentor. Zopet si ne morem privoščiti, da bi polemiziral z vsebino take predstavitve kot prizadeti sodelavec in urednik »predstavljene« revije, saj sem zadnji, ki bi avtorju branil, da piše, kar hoče in kot se mu zazdi. Vendar, ako bi me vprašal, ali zhelim, da objavi ta svoj umotvor, bi se mu seveda kar se da vljudno zahvalil. Predstavljanje (upodabljanje) *Revije SRP* je nam in tistim, ki jih revija zanima, nepotrebno, saj je v celoti na internetu (to pomeni: vse revije in elektronske knjige v njeni ediciji so vsakomur dostopne od prvega do zadnjega znaka), in tudi knjizhnice, ki so jo zhelele, jo dobivajo brezplachno, ker *Revija SRP* ni blago, kot so to druge revije in knjige – tudi to je namrech njena posebnost.

Prav tako, *Revija SRP* ne potrebuje kritishke ali ideoloshke ocene, saj ne kandidira za drzhavne subvencije. Andrej Lutman je nekdanji sodelavec SRPa, ki je zhe leta 2000 pisno »nepreklicno« izstopil iz urednistva; kot odpadnik ni ravno najbolj primerna oseba za ocenjevanje ali predstavljanje te revije.

Komu so torej potrebne kritishke ocene in tako favorizirani pisci kritishkih zapisov, da jih na minikultu posebej negujejo in favorizirajo kot deficitarno dejavnost v primeri s tistimi, ki so samo pesniki ali samo pisatelji oz. z drugimi »pisuni« v njihovi terminologiji? Domnevam, da to dobro veste.

Zamah mimo pach!

V Ljubljani, julija 2011

¹ Opomba pod chlankom Andreja Lenarchicha *Niso bili Habsburgi tudi malo »nashi«?* – *Delo, Gostujoče pero*, 15. julija 2011: »Prispevek je mnenje avtorja in ne izražha nujno stalishcha urednistva.«

² She v priredbi R. Sh., *Janezovo razodetje*, 21.18: »Resnichno, resnichno ti pravim: / Ko si bil she otrok, / si bil svoboden; / sam si se opasoval, / hodil si, kamor je hotelo tvoje srce; / bil si resnichno svoboden, / in hodil si, kamor si sam hotel; / ko pa postarash se, / raztegnesh svoje roke, / shirok je tvoj sezahaj, / dolg rok dosega; / in nekdo drug te opashe, / in povleche te tja, kamor ti nochesh.«

³ *Svoboda, resnica, pogum ali Prechrkanje ali tudi Spomin na zamah SRP*; Mentor 1-2, 2010

Jolka Milich

O PREVAJANJU IN POEZIJI (XIX)

1. Francoshchina, kdo bo tebe ljubil?

Kot sem zhe omenila v junijskem *Srpu* na koncu svojega XVIII. nadaljevanja, ga pravopisno zhe na splošno lomchkamo vsevprek, kot da tekmujemo med sabo in se potegujemo za kakšno prvo ali drugo nagrado v shlampariji. Primer:

V rubriki *Ocene in vpogledi v Delu-KL* z dne 11. maja 2011 se je recenzentka Gabriela Babnik pod naslovom *Opisovanje tishine* kar obširno razpisala o romanu **Napev o lakoti** francoskega pisatelja in nobelovca za leto 2008 Le Clézioja, ki je izshel lani (2010) pri radovljishki založbi Didakta v prevodu Mojce Medvedshek. Njegovo ime pa ji je povzročalo same preglavice in tezhave, domala nepremostljive vrste. Le na zacetku, ko ga je z naslovom vred prepisala iz knjige, ga je napisala pravilno, potem pa – očitno teshcha francoshchine – ga je zachela sklanjati ... menda kar po slovensko, brez naglashevanja konchnega o-ja, in za navrh, razen enkrat (roman *Le Clézia*), je vedno opushchala prvi del (*Le*), kot da gre za zanemarljiv privesek ali odvechen dolochni chlen. Skratka: Clézio ujame (namesto *Le Clézio*), Clézijev namen (namesto *Le Cléziojev*), in tako dalje: che bi Clézia opredelili, Clézijev portret ... Chakala sem do danes (konec julija 2011) na korekturo v KL, preprichana, da se bo oglašil kakshen frankofil ali kar recenzentka sama, chesh pomotoma sem vam poslala predzadnjo verzijo z napakami, ne zamerite. Nich. Niti lektor(ica) ni rekla nobene. Kot da ni bilo napisano niti objavljeno, kaj shele prebrano; kakor da je za bralce kulturne strani in *Knjižbevnih listov* vse dobro in prav, tudi ko je narobe.

Pri nas v Sloveniji, kjer razsaja le angleshchina, bo treba znanemu refrenu »slovenshchina, kdo bo tebe ljubil?« dodati she: »francoshchina, ne drzhi se tako shtorasto ob strani kot kakshna kmechka nevesta, za bozhjo voljo, postani bolj vidna in glasna in vsiljiva, ko pa imash tako lep glas in stas! In she do nedavna te je obdajal zavidljivo visok sloves!«

V premislek, kaj je z nami narobe.

Pa she to: Niti dobro nisem napisala gornjih vrstic, ko me je pesnik, esejist in lektor SRP-a Ivo Antich, ki sodi med tiste, ki smo jim z obchudovanjem pravili nekoch, da znajo eno stran vech kot knjiga, prijateljsko opozoril o obravnavanem pisatelju, ki je – navajam – »prav poseben fenomen v vsakem pogledu, tako osebno (ima vech drzhavljanstev – angleshko, francosko, mauritius, sam pa izrecno poudarja, da se ima za Bretonca), pa tudi s priimkom, zlasti za jezike, ki imajo sklanjatev, torej tudi za slovenshchino. Priimek je bretonski, ne francoski, tudi zato podaljšhana sklanjatev z naglashenim konchnim vokalom ni absolutna.« Che sem prav

razumela, je recenzentka pisala pravilno Le Clézia, Le Cléziu itd., napachno le, ko mu je odvzemala zacetni Le. Jaz pa se morda nisem pregreshila, ko sem pri sklanjatvi priimek z naglashedim samoglasnikom podaljshevala, ker je mozno oboje. Upam, da sem razumela prav, che nisem, pa naj me Ivo popravi. Pojasnilo se mi zdi vech kot zanimivo za vse, zdelo bi se mi shkoda, ko ga bi zadrzhevala samo zase.

2. Aj, aj, tudi pariski zalozhnik Gallimard je popustil!

Ni vech to, kar je bil, saj si je v svoji zhepni vechjezichni antologiji *Les Poètes de la Méditerranée*, ki jo je izdal novembra lani – poblizhe sem si ogledala le razdelek, kjer nastopa italijanska sodobna poezija, potemtakem jezik, ki je bliznji sorodnik francoshchine, ne pa kako stransko sorodstvo v petem kolenu ali kak pritepenec kdove odkod, z afrishkih savan ali azijskih step – privoshchil toliko napak in shkratov, da bralec kar onemi. Zlasti chlovek moje bazhe, ki najvechkrat sam izbira in ureja svoje eno- ali dvojezichne prevajalske zbirke (pa jih she lektorira korigira), in potem ob njih izidu nechloveshko trpi, ko odkrije, da ni zmetal ven vse tiskarsko oporechne share, marvech je v njej ostal (za seme?) kakshen tak nebodigatreba plevelchek, ki pa ima tako gromozansko moch, da mu zhivljenje prav zagreni in knjigo malodane zapriskuti. Odslej bom do svojih kiksov bolj prizanesljiva. Che ga lahko kida prestizhna francoska zalozhba s spremno besedo nich manj kot Yvesa Bonnefoyja in z uvodom egiptovske pisateljice in pesnice Eglal Errera, potem se lahko brez kazni in grizoche vesti kaj malega ponesrechi tudi kakshni zakotni Krashevki, ki se gre na brezupnem podezhelju literatinjo in prevajalko slovenskih sublimnih lirskih izlivov pa srchnih in dushnih izpovedi ...

Ta Gallimardova antologija je zelo prikupna broshurka na 958 straneh, z reprodukcijo slike *Plazha v Agrigentu* Nicolasa de Staëla, in je razmeroma poceni, saj stane le 15 evrov in 19 centov. Pa na prodaj je tudi v Ljubljani, ker v njej vedrijo in jasnijo Kranjcem vreme trije slovenski pesniki: nash svetovno znani lavreat Shalamun, z dvema muzama pod pazduho – z mariborsko Eriko Vouk, zhe dolgoletno zvezdo stalnico na domachem firmamentu, in ljubljansko supernovo Meto Kushar, ki bo vsak chas s svojo pesnishko staturo zavzela pol neba in spotoma iz namerne, priuchene ali prirojene nerodnosti z enim samim zamahom roke ali noge zmetala dol kakshno legijo slovenskih zvezdic in frfotavih starletk, ne dovolj trdno in varno pripetih na parnasovski lazur, kot bi rekel Oton Zhupanchich, ki se je spoznal na te vzvishene in nebishke krajine.

A pomudimo se nekoliko s strukturo te antologije, ki se ukvarja s stotnijo pesnikov + eden, in sicer iz Grchije (2 zhenski in 6 moshkih), Cipra (2 moshka), Turchije (2 zhenski in 4 moshki), Sirije (3 moshki), Libanona (1 zhenska in 4 moshki), Izraela, (2 zhenski in 4 moshki) Palestine (3 moshki), Egipta (1 zhenska in 4 moshki), Libije (1 moshki), Tunizije (4 moshki), Alzhirije (1 zhenska in 1 moshki), Maroka (5 moshkih), Portugalske (2 zhenski in 6 moshkih), Shpanije (1

zhenska in 8 moshkih), Francije (1 zhenska in 8 moshkih), Italije (3 zhenske in 6 moshkih), Malte (2 moshka), Hrvashke (1 zhenska in 1 moshki), Slovenije (2 zhenski in 1 moshki), Bosne in Hercegovine (1 zhenska in 1 moshki), Srbije (2 zhenski in 1 moshki), Chrne gore (1 moshki), Albanije (2 moshka) in Makedonije (1 moshki). Moshka prevlada pade v oči: saj med izbranci za ta sredozemski cvetober je 76 moshkih in le 25 zhensk, potemtakem slaba chetrtina. Vseeno bi kazalo poslati ta seznam, skupaj s to mini pritozhbo o she ne odpravljeni diskriminaciji zhensk, na slovensko she mnogo bolj diskriminatorno televizijo, kakemu Slaku pa urednikom raznoraznih za zhenski spol očitno preglobokoumnih omizij s pozno ponočnimi in kot svinec težkimi tematikami, s prav pobožno proshnjo, naj se zgledujejo vsaj po tej francoski antologiji, ki je vseeno povabila k debatni mizi, pardon, v notranjost knjige vech kot le kakshno zhensko pero, ko bodo ponovno izbirali sogovornike in svetovalce, kako se izkopati iz domasih obupnih tezhav in zagat. Na debate lazhje ali bolj frivolne kategorije imajo pri nas deloma dostop tudi zhenske, vendar tudi na tem parketu ob moshki prevladi ne bo odvech proshnja, naj ne bodo tako frdamano machistichni in naj pripustijo v te striktno moshke miselne kroge tudi kakshno ne prebutasto zhensko zastopnico. Ni dovolj namrech, da zhenske samo sprashujejo – jim vprashanja sestavi kakshen posebno bister urednik ali so plod (!) njihovih lastnih glav, ki znajo celo misliti, *this is a question!* – in v popestritev oddaje obenem razkazujejo noge, vchasih malodane do stegen in spodnjih hlachk, vchasih v vrtoglavo zapeljivih dekoltejih tja do popka. Saj brez teh uvidevnih pripomochkov, dodatkov in pozhivil grozi nevarnost, da mnogi gledalci zaspijo, delno zaradi pozne ure, delno zaradi zhe kronichne dolgoveznosti vseh teh zhe prevech znanih eksponentov in vsevednih mozh, ki se v bistvu le ponavljajo, in to niti ne posebno domiselno, morda vsaj s kakshnim slogovno uchinkovitim inovativnim okraskom.

She nekaj bo treba schasoma nauchiti (tudi) Francoze: pisave imen iz dezhel malce bolj tujih od tistih, ki mejijo na njihovo dezhelo. Che znajo pravilno pisati shpanska imena, pa portugalska, italijanska, angleshka in nemshka z vsemi diakritichnimi znaki in »nemimi« ali »odvechnimi« chrkami na pravem mestu, je skrajni chas, da se nehajo obnashati kolonialistichno do slovanskih imen, che se omejim le na jezike, ki zadevajo nas, ker imamo tudi Slovani – vkljuchno s Slovenci – pravico do pravilne pisave svojih imen in besed; vsako spreminjanje imen je izraz samovoljnosti in – recimo bobu bob! – vechjega ali manjshega nasilja nad nami. To sodi med omalovazhevalna in zhaljiva dejanja, ki niso v chast tistih, ki jih izvajajo, cheprav to dandanes najvechkrat pochno brez vsake misli, kaj shele zle, tako rekoch mehanichno, iz navade-zhelezne srajce. A prej ali slej pride dan, ko dozori chas, da se kakshni stari in zabetonirani navadi prav moramo odpovedati, in ni druge izbire, kot da odvrzhemo zhelezne srajce, ki bremenijo tudi tiste, ki jih ne nosijo, a so povod zanje. Skrajni chas je tudi za Francoze, da to

specifično navado odnesejo na odpad in oblečejo kaj bolj zrachnega in modernega, saj se bodo potem pochutili lazhje in brez odvečnih pez.

V tej resnično lepi Gallimardovi vechjezichni knjigi deluje prav hecno, ko denimo beresh na levi strani z izvirnikom (kjer so vse streshice na svojem mestu) ime pesnika **Tomazh Shalamun**, na desni strani (s prevodom) pa **Tomaz Salamun**. Nekaj podobnega se je pripetilo tudi **Meti Kushar**, ki je postala v francoshchini **Kusar** (prav gotovo z naglasom na drugem zlogu, a to je zhe druga pesem, saj tudi mi beremo najveckrat narobe francoska in angleshka imena in she druga iz tujih jezikov, ki jih ne znamo, pa she pishemo jih narobe, ker motiti se je chloveshko). Vechino drugih ex-jugoslovanskih pesnikov je prevajala Srbkinja Mirjana Cerovic-Robin, ona pa, zhivecha zhe dlje chasa v Franciji in zhe prevech navajena francoske samovoljne pisave problematichnih chrk (s streshicami et similia), je spravila ob mehki ć sebe in vse pesnike, ki jih je prevedla, tudi na straneh z izvirniki. Razen Miodraga Pavlovića in Vlada Uroshevića v prevodu drugih prevajalcev, ki sta ohranila konchni ć, nastopajo vsi obakrat – ob izvirnikih in prepesnitvah – pofrancozeni, kar deluje prav komichno. Ko bi se ta neverjetni kiks ali pripetljaj zgodil v Sloveniji, bi nastal vik in krik brez konca in kraja, pravi kraval z neomajno zahtevo: na gavge s krivcem, ki se je shel atentat na njihovo najbolj sveto bit ali, she hujshe, uprizoril je brezobzirno javno skopitev – kastracijo. Zdaj pa se radovedno sprashujem: se bo kdo od prizadetih oglasil? Bo napisal zalozhniku ogorчено pismo: *A che gioco giochiamo?* Se mar norchujete iz vseh nas? Kaj sploh mislite dosechi s takimi zhe davno presezhenimi metodami? Bo kaj rekla »tozadevno« **Dara Sekulic-Sekulic**? Bo **Tanja Kragujevic-Kragujevic** zahtevala pojasnila? Se bo kako odzvala **Ana Ristovic-Ristovic**? Morda **Slobodan Jovalekic-Jovalekic**? Nobeden? In zakaj? Najbrzh zato, ker bodo vsi skupaj tiho kot mishke, presrechni, da jih urednica te prirochno antologijice ni prezrla. Da so prestopili domache planke in dospeli v Pariz, eno najlepshih evropskih prestolnic, in to nich manj kot k Gallimardu, ki je – cheprav ni vech, kar je bil po brezhibnosti svojih edicij – she vedno Gallimard, *cheché ne dica la cara Jolka*. Mimogrede, kot kurioziteta: Predrag Matvejević alias **Matvejevich** in Michel Volković alias **Volkovich**, ki tudi nastopata v uvodniku in v zapisu z zahvalami, sta bila v postopku francozizacije sicer prikrajshana za mehki ć, a sta dobila za nameček h. Izgubila sta potemtakem drobceno diakritichno znamenje, a pridobila sta chrko, kot mi, pisci *Revije SRP* – dovolite mi ta odmik oziroma pojasnilo – zaradi internetskih imperativov in drugih, od teh she pomembnejshih razlogov, ki mi jih je urednishtvo revije predstavilo takole: gre za she vechjo destrukcijo slovenshchine in izginotje shumnikov tudi drugod (SMS sporochila na mobijih, imena podjetij itd.), in tisti, ki krchevito branijo shumnike – »streshice« (pravzaprav »rozhichke«), ne branijo slovenske pisave, she manj slovensko identiteto, marvech gajico, velikohrvashko pisavo, ki smo jo mi, kdove zakaj, iz takratnih poenostavitvenih tezhenj (?), le prevzeli; Slovenci smo imeli latinsko pisavo vse od Bohoricha, Trubarja, Dalmatina ... »Bohorichica« je v edicijah

SRPa, zlasti v treh zbornikih, izchrpno utemeljena, morda bi kazalo vechkrat opozoriti na to dejstvo – v osvezhitev spomina.

Majhno vprasanje mojim pesniskim juznim bratom in sestram, ki so zashli v francoski florilegij: Kakshna bistvena jezikovna razlika je med Tanjo Kragujevic ali Ano Ristic in Predragom Matvejevichem? Ob tej francoski dandanes skoraj nezaslishani manipulaciji – kdo je manj izgubil in kdo vech pridobil? Che manipulirani ne bodo sami terjali od *Velikih bratov* sposhitovanja do izvirnosti svojih imen, ga ne bodo – prmejdush in krizhana gora! – nikoli dosegli. Torej?

3. Verde que te quiero verde. / Zeleno, ki te hochem zeleno. / Ljubim te, zeleno, ljubim.

O tem zelenju (?), ki nam ga radodarno podarja mati narava, pa o zeleni barvi (?) brzchias v vseh mogochih in nemogochih odtenkih in she o marsichem drugem mozhnem zelenem (?) sem zhe pisala in povprashovala pred leti, a brez odziva. Pri nas, ki se radi delamo gluhce na vseh podrochjih, ne samo na literarnem, je dobro, da povemo in zastavljamo vprashanja vsaj dvakrat, tako kot v mlinu, in ker obichajno ne dosezhemo nich niti s ponovitvijo, je priporochljivo, da ne vrzhemo pushke prehitro v koruzo, marvech da trmasto vztrajamo in si ne zapravimo nobene prilozhnosti, ki se nam ponudi, da ponovno vprashamo – pa cheprav desetich ali stotich – tisto, kar bi navsezadnje radi zvedeli, in kot kakshne techne lajne vnovich nanizamo vprashaje. Morda bo kdo zgubil potrpljenje in se le oglasil. V tem mojem danashnjem primeru bi kazalo, da zapis poshljem v *KL*, ki ob sredah izhajajo v *Delu*; v njih se je namrech neki recenzent bolj kot o »*zelenem, ki te hochem zeleno*« rajshi zavzeto sprashoval, kateri pomen je dajal Lorca glagolu **te quiero**: *te hochem* ali *te ljubim*?

Na to vprasanje naj mi, prosim, odgovori Igor Divjak, ki se je s samoumevnimi omejitvami le na nekaj primerov kar razpisal v zhe omenjenih *KL* z dne 20. julija 2011 o prevajalskem dvojchku Borisa A. Novaka *Salto immortale*, ki ga tudi jaz z velikim zanimanjem prebiram. In sicer:

Zakaj se tudi on kot pred njim skoraj vsi slovenski prevajalci, ocenjevalci in esejisti tako zavzeto sprashuje le o mozni vechpomenskosti shpanskega glagola *querer*, niti malo pa mu ni mar zdalech obsezhnejshe vechpomenskosti izraza *verde*, ki je tako v shpanshchini kot v italijanshchini lahko pridevnik ali samostalnik in v tej vedno enaki obliki pomeni marsikaj, kar mi posebej in na razlichne nachine oznachujemo, odvisno o chem teche beseda. Le od Lorca dalje opletamo vsevprek z izrazom *zeleno*, v tem slovenshchini v bistvu tujem razshirjenem pomenu. In to malo jezikovno pohujshanje je prishlo v dezhelo skozi ugledna usta Gradnika in Udovicha, ki sta – kolikor je meni znano – shpanshchino znala, kolikor sta jo pach znala. Na uho zashepetano: mislim, da bolj slabo, tega ne povejte naprej, da se nam ne porushi in sesuje v prah she en krasoten obelisk, beri: zhe umetelno zacementirana in zabetonirana napaka. Saj mi se na napakah ne uchimo, ker smo

tako prebrisani, da jih s svojo neomajno avtoriteto potem tudi uzakonimo in iz njih nato skujemo ustrezno pravilo, obvezno za vso srenjo. Glavno je, da »greshniki«, ki so kakshnega kozla velichastno ustrelili, ohranijo brezmadezhnost, zazheleno je celo, da se jih kasneje zaradi te enkratne pogruntacije primerno nagradi. Tako kunshtno potekajo stvari pri nas, pa she z Butalci nas shpotajo, namesto da bi nas uradno razglasili za genijalce.

Nekaj vrstic za poznavalce shpanshchine: Kaj je pravzaprav to *zeleno*, ki ga v svoji zhe znameniti pesmi Federico bodisi hoche ali ljubi, morda le zheli, ali pa vse troje hkrati? Vse sorte, kolikor je meni – predvsem italijanistki – znano, hispanistka pa sem tudi le malo boljsha ali slabsha od zgoraj omenjenih odlicnih slovenskih pesnikov.

Kot samostalnik je lahko zelenje, zelenina in zelenilo. In she kaj bi lahko dodali. Shpanci substantivizirajo zeleno – pa rdecho in modro in chrno itd. – tudi ko gre za navadne barve, to pa pri nas ni obichaj, ker moramo besedi dati barvo ob bok ali vsaj v neposredno blizhino; morda pa se vseeno uveljavi, saj se na vse kriplje trudimo in naravnost muchimo chim bolj in chim prej bastardizirati svoj jezik, med sabo prav tekmuje in se gremo na debelo ukinjanje domachih pomensko razlicnih izrazov, ki nekako shtrlijo ali visijo iz evropskega povprechja, krvavo se zavzemamo za nekakshno uravnilovko z evropskimi jeziki ... Saj veste, katero Evropo mislim, ne gre za vsakrshno, vsekakor ne za tisto z domicilom na vzhodu; che ni doma v Parizu ali Londonu, (naj dam zraven she Berlin, ali naj ga pustim she v chakalnici?), pach ne sodi zraven.

Sprashujem se sanjavo, kaj dolochenega se skriva za tistim *verde* (ki ima po moje prednost pred glagolom, le pri zadnjem Bergerju, ki mu je predvsem do rim in asonanc, mu ljubezen samovoljno in nezashlishano uzurpira prvo mesto). Nikoli ne bomo zvedeli, saj bi nam le Lorca sam lahko zanesljivo povedal, kaj konkretno ga je navdihovalo. Nashe *zeleno*, na katero smo se s chasom hochesh nochesh precej navadili in je v poeziji (kot variacija) she vedno v rabi, vendar le med platnicami (podobno kakor Zhupanchichev »hrestach«, ki she ni stopil iz gledalishcha in sproshcheno zakorakal ali zaplesal po ljubljanskih ulicah, ali bolj trivialno, pravzaprav pritlehno: she ni trl orehov), kjer je ohranilo znachaj abstraktne skovanke, ki zaudarja bolj po chrnilu in papirju kot, recimo, po zhivljenju oz. zelenju, rastlinju, gozdni podrasti, kroshnjah in travi. Pa po zelenilu in she chem. Saj se v Shpaniji lahko skriva za to navadno vechpomensko slovarsko besedo chisto vse brez minimalnega nategovanja shpanshchine (idem italijanshchine), medtem ko v slovenshchini, ker je nesoroden jezik in se redkeje pokriva z romanskimi jeziki, pri dosedanjih prevodih brez posiljevanja in nategovanja jezika ni shlo, se zdi, in she ne gre. A to ni dovolj. Za ohranitev »chudovite forme«, in sicer »ritma trohejskega osmerca in evfonije shpanskih asonanc« (navajam Borisa A. Novaka, ki je nekakshen pristash rimane lirike), z namenom, da ne bi spet kot pred mnogimi leti Udovich povozili vse te nepopisne zvochne lepote, rajshi do kraja pohodimo vsebino – jo razstavimo kot lego kocke in chisto drugache spet

sestavimo, z obveznimi dodatki ali odvzetki, in obenem Lorci tlachimo v usta besede in podobe, ki jih ni nikoli tako izrekel, napol prosto, glavno je, da se ta lirski zmes ali gmota z lahkoto odziva na metriko in se z njo spaja, po občutju dezhurnih prevajalcev. In rezultat? Nich kaj razveseljiv: eni se namrech rajshi odpovejo formi, drugi vsebini, prikrajshani pa so po mojem mnenju chisto vsi – bralci in prevajalci z avtorjem vred. Potemtakem je vse stvar okusa in izbire. Eni navijajo za zvočnost, jaz pa sodim med tiste, ki dajejo prednost vsebini. Svoje cenjene bralce seveda vsakich poshteno obvestim: **To** približno so rekli Lorca, Montale, Primo Levi, Dolci, Saba, Borges, Zajc, Kovich, Minatti in Kosovel, che se omejim le na nekaj (moshkih!) imen, **kako** so to zares rekli (neverjetno enkratno in sugestivno!), pa pokukajte v njihove izvornike. Drugih blizhnjic ne poznam, saj najbrzh jih niti ni. Kaj pa smo drugega prevajalci kot bolj ali manj spretni razpechevalci nadomestkov, prodajalci sicer zdrave zhitne kave, proje in cikorije, ki pa se ne morejo meriti s pravo kavo niti slabshe kvalitete, kaj shele z ono (naj)boljshe kakovosti?

4. O hotelu Maestoso, vsakoletnem vilenishkem festivalu in velichastnem konjskem spolovilu

Tale zapis je v dveh delih. Zacetek je nujen, cheprav gre za digresijo, za dojetje konca. Morda pa je konec digresija in je zacetek resen apel.

Letos pozimi sem se v zvezi z »nonstop problematichno« Lipico med drugim sprashevala, deloma tudi javno spomladi v aprilski shtevilki revije *Kras*, ali Lipichani kaj skrbijo za tistih pet kar masivnih in impresivnih kipov, ki so bili izklesani pred 31 leti na mednarodnem simpoziju »Lipica 80« ob 400-letnici kobilarne, ali pa jih – kot mnogi marsikaj vsepovsod po Sloveniji – tudi oni obupno zanemarjajo in prepushchajo zobu chasa in propadu. Narochila sem celo poskochni ljubljanski umetnostni zgodovinariki, naj ob letoshnji Vilenici, che ne prej, pogleda, v kakshnem stanju so te Lipici podarjene umetnine izpod dleta Janeza Pirnata, Jakova Brdarja, Japonca Masayukija Nagasake, Italijana Villija Bossija in Avstrijca Roberta Veselyja.

Nekajkrat sem v Lipico po telefonu vprashala, ali prodajajo kot razglednico, poleg onih z lipicanci, manezho, hotelov, trat za golf in Marijine dolinice, vsaj kakshno reprodukcijo teh kipov, ali nemara celo zmorejo kakshno lichno broshurko o umetnishki peterici v celoti. Odgovor je bil vedno: Nimamo nich takega na prodaj, saj niti ne vemo, kaj zhelite. Najboljshe je, da osebno pridete, si ogledate vsa razstavna in prodajna mesta in se tudi na koga drugega obrnete. Prav gotovo je kdo, ki ve kaj vech od nas, ubogih prodajalk, ki smo tukaj shele nekaj let. Poiskati boste morali pach – lastnike. Za zacetek bi lahko stopili v kakshno sezahnsko turistichno agencijo ali poklicali informativni center in od njih zvedeli kaj vech. Morda so oni bolj na tekochem. Odlochila sem se, da si prej priskrbim fotografije kipov, ker so slednji le pretezhke gmote, da bi jih kdo kam odnesel, in so krajanom

prevech na okeh, da bi jih kdo namerno ali nenamerno poshkodoval. Ker so bile ob predstavitvi postavljene na lipishke travnike ob hotelih in travo tam redno pokosijo, so umetnine, vsaj za tiste, ki vedo zanje, verjetno she dobro vidne in nich zarashchene, posledichno she lepo ohranjene, le »lastniki« jih brzchhas ne znajo valorizirati, povedano v danashnjem zhargonu: zanje se brigajo kot za lanski sneg, kaj shele, da bi jih cenjenim obiskovalcem razkazovali kot dodano vrednost in z njimi – ne na shkodo njihove slave, prej v njen prid – iztrzhili she kakshen ficek ali centek, ki vedno pride prav. Che se jim ne ljubi niti klikniti na stikalo in narediti razglednice za turiste, sem pomislila, pomeni, da umetnosti ne obrajtajo, saj se visokostno pozhvizhgajo tudi na zhe omenjeni stranski dohodek. Prosila sem sezhansko znanko, znano fotografinjo, naj mi kamne fotografira ob kakshni prilozhnosti; to se je tudi zgodilo, in tako se bom lahko, ko utegnem, prav »vsevedno« razpisala o njih, torej jih ne bom le obzirno, tako rekoeh »in sordin«, omenjala. Prav glasno bom apostrofirala in testirala »lastnike«, da bi natanchno zvedela, kakshna skrb zanje jih preveva. Najbrzh nikakrshna.

Pa je sam hudich vtaknil svoje prste ali rep vmes. Chasopisov namrech zaradi chasovne stiske ne berem sproti, le prelistam jih, ko prispejo, in odrezhem za kasneje ali za kdaj drugih tisto, kar pritegne mojo pozornost; to dajem na kup in preberem, diagonalno ali po starem chrko za chrko, chisto vse, ko je teh izrezkov zhe toliko, da je neznosno. Tedaj si vzamem prav bralno in nato odmetalno in tudi shranjevalno popoldne, ki se vchasih raztegne na vech dni. Odvisno od nakopichenega chasopisnega gradiva.

Zaradi smrti Jozheta Felca in Sashe Vegri lani – z obema sem prisrchno prijateljerala – sem shranila tudi *Knjizhevne liste* z dne 8. septembra 2010, ker je v prostoru za pesem vedrila post mortem Sashina pesem *V rumenem popoldnevu*, tik ob njej pa daljshe razmishljanje Mete Kushar o idrijskem pisatelju in psihiatru Felcu. To sem sicer prebrala takoj in vechkrat, ne brez bolechine, nisem pa prebrala nich drugega v tej prilogi. Zaradi na hrbtni strani tiskanega dolgega premishljevanja *Nezhni intervali* alias *Vilenishko branje o branju* Arisa Fioretosa, si nisem Vegrijeve in Felca izrezala takoj in ju vtaknila v kakshno njuno knjigo. Potem se je zgodilo, da sem stran zalozhila in je prikukala na dan shele danes, skoraj deset mesecev kasneje. Danes pa sem ponovno prebrala Sashino pesem iz *Mesechnega konja* in Metine misli v Felchev spomin. Na ta zadnji chlanek me je ob izidu opozorila tudi tolminska pesnica Anica Perpar, in mi omenila malo netochnost, ki se je Kusharjevi zapisala (oznachila sem vrstice z rdechim svinchnikom), in sicer, da so »Felca pokopali v Spodnji Idriji ... le nekaj korakov stran od groba Cirila Kosmacha«. V resnici pa je Kosmach pokopan drugje: v Rochah nad Slapom ob Idriji, to naj si kam napishem, mi je bilo izrecno naroчено. Sem pripisala zraven in si napol resignirano in napol razigrano mislila: za vse nas, ki smo bolj slabo zemljepisno podkovani, sta Spodnja Idrija in Slap ob Idriji eno in isto, kdove kje bogu za hrptom, pach po svetovnem vzorcu, ki ne

lochi Slovenije od Slavonije in Slovashke, marveč jih skupaj spentlja v en sam krajevni konglomerat in si – kot mi nasploh – prisluzhi cvek v geografiji, kaj pa drugega. Zaradi tuje ignorance ni treba nam (ignorantom?) delati tragedij!

No, danes sem končno le prebrala she vedno aktualno *Vilenishko branje o branju*, pa Voglovo *Zgovornost srednjeveshkih rokopisov* in Bratozhevo *Brco v trebuh*, pa *Romaneskeno uspehniko v obliki stripa* (v zvezi z Evaldom Flisarjem) in she marsikaj, na koncu pa she uvodni zapis Mihe Pintaricha *Beseda ni konj*. Uvodničar je očitno ob lanski Vilenici bolj malo hodil po Lipici, ni ga zamikal ogled vasice, zato je rajshi obsedel kar v hotelski dvoranici, she ves zatopljen v odbrenkane referate, ali pa se je odgugal kam na sprehod, zazrt le v oblake, sprashujoch se, le kam potujejo, tako gosti, mehki in beli, ali bolj prozaichno: anti se ne mislite spremeniti v dez? naj skochim po marelo? naj tvegam, da mi kakshna kaplja kane na nos? Kajti drugache mu sploh ne bi bilo treba iskati primerjave za hotel Maestoso pri Diderotu, in to celo v italijanskem prevodu (z napako!) *Rameaujevega nechaka*. Tisti »maestoso cazzo« ali po slovensko *velichastni kurec* (konjski, da smo si na jasnem!) iz njegovih slastnih in prepovedanih sanj, po katerem se mu je malce sprenevedasto zaskominalo, saj si ga ni upal niti prevesti – je mar mogoche, ob vseh vsakodnevnih (baje chloveshkih) kurcih, ki nam jih pesniki, literati, filmarji, novinarji, zhupani, politiki, kantavtorji, policaji, igralci, kuharice, mladina, navadni, posebni in izjemni ljudje servirajo malodane nonstop v vsakrshnih omakah, zhe skoraj obvezno, che ne zhe obredno? – stoji (beri in se chudi!) na lipishki tratici ob hotelu Maestoso. V kamen ga je nich manj kot pred 31 leti, ne vchera j ali predvchera jshnjim, umetnishko koncipiral, izklesal in postavil sloviti slovenski kipar Jakov Brdar.

Mu bo Pintarich, ko ga uzre *na licu mesta* ali v zborni slovenshchini *na kraju samem* – namrech v Lipici pod milim nebom – posvetil nov uvodnik ali pa se bo potuhnil, saj kot komparativist ni dolzhan, da se spozna tudi na kamne in da se izreka o njih? Lipica bi prav krvavo potrebovala kakshnega navijacha strokovne ali vsakrshne druge sorte, tudi primerjalne, za to Brdarjevo »velichastno konjsko spolovilo« pa za ostale shtiri prelepe kipe, ki so kot specha Trnuljchica she v stanju popolne pozabe ali dremavosti, cheprav zhe vrabci na strehah chivkajo in srake na blizhnjih vejah presunljivo vreshchavo klichejo po prevrednotenju (ne)vrednot.

She preden sem konchala svoje 19. kramljanje o prevajanju in poeziji, me je neznosna avgustovska vrochina (ker sem se prej prevech naprezala – beri: »delala kot zamurc«) pokosila in me za teden dni spravila domala v posteljo. V glavi polno idej, vprashanj, goste megle alias nerazumevanja marsichesa, kar se pri nas godi in dogaja, mochi pa nobene, da bi sukala pero (beri: udarjala po tipkah rachunalnika); sploshna mlahavost na kvadrat in na kub, v mozhganih pa same luknje, vechje kot pri edamskem siru. Najvech, kar sem zmogla, je bilo branje v strogo doziranih kolichinah. In ob branju teh krajshih koshchkov, pomislekov in komentarjev sem se vechkrat iz srca nasmejala, to pa se mi je zdelo zelo dobro znamenje za

skorajshnje okrevanje. No, povedala bom, kaj se mi je zdelo in se mi zdi med drugim na moč shpasno, četudi pravimo Slovenci o sebi, da nam manjka humorja, da smo prej chemerne kot razigrane nature, prej zavrtte kreature kot sproshчени in razposajeni osebkki. Chista lazh. V sobotni prilogi *Dela* z dne 23. 7. 2011 je prijetno jedki in pronicljivi Miha Mazzini zelo na kratko in jedrnato – 14 vrstic! – komentiral chlanek *Pesnistki Parnas osvajajo novinci*. V tem komentarju je (ironichno) chestital – navajam prosto – novinarju *Dela* »gospodu« Petru Kolshku za izjemen »hat-trick« (ne vem sicer, kaj to pomeni, a slutim iz konteksta), ker očitno rad sedi po vseh mogochih zhirijah, saj je letos odlochal pri Veronikini, Stritarjevi in Kersnikovi nagradi, konsekvntno s tem torej vse, kar se pri nas pishe, pesnikuje in kritizira, mora biti vshech enemu samemu chloveku – Kolshku. Nato se Mazzini sprashuje o pluralizmu pa o občutkih, ki zhiranta kot vrhovnega rzsodnika najbrzh prevevajo, in kje sploh najde chas, da poleg obshirnega chasnikarskega dela lahko spremlja celotno slovensko literarno produkcijo. Zazhelel si je tudi poglobljen intervju z njim, da bi dojel to skrivnost, ki ji mi, laiki (to dodajam jaz), malce nerodno ali nabreklo lahko rechemo: misterij vsevednosti in vseprisotnosti.

Kar zastrigla sem z ushesi, vsa nasmejana, in kot izrazita ljubiteljica popopranih polemik, chakala na odgovor v zahvalo, ki nujno mora slediti, saj je shlo konec koncev le za vprashanje chasa. Prej ali slej bo v poshtnem predalu 29 gostovala tudi zahvala; predobro poznam domache razmere, zato ne verjamem, da bi tako pomembna vizitka lahko umanjkala.

Po kratkosti je Peter Kolshek v sobotni prilogi *Dela* 30. julija celo prekosil Mazzinija in se za navrh izkazal kot enako duhovit. Opozoril je »gospoda« Miha Mazzinija, da je kljub tankovestni informiranosti (spet navajam prosto) spregledal, da je on (tj. Kolshek) tudi chlan interne komisije za nagrade v DSP. Javno je tudi priznal, morda s kanchkom ironije, zachinjene s shchepcem samoljubnosti, da je njegov pohlep po obvladovanju celotne slovenske literarne scene zdalech vechji, kot si dushebrizhnishko predstavlja Mazzini v svoji skrbi za pluralizem.

Zhe med branjem sem bushila v smeh in se she potem sladko smejala in se nasmejala do solz na rachun obeh, na rachun vsakega posebej, na rachun vseh nas, ki brezbrizhno stojimo ob strani. In she vedno se mi zdi vse skupaj zelo posreचना shala, zelo iskrivo formulirana, s skrajno ekonomijo besed, da ne bi v navalu gostobesednosti zdrknila v retorichnost in izgubila v uchinkovitosti, ampak

...

Ampak ker ni shala, marvech je resna zadeva, bi se resnichno kazalo zamisliti o upravicenosti tako goste zasedbe enega samega chloveka, kot da bi drugih niti ne imeli, saj bi ga lahko razbremenili vsaj za polovico funkcij, da bi tako on sam kot vsi drugi lahko prosto zadihali. Seveda kolikor to sedenje v zhirijah ni zgolj formalnost, nekaj »za lepshe videt«, kot pravimo Krashevcji, za pest evrov sednine v prijetni družbi, vse drugo opravijo drugi ali je zhe vnaprej domenjeno.

Peter Kolshek – naj mi ne zamere, ker ga ne nazivam z gospodom, marveč ga brez te titule nagovarjam kot cehovskega kolega – je pozabil Mazziniju povedati, da je v Drushtvu pisateljev tudi član komisije za sprejem novih članov. In prav glede tega bi jaz Kolsšku javno postavila majhno vprašanje, ne kot navadna publicistka in prevajalka, marveč prav uradno, kot članica DSP in kot članica nadzornega odbora Združenja primorskih književnikov; to združenje je sicer zadnja leta zapadlo v hudo krizo, iz katere se bo, domnevam, težko izklopalo, a mu vseeno zelo jasno in poskočno predseduje Magdalena Svetina Terchon, njen mož David Terchon pa zmerno optimistično opravlja tajniške posle. Omenjam ju, ker poznata tako mene kot pisatelja, o katerem povprašujem.

Jaz bi rada zvedela (sklicujem se na podatke v Biltenu DSP za leto 2010, ki pa je izšel letos) predvsem dvoje:

1) Zakaj je komisija za sprejem novih članov zavrnila pripovednika in pesnika Ivka Speticha Magajno iz Ilirske Bistrice in Vremškega Britofa, nečaka pisateljev Bogomira in Franceta Magajne, avtorja neshtetih knjig, nekoch dolgoletnega, delavnega in požrtvovalnega člana izvršnega odbora Združenja primorskih pisateljev? Rada bi vedela, kaj mu falí, da ga ne morete sprejeti v svojo visoko družbo.

2) Ne razumem, zakaj je upravni odbor predlagal, da bi k včlanitvi v DSP povabili Ludwiga Hartingerja. Kaj je tako pomembnega napisal v slovenščini, da bi bilo njegovo članstvo vsaj za silo utemeljeno? Ne razumite me narobe. Z Ludwigom prijateljujeva, celo prevedla sem v italijanshchino štiri strani iz njegovega pesniškega dnevnika, veliko skupnega imava, oba sva »mahnjena« na Kosovela, oba imava rada Slovenijo, oba sva prevajalca, ceniva se in se imava tudi rada; če bi ga predlagalo za člana, kolikor ga sicer še ni, Drushtvo slovenskih književnih prevajalcev, bi se mi to zdelo nekaj povsem normalnega. Lahko mu tudi podelijo vse pri nas možne nagrade, ker je Avstrijec alias tujec, seveda tudi nagrado Vilenica – nič nimam proti, nasprotno. Sem pa odločno proti predlogu za njegovo članstvo v DSP, ker se mi tak predlog zdi skregan s pametjo.

Sicer pa o podobnih primerih nameravam še pisati, saj pri nas kar mrgoli nerazumljivih predlogov in uzanc.

(se bo nadaljevalo)

Svojskost Revije SRP

Vodilo Revije SRP so
tri vrednotne orientacije individua,
tega ne nepomembnega drobca v sistemu institucij.

Te vrednote so: Svoboda, Resnica, Pogum.
Pomembne so, vsaka od njih posebej,
pomembno je prezhemanje teh vrednot.

Tak namen ima tudi uredništvo Revije SRP,
ki izhaja v posodobljenem prvotnem slovenskem chrkopisu bohorichici,
katere utemeljitev predstavlja *Zbornik 2001 Bohorichica*.

Sama ustvarjalnost in avtonomija,
njuna utemeljenost v raziskovanju,
nachelno in splošno nista vprashljivi,
nihche, skoraj nihche ne bo nasprotoval
takim usmeritvam. Problem se pojavlja
shele na konkretnem nivoju, kot tak je
nerazviden in skrit ali zhe prikrit
in s tem tezhko reshljiv.

Problem ukinjanja ustvarjalnosti
(in avtonomije) se kazhe v shtevilnih,
a na videz nepomembnih malenkostih.
Lahko jih ne vidimo ali pa se moramo
spustiti na nivo konkretnosti, to je
na nivo ukvarjanja z malenkostmi
in postati malenkostni.

Institucija brez spomina je
kakor podjetje brez knjigovodstva,
mochni in mogochni v njej
pochno, kar jih je volja,
ker vse, kar pochno, utone
v pozabljivi zavesti chasa.

...

a ne gre za chas, ampak za dejstva zavesti,
kjer chasa ni, je samo trajanje,
obche vrednote so neposredna dejstva zavesti,
vsakomur dojemljive, preverljive,
nihche jih chloveku ne more ne dati ne vzeti,
ne sistem ne institucija ne propaganda, tudi kulturna ne,
samo che to sam hoche, jih bo nashel
le v sebi, sebstvu svojem.

